ଜୀବନ-ପଥ

— ଚନ୍ଦ୍ର [illegible] —

ପ୍ରକାଶକ—

ନ୍ୟୁ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋର୍ ପ୍ରାଃ ଲିଃ

ବ୍ରହ୍ମପୁର : କଟକ-୨

ପରିମାର୍ଜିତ ସଂସ୍କରଣ—୧୯୫୭

ମୂଲ୍ୟ—ଏକଟଙ୍କା ଆଠଅଣା [ଟ ୧.୫୦ ନୂଆ ପଇସା]

ସୂଚୀ

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
୧। ସମାଜ ଓ ରାଷ୍ଟ୍ର	୧
୨। ପ୍ରେମ ଓ ବିବାହ	୧୫
୩। ଶ୍ରମ-କୌଶଳ	୪୩
୪। ଧର୍ମଜୀବନ	୬୦
୫। ନିଜ ଦାୟିତ୍ୱ	୭୭
୬। ସୁସ୍ଥ ଶରୀର	୯୦
୭। କୁଟୁମ୍ବ	୧୦୪

ସୂଚନା

ମୋର ନିଜ ଜୀବନ ଏପରି ପଙ୍ଗୁ, ପକ୍ଷାଘାତଗ୍ରସ୍ତ ଓ କ୍ଷତ ବିକ୍ଷତ ଯେ, ମୋର ଅନ୍ୟଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେବାକୁ ଯିବା ଚରମ ଧୃଷ୍ଟତା ।

ତେବେ 'ଆଜିର ମଣିଷ କାଲିର ବୈଦ୍ୟ' ସୂତ୍ରରେ ଯେଉଁ-ମାନେ ଜୀବନସଂଗ୍ରାମରେ ଭଗ୍ନଜାନୁ, ତାଙ୍କଠି ବି କିଛି ଶିଖିବାର ଥାଇପାରେ ବୋଲି ମନେ କରେ । ଇହଜୀବନରେ ନାନା ଆଘାତ ଖାଇ ଓ ନାନା ଭ୍ରମପ୍ରମାଦ କରି ମୁଁ ବହୁତ ଅଭିଜ୍ଞ ହୋଇଛି ଜୀବନ ଚଳାପାଇଁ । ଆମ ଦେଶରେ ଜୀବନରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇବା ପାଇଁ ଶାସ୍ତ୍ର ଗଦା ଗଦା ଓ ଗୁରୁ ଗଣ୍ଡା ଗଣ୍ଡା; କିନ୍ତୁ ଇହଜୀବନଟି ସୁସ୍ଥ, ସୁନ୍ଦରଭାବେ କିପରି ବଞ୍ଚିହେବ, ସେଥିପାଇଁ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରର ଅଭାବ । ଇଉରୋପୀୟ ସାହିତ୍ୟରେ କିନ୍ତୁ ଏହି ଅଭାବ ପୂରଣ ହୋଇଛି । ଇଂରାଜୀରେ ଏଇପରି କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ଓଡ଼ିଆରେ ସେହିପରି ଖଣ୍ଡେ ବହି କିପରି ଲେଖାଯାନ୍ତା, ତାହା ବରାବର ଭାବୁଥାଏ । ଏ ପୁସ୍ତକଟି ସେଇ ଭାବନାର ଫଳ । ବିଶେଷତଃ ଫରାସୀ ଲେଖକ ଆନ୍ଦ୍ରେ ମରୟୁଙ୍କର 'ଆର୍ଟ୍ ଅବ୍ ଲିଭିଂ' ବା ଜୀବନକଳା ପୁସ୍ତକଟି ମତେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଉତ୍ସାହିତ କରିଛି ।

ଏ ପୁସ୍ତକ ଜୀବନର କେତେକ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ସମସ୍ୟାକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିଛି ମାତ୍ର । ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର ଅନେକ ସମସ୍ୟା ଉପରେ ଅନେକ କିଛି ଶିଖିବାର କଥା ଅଛି, ଯାହା କି ଏ ପୁସ୍ତକର ସୀମାର

ବାହାରେ । ଆମେ ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଗଲେ ବୋଲି ସବୁ ଜାଣି-ବାର, ଶିଖିବାର ବୋଧହୁଏ ଶେଷ ହୋଇଗଲାଣି । ଇଂରେଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟବୋଧ, ଭଦ୍ରତା, ବାକ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ, ଚରିତ୍ରବଳ ପ୍ରଭୃତିକି କେବଳ କି ସ୍ଲୋଗାନ୍ ଗାଇ ଉଡ଼େଇ ଦିଆଯାଇ ପାରିବ ? ଇଂରେଜ-ମୁକ୍ତ ଭାରତକୁ ଚଳେଇବା ପାଇଁ ଆମର ଆଜି ବଡ଼ ଦରକାର ଇଂରେଜର ଗୁଣାବଳୀ । ଆଜି ଆମର ସ୍କୁଲ୍ କଲେଜରେ ଇଂରେଜୀ କାବ୍ୟନାଟକର ଅଧ୍ୟାପନା ବନ୍ଦ କରି, ଇଂରେଜର ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଗୁଣାବଳୀ, ଭବିଷ୍ୟତ ଜାତିର ଚରିତ୍ରର ଅଙ୍ଗୀଭୂତ କିପରି ହେବ, ତାହାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ବେଶି ଜରୁରି ବୋଲି ମନେ କରେଁ ।

ଏ ଦିଗରେ ମାର୍କିନ୍ ଲେଖକ ଡେଲ୍ କାର୍ଣ୍ଣେଗୀ, ଇଂରେଜୀ ଲେଖକ ସ୍ମାଇଲସ୍, ଆଭେବରି, କବେଟ୍ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ପୁସ୍ତକମାନ ଆମର ଯୁବକ ଯୁବତୀମାନେ ବାରମ୍ବାର ପଢ଼ିବା ଉଚିତ । ଏ ଗୁଡ଼ିକରେ ଦୈନନ୍ଦିନ ସାମାଜିକ ଜୀବନର ନାନା ସମାଧାନ ସେମାନେ ପାଇପାରିବେ ।

କୋଜାଗରୀ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା
କଟକ ୧୭।୧୦।୫୮

ମାୟାଧର ମାନସିଂହ

ସମାଜ ଓ ରାଷ୍ଟ୍ର

ମନୁଷ୍ୟ ନିତାନ୍ତ ଭାବରେ ଗୋଷ୍ଠୀକ ଜୀବ । ସେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରହିବାକୁ ଚାହେଁ; କିନ୍ତୁ ଏକା ରହିବାକୁ ଚାହେଁ ନା । ଆମେ ଘରଟିଏ କରି ଚାରିପାଖରେ ବାଡ଼ ବା ପାଚେରି ଘେରାଇ ଦେଇ, ଆମର ସ୍ୱକୀୟ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟର ଜୟପତାକା ଉଡ଼ାଇ; କିନ୍ତୁ ଯେତେ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଚାହିଁଲେ ମଧ୍ୟ, କେହି ନିର୍ଜନ ମରୁଭୂମିରେ ବା ଶ୍ମଶାନରେ ଘର କରେ ନା । କାରଣ, ମନୁଷ୍ୟ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଚାହେଁ, ତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସାମୂହ୍ୟ ବି ଚାହେଁ । ସିନ୍ଧୁର ଅଗଣିତ ବିନ୍ଦୁ ସିନ୍ଧୁରେ ମିଶିଗଲା ପରି ସେ ନିଜର ସତ୍ତାକୁ ଭୁଲିଯିବାକୁ ଚାହେଁ ନା । ସେ ସିନ୍ଧୁତ୍ୱ ଚାହେଁ, ବିନ୍ଦୁତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ଚାହେଁ । ସମାଜର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଅପର ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅବିଶ୍ୱାସ ବା ହିଂସାଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିପାରେ, କିନ୍ତୁ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ସମଷ୍ଟି ଭାବରେ ସମାଜକୁ ଚାହାନ୍ତି । ଏକଜିତ-ଜନତାର ଏକ ସ୍ୱକୀୟ ପ୍ରୟୋଜନ ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅଛି । ମେଳାରେ ଲୋକେ ଲୋକଙ୍କୁହିଁ ଦେଖିବାକୁ ଦୌଡ଼ନ୍ତି । ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ସମଷ୍ଟି ଗଛ ଓ ତାର ଡାଳ ପରି, ପରସ୍ପରର ଅଙ୍ଗାଙ୍ଗୀ ।

ସମାଜର ଏକକ କୁଟୁମ୍ବ, କୁଟୁମ୍ବର କେନ୍ଦ୍ର ନାରୀ । ଏବେ ବି ପୃଥିବୀ ପୃଷ୍ଠରେ ଅନେକ ଗ୍ରାମ ଅଛି, ଯେଉଁଠି ସାରା ଗ୍ରାମଟି ଗୋଟିଏ କୁଟୁମ୍ବ, ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋଟିଏ ଯୁଗଳରୁ ପ୍ରସାରିତ । ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ବର୍ଷ ଧରି ଏକ ଏକ ନରନାରୀ-ଯୁଗଳରୁ କୁଟୁମ୍ବର ସମ୍ପ୍ରସାରଣ ହୋଇ

ହୋଇ କୋଟି-କୋଟି-ସଂଖ୍ୟା ଜାତି ଗଢ଼ି ଉଠିଛି । ପୁରାଣରେ ସେଥିପାଇଁ ଦିତି, ଅଦିତି ଦୁଇ ଭଉଣୀଠାରୁ ଦୈତ୍ୟ ଓ ଦେବତା ମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଭବ ବ୍ୟଞ୍ଜିତ ହୋଇଛି । ଇଂରେଜ ଓ ଜର୍ମାନ, ଗତ ଦୁଇଟି ମହାଯୁଦ୍ଧରେ ପରସ୍ପର ନାଗ-ନେଉଳ ପରି ଗଳା କଟାକଟି କଲେହେଁ ସେମାନଙ୍କର ରକ୍ତ ଏକ୍; ବହୁ ସହସ୍ର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ସେମାନଙ୍କର ଜନନୀ ବୋଧହୁଏ ଏକ୍ ଥିଲା । ସ୍ୱାର୍ଥ ଓ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ-ଇଚ୍ଛା ଯୋଗୁଁ କୁଟୁମ୍ବ ଯେପରି ଫଡ଼ା ଫଡ଼ା ହୁଏ, ସମାଜ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ଲଢ଼େଇ ପାଇଁ ତିଆର ହୁଏ ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ପୁରାଣ ଅନୁସାରେ ସମଗ୍ର ମାନବଜାତି ଆଡ଼ାମ୍ ଓ ଇଭ୍ ଏହି ଆଦମ ନର-ନାରୀ ଯୁଗଳରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ! ପୃଥିବୀର ଶତ ଶତ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଭାଷା, ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଧର୍ମ, ଆଚାର ବ୍ୟବହାର, ପୁଣି ଚମତ୍କାର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ମୁଖମଣ୍ଡଳର ଗଠନବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଦେଖିଲେ ବିଶ୍ୱାସ କରିବାକୁ କଷ୍ଟ ହୁଏ ଯେ, ଆମେ ସମଗ୍ର ମାନବ ଜାତି ଏକ ବାପ-ମାଆଁ ଜାତ । ସେ ଯାହା ହେଉ; ଇତିହାସ ଆଲୋଚନା କଲେ ଏତିକ ଅନ୍ତତଃ ଜଣାପଡ଼ୁଛି ଯେ, ପୃଥିବୀରେ ଦିନେ ଏତେ ଧର୍ମ ନ ଥିଲା, କି ଏତେ ଭାଷା ବି ନ ଥିଲା—ଯେଉଁ ଧର୍ମ ଓ ଭାଷା ହିଁ ଆଜ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ଭିତରେ ସହସ୍ର ଅଲଂଘ୍ୟ ପାଚେରୀର କାମ କରୁଛନ୍ତି । ଧର୍ମ ଓ ଭାଷାଗୁଡ଼ାକ ଗଣନୀୟ କାଳ ଭିତରେହିଁ ଜନ୍ମ ଓ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଲାଭକରିଛନ୍ତି । ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇଉରୋପର ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର ସତ୍ତାହିଁ ନ ଥିଲା । ଆଧୁନିକ ଭାରତର ଭାଷାଗୁଡ଼ିକର କଥାହିଁ ସେହିପରି । ବଙ୍ଗାଳୀ, ଓଡ଼ିଆ ଓ ବିହାରୀ, ଛଅ ଶ ବର୍ଷତଳେ ଏକ ଭାଷାରେ କଥା ଭାଷା

ହେଉଥିଲେ; ଏବେ କିନ୍ତୁ ନିଜ ନିଜର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାଷାର ଦାବି ଦେଇ ସେମାନେ ପରସ୍ପରର ମୁଣ୍ଡ ଫଟେଇବାକୁ ସଦା ଜାଗ୍ରତ । ଧର୍ମର କଥା ବି ସେହିପରି । ମାନବର ସଭ୍ୟତା ଅନ୍ତତଃ ସାତ ହଜାର ବର୍ଷର; କିନ୍ତୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମର ଜନ୍ମ ମାତ୍ର ୧୯ ଶହ ବର୍ଷ ତଳେ, ଇସ୍‌ଲାମର ୧୨ ଶହ ବର୍ଷ ତଳେ; କିନ୍ତୁ ଏ ଦୁଇଟିଯାକ ଧର୍ମ ମନେ କରନ୍ତି ଯେ, ଈଶ୍ୱର ତାଙ୍କୁହିଁ ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟ ଓ ଜ୍ଞାନ ଦେଇଛନ୍ତି ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ ଏ ଦୁଇଟି ଧର୍ମଯୋଗୁଁ ପୃଥିବୀରେ ଯେତେ ରକ୍ତପାତ ହୋଇଛି, ରାଜା ରାଜାର ଲଢ଼େଇ ଯୋଗୁଁ ବୋଧହୁଏ ସେତେ ହୋଇ ନାହିଁ ।

ଧର୍ମ ଓ ଭାଷାକୁ ଚିରନ୍ତନ ଓ ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ବା ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ଘଟଣା ବୋଲି ଧରି ସମାଜରେ କନ୍ଦଳ ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ତେଣୁ ଅନେକ ବୁଦ୍ଧିମାନ ଓ ବିଚାରବନ୍ତ ଲୋକ ଏବେ ଆଉ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପୃଥିବୀର ଚିନ୍ତାନାୟକମାନେ ଧର୍ମ, ଭାଷା ଓ ବର୍ଣ୍ଣର ସକଳ ଭିନ୍ନତାକୁ ଉପେକ୍ଷା କରି ପୁଣି ମାନବସମାଜକୁ ତାର ଆଦିମ ଏକତ୍ୱକୁ ଫେରାଇ ନେବାକୁ ଚାହାନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ଲିଗ୍ ଅବ୍ ନେଶନ୍‌ସ୍‌ର ଜନ୍ମ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ଏବଂ ପୁଣି ଇଉ. ଏନ୍. ଓ. ଭାବରେ ତା'ର ଦେହାନ୍ତର ପ୍ରାପ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ମଧ୍ୟ ପୃଥିବୀରେ ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ଭାଷା ପ୍ରଚଳନର ଚେଷ୍ଟା । ସେଥିପାଇଁ ଧର୍ମକୁ ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ସକଳ ବିଚାରରୁ ପୃଥକୀକରଣ ।

ସମାଜ ଚିରନ୍ତନ, କିନ୍ତୁ ଚର୍ଚ୍ଚ୍ ବା ଷ୍ଟେଟ୍, ଅର୍ଥାତ୍ ଧର୍ମ ବା ରାଜ୍ୟ ପରର ଘଟଣା । ଘଟଣାଚକ୍ରରୁ ସେମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଭବ । ଗଡ଼ଜାତର ଜଙ୍ଗଲରେ ନରନାରୀ ଆଦିମ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିଲେ କହିଁ,

ସେମାନଙ୍କର ଏକ ବଧି ବେଷ୍ଟିତ ସମାଜ ଅଛି, କିନ୍ତୁ ଆମେ ଯେପରି ଧାରଣା କରୁଁ ସେପରି ଧର୍ମ ବା ଷ୍ଟେଟ୍ ସେମାନଙ୍କର ନ ଥିଲା ବା ଏବଯାଏଁ ନ ଥାନ୍ତା—ଯଦ୍ଦ ବାହାରୁ ଏ ସବୁ ତାଙ୍କ ଉପରେ ଲଦ୍ଦ ଦିଆ ନ ଯାଇଥାନ୍ତା । ଆଜ ମାନବସମାଜକୁ ବିଭେଦ-ଅତ୍ୟାଚାରରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଧର୍ମକୁ ସମାଜର ପୃଷ୍ଠଭାଗକୁ ଠେଲି ଦିଆଯାଉଛି ଏବଂ ରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ସମାଜକୁ ଏକାକାର କରି-ଦେବାର ପ୍ରୟାସ ହେଉଛି । ସୋଭିଏଟ୍ ରୁଷିଆରେ ଏହାରହିଁ ପରୀକ୍ଷା ଚାଲିଛି । ବିଦ୍ୟା ଓ ଧନର ତାରତମ୍ୟ ନେଇ ସମାଜରେ ଓ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ଯେଉଁ ଉଚ୍ଚାବଚ ପରମ୍ପରା ଦେଖାଯାଉଥିଲା, ତାହା ବିଦ୍ୟାର ସାର୍ବଜନୀନ ପ୍ରଚାରଫଳରେ ଓ ଧନସମ୍ପଦର ସମ-ବିତରଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଫଳରେ କ୍ରମେ ଯେ ଉଠିଯିବ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ କରିବାର କାରଣ ନାହିଁ । ସେଦିନ ଜମିଦାରଙ୍କ କନ୍ୟାର ବିଭାଘରର ଜାକ୍ଜମକ ଦେଖି ପଧାନ ବାପୁଡ଼ା ଆଁ କରି ରହିଁଥାଏ । ଆଜି ପଧାନ ଓ ମହାପାତ୍ର ଉଭୟେ ପ୍ରାଦେଶିକ ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟରେ ବସି ନିୟମ କରିବେ ଯେ, କେହି ବିଭାଘରରେ ୫୦ ଜଣରୁ ବେଶୀ ଲୋକଙ୍କୁ ଖୁଆଇ ପାରିବେନି । ଏଠି ସମାଜ ରାଷ୍ଟ୍ରକୁ ଚଳେଇଲା ଓ ରାଷ୍ଟ୍ର ସମାଜକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କଲା । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ସମାଜ ହେବ ରାଷ୍ଟ୍ରର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ମାତ୍ର, ରାଷ୍ଟ୍ର ହେବ ସମାଜର ସୃଷ୍ଟି ।

କିନ୍ତୁ ଆମେ ଯେଉଁ ଗୋଷ୍ଠୀରେ ବାସ କରୁଁ, ତାହା ସମାଜ ହେଉ ବା ରାଷ୍ଟ୍ର ହେଉ ବା ଉଭୟର ସମ୍ମିଳିତ ଗଠନ ହେଉ, ତହିଁରେ ବ୍ୟକ୍ତିର ଦାୟିତ୍ୱ କ୍ରମେ ବଢ଼ୁଛି ବରଂ କମିବାକୁ ନାହିଁ । ପୂର୍ବେ ଆମେ ଜଣେ ରାଜା ଉପରେ ସବୁ ଭାର, ସବୁ ଦାୟିତ୍ୱ

ଥୋଇ ଦେଇ ନିଜ ନିଜ ବ୍ୟବସାୟରେ ଲାଗି ରହୁଥିଲେ । ରାଜା ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ ବାଛୁଥିଲେ ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ସେନାପତି; ଆମଠୁ ଖଜଣା ନେଇ ନିଜର ଜୟସ୍ତମ୍ଭ ବା ପ୍ରିୟାର ସ୍ମୃତିମନ୍ଦିର ଗଢୁଥିଲେ, ଆମର କିଛି କହିବାର ନ ଥିଲା । ଭାରତବର୍ଷ କଥା ଛାଡ଼ିଦିଅ, ଇଂଲଣ୍ଡରେ ତ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜା ଈଶ୍ୱର ପ୍ରେରିତ ଓ ସର୍ବଥା ମାନନୀୟ—ଏ ଧାରଣା କମ୍ ବଳବତ୍ତର ନ ଥିଲା । ଆଜି ସେ ସବୁ ଆଲୋଚନା ବା ସ୍ମରଣ କରିବାର ଅର୍ଥ କିଛି ନାହିଁ । ଆଜି ଆଉ ରାଜା ନାହାନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ରାଜ୍ୟ ଅଛି, ରାଷ୍ଟ୍ର ଅଛି, ସମାଜ ଅଛି । ଏ ସବୁର ସମୂହ ଦାୟିତ୍ୱ ଆଜି ଆମ ଉପରେ । ସମାଜ ବ୍ୟକ୍ତିର ସମଷ୍ଟି ମାତ୍ର; ତେଣୁ ଦାୟିତ୍ୱ ପ୍ରକୃତରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ।

ଯେହେତୁ ରାଜା ଆଜି ନାହିଁ ଅନେକ ଲୋକଙ୍କର ଧାରଣା ହେଉଛି, କାହାକୁ ନ ମାନିବାହିଁ ହେଉଛି ସ୍ୱାଧୀନତାର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି; କିନ୍ତୁ ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହେଉ ବା ନିକୃଷ୍ଟ ହେଉ, ଜଣେ ଦଳପତି ବିନା ଦଳ କୌଣସି କାମ କରିପାରେ ନା ଏବଂ ଦଳଭାବରେ ଗୌରବାନ୍ୱିତ ଜୀବନ ଯଦି ଲୋଡ଼ା, ତେବେ ଦଳପତିର ଆଦେଶ ମାନିବାକୁ ହେବ । ନରପତିଙ୍କି ସିନା ବିଦାୟ ଦେଲେ, ଦଳ ଥିବା ଯାଏ ଦଳପତି ଥିବେ । ଯିଏ ଆଦେଶ ଦେଇ ନ ଜାଣେ, ସେ ଦଳପତି ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ ଏବଂ ଆମେ ନିଜ ନିର୍ବାଚିତ ଦଳପତିର ଆଦେଶ ଯଦି ନ ମାନୁଁ ତେବେ ଆମକୁ ଜନ୍ତୁଠାରୁ ହୀନ ମନେ କରିବାକୁ ହେବ । କାରଣ ଅଧିକାଂଶ ଜନ୍ତୁ, ଦଳର ସଂହତି ଓ ଗୌରବ ପାଇଁ ଦଳପତିର ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଅକାତରେ ପ୍ରାଣ ଦେଇଥାନ୍ତି ।

ଆଦିମ ଯୁଗରେ ଦଳପତିମାନଙ୍କ ପରେ ନରପତି ହେଲେ । ପ୍ରଥମ ଦଳପତି ପ୍ରତି କୃତଜ୍ଞ ଭାବ ଯୋଗୁ ହେଉ ବା ବାରମ୍ବାର ନିର୍ବାଚନ କଷ୍ଟରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବାକୁ ହେଉ, ସମାଜ ଦଳପତିର ପୁଅକୁ ଜନ୍ମଗତ ଅଧିକାରରେ ଏକାଧାରରେ ନରପତି ଓ ଦଳପତି କଲା । ବହୁ ସହସ୍ର ବର୍ଷ ଧରି ଏହା ଚାଲି ଆସିଲା । ଏବେ କେବଳ ଇଂଲଣ୍ଡ ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ଦେଶ ଛଡ଼ା ଆଉ ପ୍ରାୟ କେଉଁ ଦେଶରେ ନରପତି ନାହାନ୍ତି କହିଲେ ଚଳେ । ଇଂଲଣ୍ଡରେ ରାଜା କେବଳ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ପାଇଁ, ରାଜ୍ୟ ଚଳାନ୍ତି ନିର୍ବାଚିତ ମନ୍ତ୍ରୀ; କିନ୍ତୁ ତଥାପି ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଂଲଣ୍ଡୀୟ ସମାଜରେ, ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ରାଜମୁକୁଟ ଜାତୀୟ ଇତିହାସର ପ୍ରତୀକରୂପେ ବ୍ରିଟିଶ ରାଷ୍ଟ୍ରକୁ ଏକ କେନ୍ଦ୍ର ଯୋଗାଉଛି ଓ ଜାତିକୁ ଏକପ୍ରକାର ସଂହତି ଦାନ କରୁଛି, ଯାହା ଅନ୍ୟ ଜାତିରେ ଅସମ୍ଭବ । ଏହି କେନ୍ଦ୍ରର ଅଭାବରୁ ଫ୍ରାନ୍ସରେ ପ୍ରତି ସପ୍ତାହରେ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳର ଉଦୟାସ୍ତ ଚାଲିଛି, ରାଷ୍ଟ୍ର ସଂହତିହୀନ ଓ ଶକ୍ତିହୀନ ।

ନରପତିର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ସ୍ଥାୟୀ ଦଳପତି । ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ସମାଜ ହିଁ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା; କିନ୍ତୁ ପରେ ନରପତିବୃନ୍ଦ ସବୁ ଦେଶରେ ସମାଜସୃଷ୍ଟ ସ୍ଥାପିତିକୁ ଦୈବନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବୋଲି ପରିପ୍ରଚାର କରାଇ ଅଜ୍ଞ ଜନତାକୁ ଯେତେଭାବରେ ଠକି ପାରିଲେ ତାହା କରିଗଲେ । ଲୋକେ ସଚେତନ ହେବା ଫଳରେ ଓ ରାଜାମାନଙ୍କର ଅତ୍ୟାଚାର ଅସହ୍ୟ ହେବା ଫଳରେ କ୍ରମେ ରାଜମୁକୁଟର ମହିମା ହ୍ରାସ ହେବାକୁ ବସିଲା ।

ନେତା ହିଁ ନରପତି ହୋଇଥିଲେ । ଏବେ ନରପତି ଯାଇ ପୁଣି ନେତା ଆସିଲେ । ନେତା ନ ହେଲେ ରାଷ୍ଟ୍ରର କଥା

ଛାଡ଼ ଦଅ, ଗୋଟିଏ ଛୋଟ କୁଟୁମ୍ବ ବି ସୁରୁଖୁରୁରେ ଚଳି ପାରିବ ନାହିଁ । କାର୍ଯ୍ୟର ସୌକର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଦୁଇଜଣ ମାତ୍ର ଲୋକ ଥିଲେ ବି ତାଙ୍କ ଭିତରେ ଜଣେ ନେତା, ଅନ୍ୟ ଜଣକ ସାଥି ହେବା ଉଚିତ, ନ ହେଲେ କାମ ଚଳିପାରିବ ନାହିଁ । ଜଣେ ଏକ ପ୍ରକାର କହିଲେ, ଆଉ ଜଣେ ଆଉ ପ୍ରକାରେ କହିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଦାୟିତ୍ୱ ରହିବ କାହା ଉପରେ ? ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟର ଶେଷ ଦାୟିତ୍ୱ ଜଣକ ଉପରେ ରଖିଲେ, ଲକ୍ଷ୍ୟ ଏକମୁଖୀ ହୁଏ, କାମ ଆଦାୟ କରିବାର ସୁବିଧା ହୁଏ । ଛୋଟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେପରି, ବଡ଼ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେହିପରି ଜଣେ ନେତା ନିତାନ୍ତ ଦରକାର ।

ଏହି ନେତା ପୂର୍ବକାଳର ନରପତି ପରି ସ୍ୱର୍ଗରୁ ପ୍ରେରିତ ହେବେ ନ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା, ତାଙ୍କୁ ଆମେହିଁ ବାଛିବା, ସେ ଆମରି ଭିତରୁହିଁ ଜଣେ ହେବେ । ନେତା ଯଦି ଭଲ ବା ମନ୍ଦ ହେଲେ ସେ ଦାୟିତ୍ୱ ଆମରି । ସେଥିପାଇଁ ଆମେ ଆଉ କାହାକୁ ଦୋଷ ଦେଇ ପାରିବା ନ ଏବଂ ଥରେ ଜଣକୁ ନେତା ବାଛି ତାଙ୍କୁ ନ ମାନିବା ବା ଅସମ୍ମାନ କରିବା ଏକ ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ଅପରାଧ । ଶାସନ ବିଧାନ ଅନୁସାରେ ଏବେ କୌଣସି ନେତା ତିନିବର୍ଷ, ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ଅଥବା ସାତବର୍ଷରୁ ଅଧିକ କାଳ ଆସନରେ ରହିପାରିବେ ନାହିଁ । ଯଦି ନେତା ଆଶାନୁରୂପ ନ ହେଲେ ତେଣୁ ତିନିବର୍ଷ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ପରେ, ଏପରିକି ତା' ପୂର୍ବରୁ ମଧ୍ୟ ନେତାଙ୍କୁ ପଦଚ୍ୟୁତ କରିବାର ଅଧିକାର ଓ ଦାୟିତ୍ୱ ଲୋକଙ୍କ ହାତରେ ଅଛି । ପୂର୍ବେ ଏକ ଓ ଏକାଧିକ ନରପତିମାନଙ୍କର ଅତ୍ୟାଚାର ଲୋକେ ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ଭୋଗୁଥିଲେ; ତା ତୁଳନାରେ ତିନିବର୍ଷ, ପାଞ୍ଚବର୍ଷ କିଛି ନୁହେଁ । ପୂର୍ବେ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ନରପତିଙ୍କି ନିପାତ କରିବାର

କୌଣସି ବାଟ ନ ଥିଲା । ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବାର ସାହସ କାହାରି ହେବ, ସେ ଯେ ଦେବତା ! କିନ୍ତୁ ଆଜ ଲୋକଙ୍କୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ନ । ଭୋଟ୍ ହିଁ ଜନତା ହସ୍ତରେ ପରମ ଅସ୍ତ୍ର, ତା'ରି ବଳରେ ସେ ନେତାଙ୍କୁ ଥୋଇବ ଓ କାଢ଼ିବ ।

ଲୋକଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱ ଅପେକ୍ଷା ନେତାର ଦାୟିତ୍ୱ ପୁଣି ସହସ୍ର ଗୁଣ । ନେତା ମନ୍ଦ ହେଲେ ସାରା ରାଷ୍ଟ୍ର ବିପନ୍ନ ହେବ, ଅର୍ଥାତ୍ ସହସ୍ର ସହସ୍ର, ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକଙ୍କର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା । ଜାତିର କଲ୍ୟାଣ ବା ସମୁଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶର ଖାତିର୍‌ରେ ଗାନ୍ଧୀ ବା ଆବ୍ରାହାମ୍ ଲିଙ୍କନ୍‌ଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଜାତି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଭୋଗ କରିବାରେ ସୁଖ ଅଛି; କିନ୍ତୁ ମହମ୍ମଦ୍ ଟୋଗ୍‌ଲକ ବା ହିଟଲରଙ୍କ ପରି ନେତା ମାନବସମାଜର ଜୀବନ୍ତ ଅଭିଶାପ । କେବଳ ନେତୃତ୍ୱର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଲାଳସାରେ ଜନତାକୁ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାର୍ଥ ସକୁ ଲାଗି ମତାଇ ଦେବାର ପରିଣାମ ଯେ କି ବିଭୀଷିକାମୟ, ତାହା ଆମକୁ ବୁଝେଇବାକୁ ପଡ଼ିବ ନ । ମୁସ୍‌ଲିମ୍ ଲିଗ୍‌ର ପରିଚାଳକର ଫଳ ଆମର ଅଙ୍ଗନଭି କଥା । ନେତା ସେହି, ଯାହାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ପଷ୍ଟ ଏବଂ ଯିଏ ନିଜର ଉତ୍ତେଜନା-ମୟୀ ବକ୍ତୃତା ବା ନିର୍ଦ୍ଦେଶର ପରିଣାମ କଣ ହେବ, ତାହା ଆଗରୁ ଜାଣିପାରି ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହେ ।

ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦେଖାଯାଇଛି ଯେ, ନିର୍ବାଚନପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁ ଲୋକର ନାନାଭାବରେ ସୁନାମ ଥିଲା, ଅଧିକାର ପାଇଲା ପରେ ତାହାର ନିନ୍ଦା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଏକେ କୌଣସି ଲୋକ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିପାରେ ନା; ଏବଂ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଦଳ ଅପ-ପ୍ରଚାର କରିବାରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଣ ? କିନ୍ତୁ ଅଧିକାଂଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିନ୍ଦାର ମୂଳ ଏହା ନୁହେଁ । ପ୍ରକୃତରେ ଅଧିକାର ପାଇଲା ପରେ

ଅନେକ ଲୋକ ନିଜର, ନିଜ ଦଳର, ନିଜ ପ୍ରିୟାପ୍ରୀତିର ସୁବିଧା ଉପରେ ଅଧିକ ଧ୍ୟାନ ଦେବା ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି । ଏହାଠାରୁ ଅଧିକତର ଗର୍ହିତ ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ଓ ନୈତିକ ଅପରାଧ ନ ଥାଇ ପାରେ । ଯେଉଁ ନେତା ନିର୍ମମ ନ୍ୟାୟ ବିତରଣ କରିବାକୁ ବଦ୍ଧପରିକର, ଯାହାକୁ କୌଣସି ଲୋଭ ଟଳାଇ ପାରେ ନା ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ସଫଳମନୋରଥ ଓ ବିଫଳମନୋରଥ ଉଭୟେ ନତ ମସ୍ତକ ।

ନେତା କହିଲେ କେବଳ ରାଜନୈତିକ ନେତା ବୁଝିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଅଫିସର ହେଡ୍, କାରଖାନାର ମ୍ୟାନେଜର, କଲେଜ ବା ସ୍କୁଲର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ, କୁଟୁମ୍ବର ପରିଚାଳକ, ବାହିନୀପତି, ସେକ୍ରେଟାରିୟାଟ୍‌ରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଡିପାର୍ଟ୍‌ମେଣ୍ଟର ହେଡ୍—ବହୁ ଲୋକଙ୍କର ଭାଗ୍ୟ ଯେଉଁ ଜଣେ ଲୋକର ହାତରେ, ତାଙ୍କୁ ଜଣେ ନେତା ବୋଲି ଧରିବାକୁ ହେବ । ଜଣେ ଡିପାର୍ଟ୍‌ମେଣ୍ଟାଲ ହେଡ୍ ଯଦି ଅପାରଗ ଓ ଖାମ୍‌ଖେୟାଲି ହୁଅନ୍ତି, ତେବେ ସାରା ଡିପାର୍ଟ୍‌ମେଣ୍ଟ ଉପରେ ଶୃଙ୍ଖଳାହୀନ ଅବନତି ଆଡ଼କୁ ଯିବ, ତାହା ଓଡ଼ିଶାର ସମସ୍ତେ ଅଙ୍ଗେ ନିଭେଇଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଯେ ଦାୟିତ୍ୱ ରାଜନୈତିକ ନେତାର, ତାଠୁ ଜଣେ ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର ବା ଜଣେ ଡିପାର୍ଟ୍‌ମେଣ୍ଟାଲ୍ ହେଡ୍‌ର ଦାୟିତ୍ୱ କିଛି କମ୍ ନୁହେଁ । ଛୋଟ ହେଉ ବା ବଡ଼ ହେଉ, ଶୀର୍ଷକୁ ପାଇଲେଇ ସେଥିରେ ଅହଂକାର, ଅଧିକାର, ସ୍ୱାର୍ଥପରତା, ପକ୍ଷପାତିତା ପ୍ରଭୃତିର ପ୍ରଲୋଭନ ଅଛିଇ ଅଛି; କିନ୍ତୁ ରାଜନୀତି ହେଉ ବା ଅଫିସ୍ ହେଉ, ଶୀର୍ଷସ୍ଥର ଏ ସବୁର ଉପରେ ଉଠି ବ୍ୟକ୍ତି-ଗୋଷ୍ଠୀ-ଜାତି-ଧର୍ମ-ନିର୍ବିଶେଷରେ ଅପକ୍ଷପାତ ନ୍ୟାୟ ବିତରଣ ଦେବାହିଁ ପ୍ରଧାନ ଓ ପ୍ରଥମ ଦାୟିତ୍ୱ । ତା ନ

ହେଲେ ସମାଜ, ରାଷ୍ଟ୍ର ବା ଘରୋଇ ଅଫିସ୍ କୌଣସିଠାରେ ଶୃଙ୍ଖଳା ରହିବ ନାହିଁ ।

ଅପକ୍ଷପାତ ବିଚାର ପରେ ନେତା ବା ଶୀର୍ଷସ୍ଥର ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରଧାନ ଗୁଣ ହେଉଛି, ନିଜର ବିଭାଗୀୟ ବିଷୟ ଉପରେ ବିସ୍ତୃତ ଓ ଗଭୀର ଅଧୀତ ଜ୍ଞାନ ବା ଭୂୟୋଦର୍ଶନ । ଶିକ୍ଷାବିଭାଗର ହେଡ୍ ଯିଏ ହେବ, ସିଏ ଶିକ୍ଷାବିଜ୍ଞାନରେ ବ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ ଲୋକ ନ ହେଲେ, ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟ ତାଙ୍କଠୁ ପାଇବ କଣ ? ତାଙ୍କୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା ବା କିପରି କରିବ ? ଅନ୍ୟ ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବି ସେଇ କଥା । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦଳ ସରକାର ଯଦି ନିଜର ପ୍ରିୟାପ୍ରୀତଙ୍କି ଖୁସି କରିବା ପାଇଁ ଅଯୋଗ୍ୟତା ପ୍ରତି ଆଖି ବୁଜି ବଡ଼ ବଡ଼ ଗଦିକୁ ବାଣ୍ଟିବାରେ ଲାଗନ୍ତି, ତେବେ ଦେଶ ଧ୍ୱଂସ ଆଡ଼କୁ ଯିବାରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଏ ସବୁ ପରେ ନେତା ବା ଶୀର୍ଷସ୍ଥର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଗୁଣ ହେଉଛି, ଅନ୍ୟମତ ପ୍ରତି ସହିଷ୍ଣୁତା, ଗୁଡ଼ାଏ କହି, ନ କରିବା ଅପେକ୍ଷା, ଅଳ୍ପ କହି ସେଇତକ କୌଣସି ମତେ କରିନେବାର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଓ ଅଭ୍ୟାସ, ପରିମିତ ଆହାର ବିହାର ଓ ଶାରୀରିକ ଉତ୍ତମ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ।

ନେତା ଦୁଇ ପ୍ରକାର—ସେବକ ଓ ଶାସକ । ସେବକ-ନାୟକର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଆଦର୍ଶ ଆମର ପ୍ରାଣର ବାପୁଜୀ । ଶାସକ-ନାୟକର ଆଦର୍ଶ ଭାବରେ ମୁଁ ଆବ୍ରାହାମ୍ ଲିଙ୍କନ୍‌ଙ୍କୁ ଧରେ । ଏ ଦୁହିଁଙ୍କର ସାମ୍ୟ ଏହିଠି ଯେ, ସାମାନ୍ୟତମ ଲାଭ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଏ ଦୁହେଁ କେବେହେଲେ ଜାତିକି ସେ ବାଟ ବତେଇ ନାହାନ୍ତି, ଯେଉଁଥିରେ ସତ୍ୟ, ନ୍ୟାୟ, ଧର୍ମର କଣିକାଏ ହେଲେ ଅବମାନନା

ହେବ । ଲିଙ୍କନ୍ ମାର୍କିନ୍ ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରର ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ଥିଲେ; କିନ୍ତୁ କୃଷ୍ଣଜାତିକୁ ମାନବିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେବାପାଇଁ ତାଙ୍କ ଯୋଗୁ ସେହି ରାଷ୍ଟ୍ର ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତର ଦୁଇଭାଗ ହୋଇ ରକ୍ତାକ୍ତ ଗୃହବିବାଦରେ ମତ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ କେବଳ ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶ ପାଇଁ ଭାଇ ଭାଇ, ବନ୍ଧୁ ବନ୍ଧୁ ରଣଭୂମିରେ ଗଡ଼ାଗଡ଼ି ହେବାର ରୋମାଞ୍ଚକର କାହାଣୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାରତୀୟର ପଢ଼ିବା ଉଚିତ । ସେଇ ପାଞ୍ଚଟି ବର୍ଷ ଲିଙ୍କନ୍ ନିଜ ନେତୃତ୍ୱରେ ନିଜ ଜାତିର ରକ୍ତକ୍ଷୟ ଦେଖି କି ମର୍ମଦଗ୍ଧ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭିତର ଦେଇ ଯାଇଥିବେ ତାହା କେବଳ ଅନୁମେୟ; କିନ୍ତୁ ଉଦାର ମାନବିକ ଆଦର୍ଶ ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ତାହା କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ସେ ବିଜୟ ଲାଭ କଲେ । କୃଷ୍ଣଜାତି ଦାସତ୍ୱରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇଲା; କିନ୍ତୁ ବିଜୟ ନିଶୀଥରେହିଁ ମହାପ୍ରାଣ ଲିଙ୍କନ୍ ଆତତାୟୀ ହସ୍ତରେ ମୃତ ହେଲେ ।

ଏପରି ଶାସକ-ନାୟକଠାରୁ ମଧ୍ୟ ସେବକ-ନାୟକ ମହତ୍ତର । ଲିଙ୍କନ୍‌ଙ୍କଠାରୁ ବାପୁଜୀ ଉଚ୍ଚତର, କାରଣ ଲିଙ୍କନ୍ ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ହେବାପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ବାପୁଜୀ ଜୀବନେ ହେଲେ କୌଣସି ପଦ ପଦବୀ ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରି ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା, ଦୁଃସ୍ଥ ମାନବର ସେବା କରିବା ।

ସବୁ ନେତା ବା ଶୀର୍ଷସ୍ଥ ଏପରି ମହାପୁରୁଷ ହେବେ ବୋଲି ଆଶା କରିବା ବାତୁଳତା ମାତ୍ର; କିନ୍ତୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ନେତା, ଦଳପତି ବା ଶୀର୍ଷସ୍ଥ ଅନ୍ତତଃ ଏହିପରି ମହାନ୍ ଆଦର୍ଶକୁ

ସବୁବେଳେ ଆଗରେ ରଖି କାମ କରିବା ଯଥେଷ୍ଟ ସମ୍ଭବପର । ଜଣା ଅଛି, ଲିଙ୍କନ୍‌ଙ୍କ ପରେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାର୍କିନ ପ୍ରେସିଡ଼େଣ୍ଟ ରାଷ୍ଟ୍ରର ଜଟିଳ ସମସ୍ୟା ଦ୍ୱାରା ବିଚଳିତ ହେଲେ, ମନେ ମନେ ଭାବନ୍ତି—'ଏଇ ଅବସ୍ଥାରେ ଲିଙ୍କନ୍ କଣ କରିଥାନ୍ତେ ।' ତାହାହିଁ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ପନ୍ଥା । ଆଦର୍ଶକୁ ସମ୍ମାନ କରିବାକୁ ଯାଇ ବିଫଳ ହେବା, ଆଦର୍ଶକୁ ପାଦରେ ଦଳି ବିଜୟୀ ହେବାଠାରୁ ନିଶ୍ଚୟ ମହତ୍ତର ଓ ଅଧିକ ଗୌରବାବହ କର୍ମ । ଯେଉଁ ନେତା ବା ଦଳପତି ସତ୍ୟ ନ୍ୟାୟ ଧର୍ମକୁ ବଳି ଦେଇ ସାମ୍ପ୍ରତିକ ବାହାବା ନେବାରେ ତତ୍ପର, ତାଙ୍କର ବାହାବା କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ଓ ଦେଶର ସମୂହ ଅକଲ୍ୟାଣର ଏକ ପ୍ରସୂତି ।

ପୂର୍ବେ କହିଛି ଯେ, କ୍ରମେ କ୍ରମେ ରାଷ୍ଟ୍ର ସମାଜକୁ କବଳିତ କରିବାକୁ ଯାଉଛି । ଆମର ସମଗ୍ର ସାମାଜିକ ଜୀବନ ରାଷ୍ଟ୍ର ବା ରାଷ୍ଟ୍ରଶାସକର କରଗତ ହେବାକୁ ଯାଉଛି । ବାପୁଜୀ ଏହି ବ୍ୟାପକ ଛଦଣି-ବନ୍ଧଣିର ଘୋର ବିରୋଧୀ ଥିଲେ । ସେ ଗୃହୁଥିଲେ ବିଶ୍ୱମାନବତା; କିନ୍ତୁ ତା ସଙ୍ଗେ ସେ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଥିଲେ କ୍ଷୁଦ୍ରତମ ଗ୍ରାମ ଓ ପରିବାର ସ୍ୱାବଲମ୍ବୀ ହେଉ । କ୍ଷୁଦ୍ର ଓ ବିରାଟରେ ଏଇ ମଧୁର ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ ହିଁ ବାପୁଜୀଙ୍କ ରାମରାଜ୍ୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା । ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ରାଜ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏଇ ମତରେ ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା । ଆଜି କିନ୍ତୁ ଫାସିଷ୍ଟ୍ ମତରେ ବିରାଟ ଶାସନଯନ୍ତ୍ର ଆମ ପରି ଅଗଣିତ କ୍ଷୁଦ୍ରର ସକଳ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଅପହରଣ କରି ଆମକୁ ସେହି ଯନ୍ତ୍ରର ଏକ ଏକ କଣ୍ଟା ମାତ୍ର କରିବାକୁ ବସିଛି; ଏହା ସର୍ବତୋ-ଭାବରେ ପ୍ରତିରୋଧ୍ୟ । ନିଜର ଲୁଗା, ନିଜର ଖାଦ୍ୟ, ନିଜର ଆସବାବ୍ ନିଜ ହାତରେ ସୃଷ୍ଟିକରି, ରାଷ୍ଟ୍ରର ବା ଯନ୍ତ୍ର-ସଭ୍ୟତାର

କବଳରୁ ନିଜକୁ ରକ୍ଷା କରି, କପରି ସ୍ୱାବଲମ୍ବୀ କରା-ଯାଇପାରେ, ବାପୁଜୀ ତା'ର ସବିଶେଷ ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ କର୍ମପନ୍ଥା ଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ସେସବୁ ଆମେ ଗ୍ରହଣ ଓ ଅଭ୍ୟାସ ନ କରି ଅନ୍ୟଙ୍କୁ ଦୋଷ ଦେବାରେ ବା କି ଲାଭ ?

ରାଷ୍ଟ୍ର ଶାନ୍ତି ଓ ନିରାପତ୍ତା ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ସମାଜ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ମାତୃତ୍ୱ ଉପରେ । ଯୌନ-ସମ୍ଭୋଗ, ମାତୃତ୍ୱ ପାଇଁ ପ୍ରକୃତିର କୌଶଳ ମାତ୍ର । ନାରୀ ତା'ର ସୃଜନୀ-କ୍ଷୁଧାର ଉପଶମ ପାଇଁ ମୋହିନୀ ରୂପରେ ଆବିର୍ଭୂତ ହୁଏ ଓ ପୁରୁଷର ପ୍ରେୟସୀ ହୁଏ । ମାନବିକ ସମାଜ ପ୍ରିୟା ଓ ଜନନୀ ଏହି ଦୁଇବିନ୍ଦୁକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଘୂରୁଛି ଏବଂ ସେହି-ମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କର ପ୍ରଭାବରେ କୋଟି କୋଟି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗୋଷ୍ଠୀ ଗଢ଼ି ଉଠୁଛି, ଯେଉଁଠି ଅନ୍ତତଃ ମନୁଷ୍ୟ ଜାତୀୟତାର ନୁହେଁ ଏବଂ ଯେଉଁଠି କୌଣସି ରାଷ୍ଟ୍ରର ଅକ୍ଟୋପାସ୍ ସାମାଜିକ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟକୁ ଶୋଷିଦେଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଆମର ତେଣୁ ଏ ବିଷୟରେ ସଦା ଜାଗ୍ରତ ରହିବା ଉଚିତ ଯେ, ଏହି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗୋଷ୍ଠୀ ବା ପାରିବାରିକ ଜୀବନରେ ଯେପରି ଶାନ୍ତି, ଶୃଙ୍ଖଳା ଓ ସଦ୍‌ଭାବ ଜୀବନ୍ତ ରହି ବାହାରର ଅତ୍ୟା-ଚାରରୁ ଆମକୁ ଆଶ୍ରୟ ଦିଏ । ସ୍ୱାମୀ-ସ୍ତ୍ରୀ, ବାପ-ପୁଅ, ଭାଇ-ଭାଇ, ଭାଇ-ଭଉଣୀର ସମ୍ପର୍କ ଯେଉଁଠି ମାଧୁର୍ଯ୍ୟମୟ ସେହିଠିହିଁ ଧରା-ସ୍ୱର୍ଗ । ଯେଉଁ ଲୋକ ଜୀବନରେ ଉତ୍ତମ ଜନନୀ ଓ ଉତ୍ତମ ପ୍ରେୟସୀ ପାଇଛନ୍ତି ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱେ, ତାଙ୍କଠୁ ଅଧିକ ଭାଗ୍ୟବାନ୍ ଲୋକ ଥାଇ ନ ପାରନ୍ତି ।

ସମାଜର ବା ରାଷ୍ଟ୍ରର ବିଶୃଙ୍ଖଳା ବା ଅବାଞ୍ଛନୀୟତା ପାଇଁ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ବଦ୍ଧମୂଳ ଅଭ୍ୟାସ, ଆମ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଗାଳିଦେବା; କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟଙ୍କୁ ଦୋଷ ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକର

ଆତ୍ମପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖି ନେବା ଉଚିତ, ସିଏ ସେହି ବିଶୃଙ୍ଖଳା ବା ପାପାଚାର ପାଇଁ କେତେଦୂର ପରିମାଣରେ ହେଲେ ଦାୟୀ କି ନାହିଁ । ଏଠାରେ କନ୍‌ଫୁସିଅସ୍‌ଙ୍କ ଏକ ବାଣୀ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରଣିଧାନ ଓ ଅଭ୍ୟାସ କରିବାର କଥା—

"ଯଦି ପୃଥିବୀକୁ ସଂଶୋଧନ କରିବାକୁ ଚାହଁ, ତେବେ ଆଗେ ନିଜ ଜାତିକି ସଂଶୋଧନ କର, ନିଜ ଜାତିକି ସଂଶୋଧନ କରିବାକୁ ଯଦି ଅଭିଳାଷ, ତେବେ ନିଜ ପରିବାରକୁ ସଂଶୋଧନ କର, ନିଜ ପରିବାରକୁ ସଂଶୋଧନ କରିବାକୁ ଯଦି ଚାହଁ, ତେବେ ଆଗେ ନିଜକୁ ସଂଶୋଧନ କର ।"

ପ୍ରେମ ଓ ବିବାହ

ପୃଥିବୀର ବାଳକ ଓ ବାଳିକା ଦାଣ୍ଡରେ ମାଟି ଗୋଡ଼ି ନେଇ ଖେଳୁଥାନ୍ତି; ଅନିଚ୍ଛାରେ ପାଠଶାଳାକୁ ଯାନ୍ତି, ବଣ-ବିଲ-ତୋଟା ମାଳରେ ଅକ୍ଲାନ୍ତଭାବରେ ବୁଲି, ଲୁଚେଇ ଲୁଚେଇ କୋଳି, ଆମ୍ବ, ପିଜୁଳି ତୋଳି ଖାନ୍ତି ଏବଂ ବେଳେ ବେଳେ ବଡ଼ମାନଙ୍କଠାରୁ ବେଶ୍ ଉଚିତମତ କର୍ଣ୍ଣମୋଚନ ଓ ଚପେଟାଘାତ ବି ଅପ୍ରଚୁର ଭାବରେ ପାଇଥାନ୍ତି । ଏଣେ କଳ୍ପଜଗତରେ କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ବୁଲୁଥାନ୍ତି ରଜାପୁଅ, ମନ୍ତ୍ରୀପୁଅ, ରାଜକନ୍ୟା ଓ ଅସୁରୁଣୀ ବୁଢ଼ୀର ରାଜ୍ୟରେ । ଅମୁହାଁ ଦେଉଳରେ ବନ୍ଦିନୀ ରାଜକନ୍ୟା ଶୋଇଛି, ରାଜପୁତ୍ର ଛୁଇଁଲେ—ଏଇ ତାର ମୋହ ଭଙ୍ଗ ହେବ ।

ହଠାତ୍ ପ୍ରକୃତି, କିନ୍ତୁ ଅଲକ୍ଷିତଭାବରେ, ଧନୀ-ଦରିଦ୍ର ନିର୍ବିଶେଷରେ ଜଗତର ସକଳ କିଶୋର କିଶୋରୀଙ୍କ ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କର କଳ୍ପଲୋକକୁ ସତ୍ୟ କରି ଦିଏ । ସେ ପଠାଇ ଦିଏ ଶିଳ୍ପୀ ଯୌବନକୁ । ଯୌବନ, ଧନୀ-ଦରିଦ୍ର ନିର୍ବିଶେଷରେ ସକଳ କିଶୋରକିଶୋରୀଙ୍କି କରି ଦିଏ ରାଜପୁତ୍ର ଓ ରାଜକନ୍ୟା—ଅନ୍ତତଃ କିଛି କାଳ ପାଇଁ । ମାଟିର ପୃଥିବୀ ସ୍ୱର୍ଗ ହୋଇ ଉଠେ । ଜୀବନର ପ୍ରଥମ ଓ ପ୍ରଧାନ ଆକର୍ଷଣ ହୁଏ ଏଣି ରାଜପୁତ୍ର ଓ ରାଜକନ୍ୟାର ଦଳ ପରସ୍ପରକୁ କିପରି ପାଇବେ; ତା ନ ହେଲେ ଏ ଜୀବନ ଯେ ବୃଥା !

ଯୌବନ-ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଲା ପରେ ଅନେକେ ମନେ କରନ୍ତି, ଆଃ କି ବୋକାମି ନ କଲି ! ଏ ସବୁ ନ ହୋଇ

ଥିଲେ କଣ କ୍ଷତ ହୋଇ ଯାଇଥାନ୍ତା; ଏ ଯେ ଏକ ବୃଥା ଅଭିନୟ ମାତ୍ର !

କିନ୍ତୁ ତଳେଇ ଦେଖିଲେ ବୁଝାଯିବ ଯେ, ସେଇ କେତେ-ଦିନର ଅଭିନୟ ଉପରେହିଁ କେବଳ ଜୀବଗ୍ରାମର ସ୍ଥିତି ଯେ ନିର୍ଭର କରୁଛି ତାହା ନୁହେଁ, ଯାହାକୁ ଆମେ ମାନବିକ ସଭ୍ୟତା କହୁଁ, ତାର ଉଦ୍ଭବ ସେଇ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରୁ । ରାଜକନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ରାଜପୁତ୍ରମାନେ ଯେଉଁ ସାଧନା, ଯେଉଁ ଆବିଷ୍କାର, ଯେଉଁ ସୃଷ୍ଟି କରିଯାନ୍ତି, ତାହାହିଁ ପୃଥିବୀର ସଭ୍ୟତା ଓ ସମାଜ ।

ରାଜପୁତ୍ର ଓ ରାଜକନ୍ୟାମାନଙ୍କର ପରସ୍ପରକୁ ପାଇବାର ଇଚ୍ଛାର ନାମ ପ୍ରେମ । ମିତବାଗୀଶମାନେ କହିବେ ପ୍ରେମ ବୋଲି କିଛି ନାହିଁ । ସେ କଥାଟା କେବଳ କାମ—ଅର୍ଥାତ୍ ନିଛକ ଯୌନ ଆକର୍ଷଣ, ଅର୍ଥାତ୍ ପରିତ୍ୟାଜ୍ୟ ଓ ଘୃଣ୍ୟ ।

କିନ୍ତୁ ଯା' ଉପରେ ଜୀବଗ୍ରାମର ସ୍ଥିତି ନିର୍ଭର କରୁଛି, ଯେଉଁଥିରୁ ଆମ ପରି ଇତର ଜନର କଥା ଛାଡ଼ି ଦିଅ, ବୁଦ୍ଧ,ମହମ୍ମଦ, ଆଏନ୍‌ଷ୍ଟାଇନ୍, ସେକ୍‌ସପିଅର୍, କାଳିଦାସ, ଗାନ୍ଧୀଜୀ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ଭବ ହୋଇଛି, ସେ କ୍ରିୟା ଘୃଣ୍ୟ କିପରି ହେବ ?

ଧରାରେ ଜନ୍ମ ହେବା ଓ ବଞ୍ଚିବାଟାକୁହିଁ ଯଦି ଏକ ଅଭିଶାପ ବା ପୂର୍ବକୃତ ପାପ ଅପରାଧର ଶାସ୍ତି ବୋଲି ଧରାଯାଏ, ତେବେ ଅବଶ୍ୟ ଏ ଜୀବନର ସମସ୍ତ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ, ଭୋଗ ବାସନା ଘୃଣ୍ୟ ବା ପରିତ୍ୟାଜ୍ୟ ହୋଇପାରେ । ତା ହେଲେ ଯୌନ-ଆକର୍ଷଣ କାହିଁକି, ଭୋଜନ, ପରିଧାନ ପ୍ରଭୃତି ବଞ୍ଚିବାର ସବୁ

କିନ୍ତୁ ଆନୁଷଙ୍ଗିକ କ୍ରିୟା ଘୃଣ୍ୟ ଓ ପରିତ୍ୟାଜ୍ୟ ହେବା ଉଚିତ । ପାର୍ଥିବ ଜୀବନ ପରି ଅଭିଶାପରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇବାର ସିଧା ବାଟ ମଧ୍ୟ ହେଉଛି, ବଡ଼ ମନିଷର ଆତ୍ମହତ୍ୟା ଓ ଜନ୍ତୁମାନେ ଶିଶୁହତ୍ୟା ।

ବାଟୋଇ ବାଟ ପାଖର ଗଛମୂଳେ ମୁତେ ଫୁଟେଇ ଖାଇ ଚାଲିଯାଏ; କିନ୍ତୁ ସେହି ଅଲ୍ପକ୍ଷଣ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ସେ ଗଛମୂଳଟି ସଫା ସୁତୁରା କରିବା ଓ ଗଲାବେଳେ ମଧ୍ୟ ସେଇପରି ସଫାସୁତୁରା କରି ଛାଡ଼ିଯିବାରେ ଯଦି ଦୂଷଣୀୟ କିଛି ନ ଥାଏ, ତେବେ ପାର୍ଥିବ ଜୀବନର ଭୋଗ, ବାସନା, ଆମୋଦ, ପ୍ରମୋଦ ଗୁଡ଼ିକୁ ସଂସ୍କୃତ, ରୁଚିବନ୍ତ, ମାର୍ଜିତ, ସୁସ୍ଥ, ବର୍ଣ୍ଣମୟ, କଳାସମ୍ପନ୍ନ କରିବାରେ କିଛି ମାତ୍ର ଦୋଷ ନାହିଁ ।

ପ୍ରାଣୀଜଗତରେ ଯାହା ନିଛକ ଯୌନସମ୍ଭୋଗ ମାତ୍ର, ନର-ସମାଜରେ ତାହାହିଁ ରୁଚିବନ୍ତ, ବର୍ଣ୍ଣମୟ, କଳାସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ବିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଛି ପ୍ରେମ ରୂପରେ । ଅନ୍ୟ ପ୍ରାଣୀଠାରେ ଯାହା କେବଳ ପ୍ରକୃତି-ପ୍ରେରିତ ଗୋଷ୍ଠୀସଂପ୍ରସାରଣୀ କ୍ରିୟା ମାତ୍ର, ମନୁଷ୍ୟଠାରେ ତାହା ହୋଇଛି ଜୀବନର ଏକ ପରମଭୋଗ୍ୟ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ନିବିଡ଼ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅନୁଭୂତି, କଳା ଓ ସାହିତ୍ୟର ଲୀଳାପୀଠ, ଯେଉଁଥିରୁ ଉଦ୍ଭବ ହୋଇଛି ତାଜମହଲ, ମେଘଦୂତ, ଶକୁନ୍ତଳା, ଡିଭାଇନ୍ କମେଡ଼ି ।

ମାନିବାକୁ ହେବ, ମନୁଷ୍ୟ ଅନେକାଂଶରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାଣୀହିଁ ଅଛି । ହିଂସା ଓ କାମ, ଜନ୍ତୁର ଏଇ ଦୁଇଟି ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷଣ ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟଠାରେ ଏ ଯାଏଁ ପୂରା ବନ୍ୟ ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛି । ହିଂସାର ଉପଦ୍ରବ, ଯୁଦ୍ଧବିଧ୍ୱସ୍ତ ଇଉରୋପ ଏବଂ ରକ୍ତାକ୍ତ

ପାଲେଷ୍ଟାଇନ୍ ଓ ଭାରତବର୍ଷ ମର୍ମେ ମର୍ମେ ଭୋଗ କରୁଛନ୍ତି । ଭାରତବର୍ଷରେ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ କଳହ ଫଳରେ ଉଭୟ ପକ୍ଷରୁ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ନାରୀ ଅପହରଣ ସୂଚନା କରୁଛନ୍ତି ଯେ, କାମ-ପ୍ରବୃତ୍ତିରେ ମଧ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ରହିଛନ୍ତି ଆଦିମ ଓ ଜାନ୍ତବ ।

କିନ୍ତୁ ପୃଥିବୀରେ ଅନେକ ଜାତି ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ଆମେ ଯେଉଁମାନେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ବର୍ଷ ଧରି କେବଳ ଲୁଗା ଯେ ନ ପିନ୍ଧିଛୁ ନୁହେଁ, ଯେଉଁମାନଙ୍କ ହାତରେ ବସ୍ତ୍ରକଳା ଅକଳ୍ପନୀୟ ଭାବରେ ଗତିଶୀଳ ହୋଇଗଲିଛି, ସେମାନେ ବସ୍ତ୍ରକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବା ବା ହେୟଜ୍ଞାନ କରିବା ଯାହା, କାମ ଓ ହିଂସାରେ ଅଧିକାଂଶ ମନୁଷ୍ୟ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଦିମ ଜାନ୍ତବ ପ୍ରକୃତି ପରିତ୍ୟାଗ କରିପାରି ନାହାନ୍ତି ବୋଲି, କାମଭାବକୁ ଘୃଣ୍ୟ ବିବେଚନା କରିବା ସେଇୟା ।

ପ୍ରକୃତିରେ ମନୁଷ୍ୟ ଯାହା ଯୋଗ କରେ, ତାହାହିଁ ସଂସ୍କୃତି ବା ସଭ୍ୟତା । ପ୍ରକୃତି କେବଳ କଞ୍ଚା ମାଲ ଯୋଗାଏ । ମନୁଷ୍ୟକୁ ବିଧାତା ଦେଇଛନ୍ତି ବୁଦ୍ଧି, ଅନୁଭୂତି ଓ କଳ୍ପନା—ଯାହା ବଳରେ ସେ ଏଇ କଞ୍ଚାମାଲକୁ ରୂପାନ୍ତରିତ କରି ତା'ର ସଭ୍ୟତା ଗଢ଼େ । ନଗଣ୍ୟ, ହେୟ ପଥରରୁ ମନିଷ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି ଅନୁପମ କୋଣାର୍କ ଓ ତାଜମହଲ; କୀଟବସାରୁ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି ମନୋଜ୍ଞ ଚୀନାଂଶୁକ ଏବଂ ଯାହା ଗାଈ, କୁକୁରଠାରେ ସାମୟିକ ଯୌନ ସମ୍ପର୍କ ମାତ୍ର, ସେଥିରୁ ବିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଛି ମାନବୀକ ସମାଜର ପ୍ରେମାତ୍ମକ ପ୍ରଣୟଲୀଳା ।

ମାନବିକ ପ୍ରଣୟ ଲୀଳାରେ କେନ୍ଦ୍ରବସ୍ତୁ ଯେ ଯୌନ ଆକର୍ଷଣ ଏବଂ ଜୀବସମ୍ପ୍ରସାରଣ ପାଇଁ ପ୍ରକୃତିର ଯେ ଏହା ଏକ ଜାଲ ମାତ୍ର,

ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏହି ଆକର୍ଷଣ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷ ଜୀବନରେ ଠିକ୍ ସେହି ବୟସରେ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ, ଯେତେବେଳେ ଉଭୟେ ଜୀବ-ପ୍ରଜନନ ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଜୀବ-ପ୍ରଜନନ ଶକ୍ତିର ଦୁର୍ବଳତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏହି ଆକର୍ଷଣ ମଧ୍ୟ କମିଆସେ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତିର ଯାହା ନିଚ୍ଛକ ଆବଶ୍ୟକତା, ବୁଦ୍ଧି ଓ କଳ୍ପନାର ସଞ୍ଚାର କରି ମନୁଷ୍ୟ ତାକୁ ଉପଭୋଗ୍ୟ ବିଳାସରେ ପରିଣତ କରିପାରେ ଓ ବହୁ ଯୁଗ ଧରି ତାହାହିଁ ହୋଇଆସିଛି । ତାହାହିଁ ପ୍ରେମ ।

ପ୍ରେମରେ ଦେହ ଓ ଚିତ୍ତର ମିଶ୍ରିତ କ୍ରିୟା ରହିଥାଏ । ଯେଉଁଠି କ୍ରିୟା କେବଳହିଁ ଦୈହିକ ଓ ଯେତିକି ଦୈହିକ ତାହା ପାଶବ ଓ ସେହିପରିମାଣରେ ପାଶବ । ଯେଉଁଠି ପ୍ରେମ କେବଳ ଚିତ୍ତର ବା ଅଧିକାଂଶ ଭାବରେ ଚିତ୍ତର, ପ୍ରେମ ସେତିକି ମଧୁର, ସ୍ଥାୟୀ, ସୁନ୍ଦର ଓ ଶୁଭଂକର । ଦୈହିକ ସମ୍ପର୍କରୁ ଅକସ୍ମାତ୍ କେବେ ଜୀବ-ଜନନ ହୋଇଥାଏ, କିନ୍ତୁ ଅଧିକାଂଶ ଭାବରେ ଏହା କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ, ଦେହ ଓ ମନର ବୈକ୍ଳବ୍ୟଦାୟୀ ଏବଂ ପରିଣାମରେ ଅସୁଖକର ଓ ଅଶୁଭକର । ଚିତ୍ତ ଚିତ୍ତର ଦେହହୀନ ବା ଦେହନିମ୍ନ ସମ୍ପର୍କରୁ ହିଁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କଳା ଓ କବିତାର ଉତ୍ପତ୍ତି ।

ବହୁ ସହସ୍ର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଭାରତୀୟ ଋଷିମାନେ ଯାହା ଆବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ, ଏବେ ବିଜ୍ଞାନ ତାହା ପ୍ରମାଣ କରୁଛି ଯେ, ମନୁଷ୍ୟର ମସ୍ତିଷ୍କ ସଙ୍ଗେ ତା'ର ଜନନେନ୍ଦ୍ରିୟର ସମ୍ପର୍କ କେବଳ ଘନିଷ୍ଠ ନୁହେ, ଘନିଷ୍ଠତମ । ବିବର୍ତ୍ତନ ସୂତ୍ରକୁ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ

କଲେ ଦେଖାଯାଉଛି ଯେ, ପ୍ରାଗୈତିହାସିକ ଯୁଗରେ ମନୁଷ୍ୟର ମସ୍ତିଷ୍କ ବର୍ତ୍ତମାନ ପରି ନ ଥିଲା । ମନୁଷ୍ୟର ଜନନେନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ ତତ୍ସମ୍ପର୍କିତ ଗ୍ରନ୍ଥି ସମୂହ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ନ ଥିଲା । ଏହି ଉଭୟ ଅବୟବର ବିବର୍ତ୍ତନ ସମାନ୍ତରାଳ ଭାବରେ ଉଠି ଉଠି ଏହିର ଅବସ୍ଥାକୁ ଆସିଛି । ପୁରୁଷର ଅଣ୍ଡକୋଷ ଶିଶୁସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ ଯେ କେବଳ ମଞ୍ଜି ଯୋଗାଏ ତାହା ନୁହେଁ, ସେହି ମଞ୍ଜି-ସଂପୃକ୍ତ ଜଳଦ୍ରବ୍ୟରେ ଏପରି କିଛି ଉପାଦାନ ଅଛି, ଯାହା ରକ୍ତରେ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ହୋଇ ମସ୍ତିଷ୍କକୁ ପରିପୁଷ୍ଟି ଦେଇପାରେ । ମସ୍ତିଷ୍କ ମନୁଷ୍ୟର ଉତ୍ତମାଙ୍ଗ; ସେଇ ଧୂସର ପଙ୍କ-ପିଣ୍ଡରେ ଥାଏ ମନୁଷ୍ୟର ବୁଦ୍ଧି, କଳ୍ପନା, ସୃଜନ ଶକ୍ତି ବା ଯାହା କିଛି ମନୁଷ୍ୟକୁ ମନୁଷ୍ୟ ବୋଲି ପରିଚିତ କରାଉଛି । ସେଇଥିରୁ ବାହାରିଛି—କାବ୍ୟ, ଦର୍ଶନ, କଳା । ତେଣୁ ସେହି ମସ୍ତିଷ୍କକୁ ସତେଜ, ବଳବନ୍ତ, ପରିପୁଷ୍ଟ ରଖିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୁରୁଷର ଏକାନ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ମସ୍ତିଷ୍କର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ପରିପୋଷକ ଖାଦ୍ୟ ହେଉଛି ମନୁଷ୍ୟର ଅଣ୍ଡକୋଷରେ ସୃଷ୍ଟି ହେଉଥିବା ଜୀବ-ବୀଜ । ସେଥିପାଇଁ ଅମର ବିଜ୍ଞ ଶାସ୍ତ୍ରକାର କହିଥିଲେ, 'ଜୀବନଂ ବିନ୍ଦୁଧାରଣାତ୍' । ଜୀବନକୁ ସୁଖମୟ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଉପଭୋଗ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ଥିଲେ, ଜୀବ-ବୀଜର ବୃଥା ଅପଚୟ ରୋଧନ ପ୍ରଥମ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ଯେଉଁଠାରେ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରେମର ସଞ୍ଚାର ହୁଏ, ସେଠି ଦେହ ଗୌଣ ହୁଏ ବା ଦେହର ପରାଜୟ ଘଟେ । ପ୍ରକୃତ ପ୍ରଣୟୀଯୁଗଳ ଜାଣି ପାରନ୍ତିନି ଯେ, ସେମାନେ କାହିଁକି ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ଏତେ ଆକୃଷ୍ଟ । ସେମାନେ କେବଳ ଚାହାନ୍ତି ପରସ୍ପରକୁ ଚାହିଁ ରହିବାକୁ—ନୟନର ଦ୍ୱାର ଦେଇ ଏକ ଆତ୍ମା ଅନ୍ୟ ଆତ୍ମାର ମିଳନ-ଭୋଗ ଖୋଜେ ମାତ୍ର । ପ୍ରଣୟୀ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେହ ଓ ଆତ୍ମା ଏପରି ଅଙ୍ଗାଙ୍ଗୀ ଭାବରେ ମିଶ୍ରିତ

ହୋଇଯାନ୍ତି ଯେ, ଅନ୍ୟ ପ୍ରଣୟୀର ଦେହ ତା'ନିକଟରେ ଆତ୍ମା, ତା'ର ଆତ୍ମାହିଁ ତା'ର ଦେହ । ସେଥିଲାଗି ପାଗଳ ଶିବ ସତୀର ସଡ଼ା ଦେହଟାକୁ ଧରି ବିଶ୍ୱ ଜଗତ୍ ପରିଭ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । ମନୁଷ୍ୟର କଥା ଛାଡ଼ିଦିଅ, ଅନେକ ଜୀବଜନ୍ତୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରିୟଜନର ମୃତ ଦେହକୁ ଜଗି ଜଗି ନିରାହାରରେ ପ୍ରାଣ ହରାଇବାର ଶୁଣା ଅଛି ।

କେବଳ ରୂପର ଆକର୍ଷଣରୁ ଯେ ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରଣୟର ଉଦ୍ଭବ ହୁଏ ଏହା ଜଣା କଥା । ଏହାମଧ୍ୟ ଜଣାକଥା ଯେ, ପରିଚୟରୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଣୟର ଜନ୍ମ ହୁଏ । ଅଧିକାଂଶ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଦେଶପରି ଅନେକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ କିଶୋର-କିଶୋରୀମାନଙ୍କର ବିବାହ ପିତାମାତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିରୀକୃତ ହୁଏ । ଅନେକ ତଥାକଥିତ ପ୍ରେମ ବିବାହ ଅପେକ୍ଷା ଏ ବିବାହଗୁଡ଼ିକ ସୁଖ ଓ ଶାନ୍ତିର ହୁଏ । ଏହାର କେତେକ କାରଣ ଅଛି । ପ୍ରଥମ ଏହି ଯେ, ଯୁବକ ଯୁବତୀଙ୍କୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସଂସାର କରିବାକୁ ନ ପଡ଼ୁଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ସଂଘର୍ଷର ଉପାଦାନ କମ୍ ରହେ; ଦ୍ୱିତୀୟରେ ଏ ପ୍ରକାର ବିବାହରେ ଯେଉଁମାନେ ସମ୍ମତ ହୁଅନ୍ତି, ସେମାନେ ବିବାହକୁ ବିଧାତା-ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବୋଲି ଧରି ନେଇ ଯଥାଲବ୍ଧରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହନ୍ତି; ତୃତୀୟ କାରଣ ହେଉଛି ଏହି ଯେ, ଯୁବକ ବା ଯୁବତୀର ଯାହା ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଥମ ଯୌନ ପରିଚୟ ହୁଏ, ତାହାପ୍ରତି ଏକ ସ୍ଥାୟୀ ଆକର୍ଷଣ ଆସିଯାଏ ଏବଂ ଶେଷ ବା ବଡ଼ କାରଣ ହେଉଛି ଏହି ଯେ, ନବବଧୂର ରୂପ ଥିଲେ ତ କଥା ନାହିଁ, ତା' ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେବା, କର୍ମଠତା, ଚରିତ୍ର, ଘରକରଣା, ସୁଶୀଳ ସ୍ୱଭାବ ପ୍ରଭୃତିରେ ପୁରୁଷର ବହୁପଥଧାବୀ ଚିତ୍ତ କ୍ରମେ ଏକ ପଥର ଆଶ୍ରୟ ନିଏ ।

ପୁରୁଷ ଯେ ରୂପ ଚାହେଁ, ଏହା ଯେଉଁ ନାରୀ ସୁଖଶାନ୍ତିମୟ ବିବାହ ଇଚ୍ଛା କରେ, ତାହାର ବରାବର ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ । ବିବାହ-ପୂର୍ବ ବା ବିବାହ-ପରର କିଛି କାଳ ଯାଏଁ ପ୍ରସାଧନ ଚେଷ୍ଟା ପ୍ରବୃତ୍ତିପ୍ରେରିତ । ତାହା ପୁରୁଷର ଦୃଷ୍ଟି ଓ ଚିତ୍ତ ଆକର୍ଷଣ ପାଇଁ; କିନ୍ତୁ ନିଆଁ ଜାଳି ରଖିବାକୁ ହେଲେ ବରାବର ଇନ୍ଧନ ଯୋଗେଇବା ଓ ପବନ ଦେବା ଦରକାର; ପ୍ରଦୀପ ଜଳେଇ ରଖିବାକୁ ଚାହିଁଲେ, ବରାବର ତୈଳ ପ୍ରୟୋଗ ଓ ବର୍ତ୍ତିରୁ ରଡ଼ ନିଷ୍କାଶନ ଏକାନ୍ତ ଦରକାର । ପ୍ରକୃତିର ଉଦ୍ୟାନରେ ସବୁ ଋତୁରେ କିଛି ନା କିଛି ଫୁଲ ଫୁଟି ରହୁଛି; କେବଳ ବସନ୍ତର ସ୍ମୃତିରେ ଆମକୁ ସାରାବର୍ଷ ରୁକ୍ଷ ଜୀବନ କଟାଇବାକୁ ପଡ଼େନା । ନାରୀ ଏକ ଉଦ୍ୟାନ । ଯତ୍ନ ଓ ଇଚ୍ଛା ଥିଲେ ସେ ଉଦ୍ୟାନରେ ପ୍ରତ୍ୟହ ନୂତନ ନୂତନ ଫୁଲ ଫୁଟିବାରେ ଅସମ୍ଭବତା କିଛି ନାହିଁ । ଯେଉଁ ନାରୀ ନାରୀତ୍ୱର ଏଇ ଗୁହ୍ୟମନ୍ତ୍ର ଆୟତ୍ତ କରିପାରିଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଜଣେ ପୁରୁଷ ଏକାନ୍ତ ଅନୁଗତ ରହିବା ବଡ଼ କଥା ନୁହେଁ ।

ସାଧାରଣତଃ ପୁରୁଷ ଚାହେଁ ସେହିପରି ନାରୀ, ଯିଏ ସୁନ୍ଦର, କମନୀୟ, ବାଧ୍ୟ, ସୁଶୀଳ, ସହିଷ୍ଣୁ, ସେବାପରାୟଣା; ଏବଂ ନାରୀ ଚାହେଁ ସେହିପରି ପୁରୁଷ—ଯିଏ ବଳିଷ୍ଠ, ଚରିତ୍ରବାନ, ସତ୍ୟବନ୍ତ ଓ ସୁନ୍ଦର ମଧ୍ୟ । ଏହାର ଓଲଟା ହେଲେ ବିବାହ ଅଶାନ୍ତିର ହେବା ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ଅବକାଶ । ଲଜ୍ଜା, ନମ୍ରତା, ସହନଶୀଳତା, ତିତିକ୍ଷା ପ୍ରଭୃତି ଗୁଣଦ୍ୱାରା ନାରୀର ଆକର୍ଷଣୀ ଶକ୍ତି ବହୁଗୁଣ ବଢ଼ିଯାଏ । ଏ ସବୁ ଗୁଣର ଅଭାବରେ କେବଳ ଦୈହିକ ସୁଷମାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ ଯେ ପୁରୁଷ ସେଥିରେ ବାନ୍ଧିହୋଇ ରହିବ । ଇତିହାସରେ ଯେଉଁ

ନାରୀମାନେ ବରେଣ୍ୟା ହୋଇଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ହୋଇଛନ୍ତି ଏହି ସବୁ ଗୁଣଯୋଗୁ, ରୂପଯୋଗୁ ନୁହେଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରତିଭାବନ୍ତ ପୁରୁଷ ମଧ୍ୟ ରୂପ ଅପେକ୍ଷା ନାରୀର ଏହି ଗୁଣଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଅସ୍ଥିରମ୍ଭାବା, ଦାରୀକାରଣୀ, ଅପରିଷ୍କାର, କୋପନା, କଳହପ୍ରିୟା, ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦା ନାରୀ, ସ୍ୱାମୀ ବା ପୁତ୍ରକନ୍ୟା କାହାର, ଭକ୍ତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ବା ସମ୍ମାନ ପାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଚରିତ୍ରବାନ୍ ବଳିଷ୍ଠ ପୁରୁଷ ନିକଟରେ ନାରୀ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରି ସୁଖ ପାଏ । ବିବାହକାଳରେ ବା ପରେ ନାରୀ ଯେବେ ଜାଣିବାକୁ ପାଏ ଯେ, ତା'ର ଜୀବନସଖା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ନାରୀର ଶରୀର ସ୍ପର୍ଶ କରି ନାହିଁ, ସେତେବେଳେ ତା'ର ଆତ୍ମା ସୁଖ ଓ ଗୌରବରେ ଉତ୍‌ଫୁଲ୍ଲ ହୋଇ ଉଠେ ଏବଂ ସେ ସୁଖମୟ ସଂସାରର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖେ । ଯଦି ସୁଖମୟ ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ ଜୀବନର ଆକାଂକ୍ଷା ଥାଏ,ତେବେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୁବକ,ଆଦର୍ଶ ସ୍ୱାମୀତ୍ୱ ଓ ପିତୃତ୍ୱ ପାଇଁ ନିଜକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ରଖିବା ଉଚିତ । ନିଜର ସୁଖପାଇଁ, ବଳିଷ୍ଠ ଓ ନିଷ୍କଳଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ପାଇଁ, ଭବିଷ୍ୟତ ସଙ୍ଗିନୀର ଶାନ୍ତିପାଇଁ, ଭବିଷ୍ୟତ୍ ପୁତ୍ରକନ୍ୟାର ସୁଖ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟପାଇଁ, ଏବଂ ଜାତିର କଲ୍ୟାଣ ପାଇଁ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୁବକକୁ ବଳିଷ୍ଠ, ସଂଯତ ଓ ଚରିତ୍ରବାନ୍ ରହିବାକୁଇ ହେବ ।

ବିବାହିତ ଜୀବନରେ ନାରୀ ପୁରୁଷକୁ ନିଜର ରୂପ ଓ ଗୁଣର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟରେ ଯେପରି ଅଜସ୍ର ଭାବରେ ମୁଗ୍ଧ ରଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଉଚିତ, ପୁରୁଷର ମଧ୍ୟ ନାରୀକୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଓ ସମ୍ମାନିତ ରଖିବା ଏକାନ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଆଦର୍ଶ ସ୍ୱାମୀ ବା ଗୃହସ୍ଥ ବିରକ୍ତ ବା କ୍ରୁଦ୍ଧ ହେବେ ନାହିଁ । ସ୍ତ୍ରୀ ଯେପରି ହେବାର

ସେପରି ହୋଇଥାନ୍ତି, ତେବେ ତାଙ୍କୁ ବରାବର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସମ୍ମାନ କର, ଏବଂ କରିବାରେ ସୁଖ ଅଛି । ଯଦି ସେ ସେପରି ନୁହନ୍ତି, ତେବେ ତାଙ୍କୁ ମନ ଅନୁରୂପେ ଗଢ଼ିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କର । ମନ ଅନୁରୂପ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବା ମନ ଅନୁରୂପେ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଗଢ଼ି ନ ପାରିଲେ ମଧ୍ୟ, ପୁରୁଷ ବା ସ୍ତ୍ରୀ କାହାରି ଅନ୍ୟ-ଗୃହୀ ହେବା ଏକାନ୍ତ ଅନୁଚିତ ।

ମୋଟ ଉପରେ କିନ୍ତୁ ବିବାହିତ ଜୀବନର ସୁଖଶାନ୍ତି ନାରୀ ଉପରେହିଁ ବିଶେଷ ନିର୍ଭର କରେ । ଘର ହେଉଛି ନାରୀର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ । ସେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ସେହିଁ ରାଜା, ସେହିଁ ମନ୍ତ୍ରୀ,— ଅର୍ଥ, ଶିକ୍ଷା, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଶାସନ, ନିୟମ-ଶୃଙ୍ଖଳା, ଖାଦ୍ୟ ବାସ— ସବୁ ବିଭାଗର ମନ୍ତ୍ରୀ ସେ । ନାରୀର ବୁଦ୍ଧି ଓ ଚରିତ୍ର ପ୍ରଭାବରେ ବହୁ ପୁରୁଷର ଜୀବନରେ ଅଭୂତପୂର୍ବ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟି-ଥିବା କଥା ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଏହାର ବିପରୀତଟା ସତ୍ୟ ନୁହେଁ । ନାରୀ ଜନ୍ମରୁ ସ୍ୱୟଂସିଦ୍ଧା । ତା'ର ପ୍ରବୃତ୍ତି ଓ ପ୍ରକୃତିରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିବା କଠିନ ବ୍ୟାପାର । ଆବ୍ରାହାମ୍ ଲିଙ୍କନ୍ଙ୍କ ପରି ସାଧୁ, ପ୍ରତିଭାବାନ୍, ଧର୍ମପରାୟଣ ନରନେତା ପୃଥିବୀର ଇତିହାସରେ କମ୍ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଅଯୋଗ୍ୟା ସ୍ତ୍ରୀ ସେହି ମହାମାନବଙ୍କର ଜୀବନକୁ ପ୍ରତ୍ୟହ ଅଗ୍ନି-ଦହନର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦେଉଥିଲା ।

ପୁରୁଷର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ନାରୀ-ଜୀବନର ପ୍ରଥମ ପାଦରେ ତା'ର କ୍ଷିପ୍ର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଘଟିଯାଏ—ଶରୀର ଓ ମନରେ— କିନ୍ତୁ ତା' ପରେ ସବୁ ବନ୍ଦ । ଜଣେ ସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷକ ହିନେ ଦେଶର ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ ହୋଇ ପାରେ, କିନ୍ତୁ ତିରିଶ ବର୍ଷ ତଳେ ତା'ର

ସ୍ତ୍ରୀ ଯେପରି ଥିଲେ ସେ ପ୍ରାୟ ସେହିପରି ରହିଥିବେ; ଅବଶ୍ୟ ମନରେ; କାରଣ କାହାରି ବୟସର ଲାବଣ୍ୟ ତ ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଉଭେଇ ଯାଏ ସମସ୍ତଙ୍କର । ଏଇ କାରଣ ଯୋଗୁ ଅନେକ ବିବାହ ପ୍ରଥମ ପାଦରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁଖକର ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପରେ ତାହା ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼େ । ପୁରୁଷ ଚିନ୍ତାର ସ୍ତରରୁ ସ୍ତରକୁ ଉଠି ଚାଲେ, କିନ୍ତୁ ନାରୀ ସାମାନ୍ୟ କେତୋଟି ଦ୍ରବ୍ୟ ଉପରେ ତାର ସମସ୍ତ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଚିନ୍ତା ଢାଳି ପଡ଼ି ରହେ । ସେଥିପାଇଁ ଅନେକ ଶିକ୍ଷିତ ସ୍ୱାମୀ ଦୁଃଖରେ ନିଜ ନିଜର ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କହିବାର ଶୁଣା ଅଛି 'ଯେତେ ଶିକ୍ଷା ଦିଅ, ସ୍ତ୍ରୀ ସେହି ସ୍ତ୍ରୀ ।'

ବିବାହ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଶାନ୍ତି ଦିଏ, ଆଶ୍ରୟ ଦିଏ, ଏବଂ ଭୋଗ ଦିଏ । କିନ୍ତୁ ବିବାହ ମାନେ ବା ନାରୀ ବା ପୁରୁଷ ମାନେ ଏହିପରି ଭୂସ୍ୱର୍ଗ ଦେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । କଳ୍ପନାପ୍ରବଣ ତରୁଣ ତରୁଣୀ ବିବାହରୁ ଆଶା କରନ୍ତି ସେହି ସ୍ୱର୍ଗ—ଯାହା କାବ୍ୟ ଉପନ୍ୟାସରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଥାଏ । ଯେଉଁମାନେ ନିରକ୍ଷର, କାବ୍ୟ ଉପନ୍ୟାସ ପଢ଼ି ନଥାନ୍ତି ସେମାନେ ମଧ୍ୟ କାଳ୍ପନିକ ସ୍ୱର୍ଗର ଅପେକ୍ଷା ରଖନ୍ତି, କାରଣ ଯୌବନ ଆସିବା ମାନେ ମନୁଷ୍ୟର ମନ ସ୍ୱପ୍ନ-ପ୍ରବଣ ହୋଇ ଉଠେ । କିନ୍ତୁ କଳ୍ପନାର ଘୋଡ଼ାକୁ ବାସ୍ତବର ରଶି ନେଇ ସଂଯତ କରିବାକୁ ହେବ । ପ୍ରେମ ଓ ବିବାହରୁ ଅପାର୍ଥିବ, ଅସମ୍ଭବ ସୁଖ ଆଶା କରିବା ବିଡ଼ମ୍ବନା । ସୁଖ ଓ ଶାନ୍ତି ବିବାହରୁ ମିଳେ, କିନ୍ତୁ ସେଥିପାଇଁ ଉଭୟ ପକ୍ଷରୁ ବହୁ ତ୍ୟାଗ, ବହୁ ସାଧନା, ବହୁ ସହନଶୀଳତା ଦରକାର । ପ୍ରେମ ଓ ବିବାହ ପୂର୍ବରୁ ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ସଂଯତ ବିଚାର ମଧ୍ୟ ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । କାରଣ ପ୍ରତ୍ୟେକ ନାରୀ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୁରୁଷର ସ୍ୱଭାବ, ପ୍ରକୃତି, ଅଭ୍ୟାସ

ଓ ଆଦର୍ଶ ଭିନ୍ନ । ଗଣିତ ଶାସ୍ତ୍ରର ଦୁଇ ଦୁଇ ମିଶିଲେ ଚ଼ା'ର ପରି ପ୍ରେମ ଓ ବିବାହରେ ଜଣେ ପୁରୁଷ ଓ ଜଣେ ନାରୀର ମିଳନରେ କ'ଣ ଫଳ ହେବ, ତାହା କେହି କହି ପାରିବେ ନି । ଏ ଦାୟିତ୍ୱ ତରୁଣ ତରୁଣୀଙ୍କର ଏକାନ୍ତ ଭାବରେ ନିଜର ଦାୟିତ୍ୱ ।

ପ୍ରେମ, ରୋମାଞ୍ଚକ ଓ କାବ୍ୟ କବିତାର ବସ୍ତୁ । କାରଣ ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର ବାସ୍ତବ ସମସ୍ୟା ସଙ୍ଗେ ତା'ର ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ରାତି, ବସନ୍ତ କାଳ, ପୁଷ୍ପସୁରଭି ଉଦ୍ୟାନ—ଏଇ ପରି-ବେଶରେ ଯୁଗଳ ଯୁବକ ଯୁବତୀଙ୍କର ପ୍ରଣୟରସାସ୍ୱାଦନ କଳ୍ପନା କରିବାରେ କଷ୍ଟ କିଛି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ବସନ୍ତ ଓ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ମାତ୍ର କେତେ ଦଣ୍ଡ ପାଇଁ ରହନ୍ତି । ଘରେ ଖାଇବାକୁ ନାହିଁ, ମା ରୋଗ ଶଯ୍ୟାରେ, ଭଉଣୀର ବିବାହ ହୋଇ ପାରୁନି, ନିଜର ପଢ଼ିବାର ସମ୍ବଳ ନାହିଁ,—ଜୀବନର ଏହି ନିଷ୍ଠୁର ଓ ଅତି ପରିଚିତ ବାସ୍ତବତା ସଙ୍ଗେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରେମକୁ ସଂପୃକ୍ତ କରୁ ନା । ବାଇରନ୍ କହିଥିଲେ, ଜଣେ ନାରୀ ପାଇଁ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିବା ବରଂ ସହଜ, କିନ୍ତୁ ତା ସଙ୍ଗେ ଏକାଠି ବଞ୍ଚିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ କଠିନ ବ୍ୟାପାର । ଦାନ୍ତେ ଯଦି ବିଆଟ୍ରିସ୍‌କୁ ବିବାହ କରିଥାନ୍ତେ ତେବେ ଡିଭାଇନ୍ କମେଡ଼ୀ ଲେଖା ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା ବୋଲି ଅନେକେ ଥଟ୍ଟା କରି କହନ୍ତି । ଏଥିରେ ନାରୀଚରିତ୍ର ପ୍ରତି ବ୍ୟଙ୍ଗ ଓ ତାଚ୍ଛଲ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜିତ ହେଉଛି; କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ ଯେ ସତ୍ୟ ନାହିଁ, ଏପରି ନୁହେଁ । ଯୌବନ ଯେଉଁ କଳ୍ପନାର ଅଞ୍ଜନ ପ୍ରୟୋଗ କରି-ଯାଏ, ତା' ଫଳରେ ଯୁବକ ଆଖିରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ତରୁଣୀ ମନେ ହୁଏ ଏଞ୍ଜେଲ୍, ଅପାର୍ଥିବ ଅପ୍‌ସରୀ; କିନ୍ତୁ ସେ ଦିନର କନ୍ୟା ଆଜି ହୋଇଛି ଯୁବତୀ, କାଲି ହେବ ବର୍ଷୀୟସୀ ମା', ପରେ

ହେବ ଶୁକ୍ଳକେଶା ଦନ୍ତହୀନା ଗୋସେଇଁ ମା—ଏଇ ତ ନାରୀ, ଏକାନ୍ତ ଭାବରେ ଏଇ ପୃଥିବୀର ଜୀବ, ମାଟିର ଜୀବ, ସେ ଏଞ୍ଜେଲ୍ ନୁହେଁ, ଦେବୀ ନୁହେଁ, ସେ ନିତାନ୍ତ ଦୋଷବହୁଳା ଏକ ମନୁଷ୍ୟ । ସେଥିପାଇଁ ଇଂରେଜୀରେ ଏକ କଥା ଅଛି,

> "Love if you can
> Bear with all the faults of man.

ଅର୍ଥାତ୍, ଯଦି ମନୁଷ୍ୟର ସମସ୍ତ ଦୋଷ ଦୁର୍ବଳତା ସହି ନେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛ, ତେବେ ପ୍ରଣୟ କର ।

କିନ୍ତୁ ପ୍ରେମର ପ୍ରକୃତ ପରୀକ୍ଷା ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନରେ, ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ରାତିର ଅଭିସାରରେ ନୁହେଁ ବା ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଘୂର୍ଣ୍ଣାବର୍ତ୍ତରେ ଝାମ୍ପ ଦେବାରେ ନୁହେଁ । ସେଣ୍ଟ୍ ଥେରେସା ଜଣେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ନାରୀ ଋଷି । ତାଙ୍କୁ ଥରେ ଜଣେ ତରୁଣୀ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ 'ଭଗବତ ଜୀବନ' କପରି ଓ କ'ଣ ବୋଲି ପଚାରିଲି । ଥେରେସା ତରୁଣୀ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଗଲେ ଗୋଟିଏ ଯାଗାକୁ, ଯେଉଁଠି ସେ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ମଠ ସ୍ଥାପନ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରାୟ ୬ ମାସ ଯାଏ ତରୁଣୀ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ ନୂଆ ମଠରେ ବହୁ ଅସୁବିଧା, ବହୁ ଅଭାବ ଭିତରେ ବଞ୍ଚିଲା ପରେ, ସେ ସେଣ୍ଟ୍ ଥେରେସାଙ୍କୁ ପୁଣି ପଚାରିଲେ, 'ତମେ ପରା ମତେ ଭଗବତ ଜୀବନ' ବୁଝେଇ ଦେଉଥିଲ ? ତରୁଣୀ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ ଆଶା କରିଥିଲେ ଯେ, ଥେରେସା ତାଙ୍କୁ ଅନେକ କିଛି ଆଚମ୍ବିତ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଦେଖାଇବେ; କିନ୍ତୁ ଥେରେସା କହିଲେ, "ଭଗବତ ଜୀବନ ତ ଏଇ—ଏଇ ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର ନାନା ଦୁଃଖ କଷ୍ଟକୁ ହସି ହସି, ପ୍ରେମ ଓ ସହିଷ୍ଣୁତାରେ ଦିନ କାଟିନେବା ।"

ଦୁଇଟି ନର ଓ ନାରୀର ସ୍ୱଭାବ, ଅଭ୍ୟାସ, ଚିନ୍ତା, ଖାଇବା ପିନ୍ଧିବାର ରୁଚି, ଆଦର୍ଶ, ଚିନ୍ତାର ସ୍ତର ପ୍ରଭୃତି ଯେ ଏକାବେଳକେ ସମାନ ହୋଇଯିବ, ଏହା ଅସମ୍ଭବ । ବିଭିନ୍ନତା ରହିବଇ ରହିବ । ପ୍ରଣୟ ବା ବିବାହର ପ୍ରଥମ ପାଦରୁ ତାହା ବୁଝିନେଇ ସେଇ ଅନୁସାରେ ନିଜକୁ ଅପରର ସୁଖ ଶାନ୍ତି ପାଇଁ ପରିଚାଳିତ କରି ଶିଖିବା ପ୍ରେମର ସାଧନା । ଯଦି ସହଜରେ ବିରକ୍ତ ହେଉଁ, ତେବେ ପ୍ରତ୍ୟହ ଏତେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିରକ୍ତିକର ଘଟଣା ଘର ଭିତରେ ଘଟେ ଯେ, ସେହି ପ୍ରତିକଥା ପାଇଁ ଆମେ ଯଦି ବିରକ୍ତ ହେଉଁ, ତେବେ ତାହା ନିଜର ହିଁ ବେଶୀ ଅକଲ୍ୟାଣ କରିବ । ବିରକ୍ତି ବା କ୍ରୋଧ ବା ଅଭିମାନରେ କୌଣସି ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ନ ହୋଇ ବରଂ ଉପରେ ସମାଧାନ ହୋଇଗଲା ବୋଲି ଭାବିଲେହେଁ ଅନ୍ତଭିତରେ ତାହା ଏକ କ୍ଷତ ସୃଷ୍ଟି କରେ; ଯାହା ସହଜରେ ଶୁଖେ ନାହିଁ । କ୍ଷମା, ପ୍ରେମ, ସହିଷ୍ଣୁତା ହିଁ ମିଳିତ ଜୀବନର ସର୍ବବ୍ୟାଧିର ମହୌଷଧ ।

ବ୍ୟକ୍ତି ବ୍ୟକ୍ତି ଭିତରେ ନାନା ଫରକ ଥିଲେହେଁ ମୋଟା ମୋଟି ନାରୀ ଓ ପୁରୁଷ ମଧ୍ୟରେ ସାଧାରଣ ଭିନ୍ନତା ସହଜରେ ଧରିହୁଏ । ପୁରୁଷ-ପ୍ରକୃତି ଶ୍ରେଷ୍ଠରେ, ଅପରିସର ଭୂମିରେ ଆବଦ୍ଧ ରହିବାକୁ ନାରାଜ, ତାର କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ବିସ୍ତୃତ ହେବା ଚାହିଁ । ସେ ଧରାକୁ ତାଡ଼ିବ, ପାହାଡ଼କୁ ଭାଙ୍ଗିବ, ଜଙ୍ଗଲକୁ ନପାତ କରିବ, ଦେଉଳ, ପ୍ରାସାଦ ତିଆରି କରାଇବ, ଆବିଷ୍କାର କରିବ ଦେଶ, ଯନ୍ତ୍ର ଓ ଗ୍ରହ ତାରା; ଲେଖିବ ମହାକାବ୍ୟ, ନାଟକ, କବିତା । ନାରୀର କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର କିନ୍ତୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଘରଟି ଓ ତାର ସୁଖଦୁଃଖ । ଯେଉଁ ନାରୀ ବିବାହ ସୁଖର କରିବାକୁ ଚାହେଁ, ସେ ପୁରୁଷର

ବାହାର ଜୀବନରେ କୌଣସି ବାଧା ଦେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ସ୍ୱାମୀର ବାହାରର କ୍ରିୟା କଳାପରେ ସ୍ତ୍ରୀ କୁତୂହଳୀ ହୋଇ ସବୁବେଳେ ଏଣୁ ତେଣୁ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବା ବା ସେଥିରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବାକୁ ଯିବା ବଡ଼ ଅଶାନ୍ତିଦାୟକ । ଯଦି କୌଣସି ନାରୀ ସ୍ୱାମୀର ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଅଧିକାର କରିବାର ପ୍ରୟାସ କରନ୍ତି, ତେବେ ସ୍ୱାମୀର ପତନ ଓ ଘରେ ଅଶାନ୍ତି । ସ୍ୱାମୀ, କବି, ଶିଳ୍ପୀ, ଅଧ୍ୟାପକ, ଓକିଲ ହୁଅନ୍ତୁ ବା ଚଷା ବଢ଼େଇ ହୁଅନ୍ତୁ, ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସ୍ତ୍ରୀର ସାହାଯ୍ୟ କରିବାର ଯଥେଷ୍ଟ ଅଛି । ସ୍ତ୍ରୀ ଯଦି ସେଥିରେ ଅପାରଗ, ତେବେ ସ୍ୱାମୀକୁ ଅନ୍ତତଃ ଘର ଜଞ୍ଜାଳରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ଓ ଘରଟି ଶୃଙ୍ଖଳାରେ ଚଳେଇଲେହିଁ ଯଥେଷ୍ଟ । ଯେଉଁ ପୁରୁଷକୁ ବାହାରର ଜଞ୍ଜାଳରୁ ଆସି ଘରର ଜଞ୍ଜାଳରେ ପଶିବାକୁ ହୁଏ, ତା'ର ଦଶା ଜୀବନ୍ତ-ମରଣ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଟିକି ଟିକି କଥାରେ କଚର କଚର କରିବାକୁ ଇଂରେଜୀରେ nagging କହନ୍ତି । ନାଗିଂ ନାରୀ ପରି ଅପ୍ରିୟ ଓ ଅଶାନ୍ତିକର ଜିନିଷ ଜଗତରେ ଦିଶାଯାଏ ନାହିଁ ।

ନାଗିଂ ଦ୍ୱାରା ଯେ ପୁରୁଷକୁ ଜିତିବାର କୌଣସି ସମ୍ଭାବନା ନାହିଁ, ଏହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ନାରୀର ବୁଝି ରଖିବା ଉଚିତ । ଏହା କେବଳ ଘରକୁ ଅଶାନ୍ତିମୟ କରେ, ନିଜକୁ ଜାଳେ ଏବଂ ସ୍ୱାମୀ ଓ ପୁତ୍ରକନ୍ୟାଙ୍କୁ ନିକଟରୁ ଦୂରରୁ ଦୂରକୁ ନେଇଯାଏ । ନାରୀ-ଗୁଣାବଳୀର ନିର୍ଯ୍ୟାସ ହେଉଛି ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ । ଏହି ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ-ବିକାଶ ରୂପରେ, ବେଶ ଭୂଷାରେ, ସେବାରେ ଯେତେ ନୁହେ, ଯେତେ ବଚନରେ । ପ୍ରିୟଭାଷିଣୀ ନାରୀ ସମସ୍ତଙ୍କ ହୃଦୟ କିଣିପାରେ ଓ ପୁଷ୍ପର ସୌରଭ ପରି ତାର ଚାରିପାଖରେ ଆନନ୍ଦ ବିକିରଣ

କରେ । ଶତ୍ରୁ ସାହିତ୍ୟର ବିଖ୍ୟାତ ନାୟିକାମାନେ ସେମାନଙ୍କର ମଧୁର କଣ୍ଠସ୍ୱର ପାଇଁ ପରିଜ୍ଞାତ । ନାରୀର ଏହି ଅମୋଘ ଅସ୍ତ୍ରରେ ଯାହା ସିଦ୍ଧ ନ ହୋଇଛି, ତାହା ନାଗିଂ, କଳି, କୋପନ, ଅଭିମାନରେ ହେବାରେ ସମ୍ଭାବନା କମ୍ । ଯଦି ହେବ, ତାହା କେବଳ ସାମାଜିକତାର ଖାତିରରେ, ବାଧ୍ୟ ବାଧକତାରେ,— ସେଥିରେ ଅନ୍ତରର ସ୍ପର୍ଶ ନ ଥିବ ।

ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ କେବଳ ସଂଭୋଗହିଁ ଯେଉଁ ସ୍ୱାମୀର ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ, ସେ ହୀନ ଓ ହେୟ । ପୁରୁଷର ଅନେକ ସମୟରେ ସ୍ମରଣ ନ ଥାଏ ଯେ, ନାରୀର ବି ଶତ୍ତ୍ୱ ଅଛି, ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଅଛି, ଆତ୍ମସମ୍ମାନ ଓ ଆତ୍ମ ବିକାଶ ଅଛି । ବୃଦ୍ଧ ବୃତ୍ତିରେ ସ୍ତ୍ରୀ, ସ୍ୱାମୀର ସମାନ ନ ହୋଇ ଥାଇପାରେ, କିନ୍ତୁ ଘରଣୀଭାବରେ, ଜୀବନର ନିର୍ବାଚିତ ସଙ୍ଗିନୀଭାବରେ ଓ ସନ୍ତାନର ଜନନୀଭାବରେ ସେ ସର୍ବଥା ସମ୍ମାନାସ୍ପଦା । ତାଙ୍କ ପ୍ରତି କଠୋର ବଚନ ପ୍ରୟୋଗ କରିବା, ତାଙ୍କୁ ଅବହେଳା ବା ନିର୍ଯ୍ୟାତନା କରିବା ପୁରୁଷର ଜନ୍ମଗତ ଦାବୀ କିମ୍ବା ନୁହେ । ଏକପତ୍ନୀକତା, ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ସମାଜ ପକ୍ଷରେ ଏକାନ୍ତ କଲ୍ୟାଣକାରକ । ଜଗତର ଇତିହାସରେ ବହୁପତ୍ନୀକ ସମାଜ ବରାବର ଏକପତ୍ନୀକ ଜାତିଦ୍ୱାରା ପରାଭୂତ ହୋଇ ଆସିଛି । ପ୍ରବୃତ୍ତି ସନ୍ତୋଷହିଁ ଯେଉଁଠି ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ସମାଜର ଲକ୍ଷ୍ୟ, ସେଠି ବୁଝିବ ଧ୍ୱଂସମୁଖରେ ବୋଲି ଧରି ନେବାକୁ ହେବ ।

ଯଦି ପ୍ରେମ ସ୍ଥାୟୀ ହେବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥାଏ ଏବଂ ବିବାହ ସୁଖ ଓ ଶାନ୍ତିର ହେବା ଇଚ୍ଛା, ତେବେ ସ୍ୱାମୀ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ଶେଷଦିନ ଯାଏଁ ପ୍ରଣୟୀ ଓ ପ୍ରଣୟିନୀ ରହିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତୁ । ଯୌବନର ସେହି ବାସନ୍ତ ଦିବସଗୁଡ଼ିକ ସ୍ମରଣ କର । ସେହି ଅହରହ-ମଳୟ

—ପୂର୍ବରାଗକାଳରେ ତରୁଣ ଓ ତରୁଣୀ ପରସ୍ପରର ଦୋଷକୁ ମଧ୍ୟ ଗୁଣ ବୋଲି ଧରି ନେଉଥିଲେ । ପରସ୍ପର ଅନ୍ୟକୁ କପରି ଖୁସି ରଖିବେ ଏହାହିଁ ଥିଲା ଚେଷ୍ଟା; ତାହା କ'ଣ କେବଳ ଦେହର ବାସନା ଯୋଗୁଁ ? ସେ ବାସନା ମେଣ୍ଟି ଯାଇଛି ବୋଲି କ'ଣ ଆଜି ପ୍ରତି କଥାରେ କଳହ କରି ଜୀବନ ଅଶାନ୍ତିମୟ କରିବ ? ଦେହର ଆକର୍ଷଣ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରେମ ଓ ବିବାହର ମୂଳ ପତ୍ତନ । କିନ୍ତୁ ତା'ର ଉପରେ ଗଢ଼ାହୁଏ ସୁଖ-ଶାନ୍ତିର ସୌଧ । ବିବାହ ଦ୍ୱାରା ଦୈହିକ ଚରିତାର୍ଥତାର ମୂଳ ପତ୍ତନ ତ ପଡ଼ିଯାଇଛି । ଏଣିକି ସାବଧାନ ହୋଇ ସୌଧଟିକୁ ବାସଯୋଗ୍ୟ ଓ ଭୋଗ୍ୟ କରି ରଖ । ଆମର ଦେହଟିକ ସଫା ଓ ସୁସ୍ଥ ରଖିବାକୁ ଆମେ ପ୍ରତ୍ୟହ ସ୍ନାନ କରୁ, ଦିନକୁ ତିନିଥର ଖାଉ, ପୁଣି ନାନା ରୁଚି ଅନୁଯାୟୀ ରସନାକୁ ପରିତୃପ୍ତ କରୁ । ଦେହର ପରିଚର୍ଯ୍ୟା ଯଦି ଏତେ, ପ୍ରେମର ପରିଚର୍ଯ୍ୟା, ସୁଖ ଶାନ୍ତିର ପରିଚର୍ଯ୍ୟା କି ସେଥିରୁ କମ୍ ହେବ ? ନାରୀ ପ୍ରତ୍ୟହ ଓ ପ୍ରତିମୂହୂର୍ତ୍ତରେ ପ୍ରଣୟିନୀ ରହିବାକୁ ଓ ପୁରୁଷ ପ୍ରତ୍ୟହ ନୂତନ ପ୍ରେମିକ ହେବାରେ କ୍ଷତି କ'ଣ ?

ନାରୀ ପ୍ରତ୍ୟହ ସୁସଜ୍ଜିତା ଓ ସୁଦର୍ଶନା ରହିବାରେ, ଘରେ ସୁନ୍ଦର ଓ ଗୃହସ୍ଥର ଚିତ୍ତରେ ଆନନ୍ଦ । କେବଳ ବହୁମୂଲ୍ୟ ଅଳଙ୍କାର ପିନ୍ଧିଲେ ନାରୀର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବଢ଼ିଯାଏ ନାହିଁ । ନାରୀର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଳଙ୍କାର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ସୁପୁଷ୍ଟ ଶରୀର । ସାମାନ୍ୟ ଆୟାସରେ ତାହା ରକ୍ଷା କରି ହେବ । ପୁଷ୍ପମାଲ୍ୟ, ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ ଆଦିର ଦୈନିକ ବ୍ୟବହାର ନାରୀର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କେବଳ ନୁହେଁ, ଦାବୀ ବୋଲି ଧରିଲେ କ୍ଷତି ନାହିଁ । ଅନେକ ବିବାହ, ନାରୀର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ସାମାନ୍ୟ ସାମାନ୍ୟ ଅବହେଳା ଯୋଗୁଁ ଭାଙ୍ଗି

ଯାଏ । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ପୁରୁଷ ପ୍ରତ୍ୟହ ସ୍ତ୍ରୀକୁ କଥାରେ, ସ୍ମିତରେ କର୍ମରେ ଦେଖାଇ ଦେବା ଉଚିତ ଯେ, ସେ ତାକୁ ଠିକ୍ ପୂର୍ବପର ସମଭାବରେ ସ୍ନେହ କରେ । ପରସ୍ପରକୁ ଖୁସୀ କରିବାର ଏହି ସଚେତନ ଚେଷ୍ଟାରେ ବିବାହିତ ପ୍ରଣୟ ଜୀବନ୍ତ ରହିବାରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ମନେ ଅଛି, କୌଣସି ଆମେରିକାନ୍ ମାଗାଜିନ୍‌ରେ ଜଣେ ନାରୀ ଲେଖିକା ବିବାହିତ ଜୀବନକୁ ସୁଖୀ କରାଇବା ପାଇଁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଉପଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ସେଥିରୁ କେତେକ ଏହିପରି ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ୱାମୀର ରୁଚି ଅନୁଯାୟୀ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ଯୋଗାଇବା ଉଚିତ ।

ପୁରୁଷ ଅର୍ଜନ କରେ । ଟଙ୍କା ପଇସା ନେଇ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଳହ କର ନାହିଁ । ସେଥିରେ ତାଙ୍କର କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ମାନ ଯାଏ ।

ନିଜ ହାତରେ ରାନ୍ଧି ନିଜେ ପରଶି ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଖୁସୀ କରାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କର । ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷକୁ ଖୁଆଇ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରି ଜାଣେ, ତା' ନିକଟରେ ପୁରୁଷ ବନ୍ଧା ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ୱାମୀ, ପ୍ରତ୍ୟହ ସ୍ତ୍ରୀର ପ୍ରୀତି ସଂପାଦନ ପାଇଁ କିଛି ନା କିଛି କରି ରଖିବେ । ସାମାନ୍ୟ ଫୁଲଟିଏ ଆଦରରେ ପିନ୍ଧାଇ ଦିଅ, ଦେଖିବ ସ୍ତ୍ରୀ ମନରେ କି ଆନନ୍ଦ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରତି ସତ୍ୟବ୍ରତ ରହିବାକୁ ଏକାନ୍ତ ଧର୍ମ ବୋଲି ଧରିନେବେ ।

ପୁରୁଷର ବାହାର ଜଗତର ବିଷୟ ସମ୍ପର୍କରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଅଯଥା କୁତୂହଳମା ହେବେ ନାହିଁ ବା ସେଥିରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବେ ନାହିଁ, ବରଂ ସେ ଦିଗରେ ସ୍ତ୍ରୀ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ ।

ଏକତ୍ର ଭୋଜନ, ଆଳାପ ଓ ପ୍ରାର୍ଥନାର ଅଭ୍ୟାସ ରଖିଲେ ଏଥିରେ ଶାନ୍ତି ଓ ସୁଖ ମିଳିବ ।

ଉଭୟେ ଯୌନବିଜ୍ଞାନର ଶାସ୍ତ୍ର ଉତ୍ତମରୂପେ ପଢ଼ି ସେହି ଅନୁସାରେ ଅନ୍ୟୋନ୍ୟଙ୍କୁ ଦୈହିକ ଆନନ୍ଦଦାନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ ।

ଭୋଗ ଅପେକ୍ଷା ସଂଯମ କଲ୍ୟାଣକର । ଏ ଦିଗରେ ଉଭୟେ ଉଭୟଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ ।

ବୌଦ୍ଧଶାସ୍ତ୍ରରେ ଦେବୀ ବିଶାଖାନାମ୍ନୀ ଜଣେ ମହାପୁରୁଷୀ ମହିଳାଙ୍କର ଚରିତ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ସେ ଗୌତମ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ସମକାଳୀନା ଥିଲେ । ଆଦର୍ଶ କନ୍ୟା, ଆଦର୍ଶ ନାରୀ ଏବଂ ଆଦର୍ଶ ବଧୂ ଭାବରେ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଘଟଣାବଳୀ ଗଳ୍ପରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଇଛି । ନିମ୍ନରେ ସେହି ଗଳ୍ପର ଶିକ୍ଷଣୀୟ ଅଂଶହିଁ ଦିଆଯାଉଛି ।

ଶ୍ରାବସ୍ତୀ ନଗରୀର ଜଣେ ମହାଧନୀ, ମୃଗାରଙ୍କର ପୁଅ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ବୋହୂ ଲୋଡ଼ା ହେଲା । ସେ ସେଥିପାଇଁ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘଟକ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ସେହି ଘଟକ ବହୁ ନଗର ଓ ପଲ୍ଲୀରେ ଗୋଟିଏ ନିଖୁଣ ଗୁଣବତୀ କନ୍ୟାର ସନ୍ଧାନ କରି କରି ଶେଷରେ ଆସି ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଦେଖିଲେ ଯେ, ଦଳେ କୁମାରୀ

ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ ପାଇଁ ନଗର ଉପକଣ୍ଠସ୍ଥ ବଣକୁ ଯାଉଛନ୍ତି । ସେ ସେମାନଙ୍କର ପଛେ ପଛେ ଯାଇ ସେମାନଙ୍କ କର୍ମକଳାପ ଓ ଗତିବିଧି ଉପରେ ଆଖି ରଖିଲେ ।

ଘଟକ ଦେଖିଲେ ଯେ, ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ବାଳିକା ଉଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବରେ ଦୌଡ଼ାଦୌଡ଼ି, ଡଆଁଡେଇଁ, ପାଟିତୁଣ୍ଡ କରୁଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ବାଳିକା ବଡ଼ ଧୀରସ୍ଥିର ଓ ଅଳ୍ପଭାଷିଣୀ । ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତେ ଦେହର ଲୁଗାପଟା ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ ପୋଖରୀପାଣିରେ ଗାଧୋଇବା ପାଇଁ ପଶିଗଲେ, କିନ୍ତୁ ସେ ବଡ଼ ସଲଜ୍ଜ ଭାବରେ ଓ ଚାରିଆଡ଼କୁ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ନିଜର ବସ୍ତ୍ର ଖୋଲିଲା ଓ ସ୍ନାନ ପରେ ସେହିପରି ସଲଜ୍ଜ ଭାବରେ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ କଲା । ସ୍ନାନ ପରେ ସମସ୍ତେ ତରତରରେ ଖାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ, କିନ୍ତୁ ସେହି ବାଳିକାଟି ପ୍ରଥମେ ପରଶୁଣୀକୁ ଖୁଆଇ ତାପରେ ଯାଇଁ ଖାଇଲା । ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୁଣି ଦେଖିଲେ ଯେ, ବାଳିକାମାନେ ଫେରିବା ବାଟରେ ପାଣି ଥିବାରୁ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତେ ପାଦରୁ ପାଦୁକା ଖୋଲି ଦେଲେ, କିନ୍ତୁ ସେହି ବାଳିକାଟି ପାଦରେ ପାଦୁକା ରଖି ପାଣିରେ ପଶିଲା । ବଣରେ ଅନ୍ୟ ସବୁ ବାଳିକା ଛାଇ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ଛତା ବନ୍ଦ କରି ଦେଲେ, କିନ୍ତୁ ସେହି ବାଳିକା ଛାଇରେ ଗଛତଳେ ମଧ୍ୟ ଛତା ଖୋଲି ଚାଲିଗଲା ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଉ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ରକ୍ଷା କରି ନ ପାରି ବର୍ତ୍ତମାନ ବାଳିକାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଲେ ଓ ତାଙ୍କୁ କେତେକ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ବୃଦ୍ଧ ବୟସ ଓ ସୌମ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖି ବାଳିକା ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତର ଦେବାରେ ଅନିଚ୍ଛା କଲେ ନାହିଁ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଚାରିଲେ—'ମା, ତୁମର ନାମ କଣ ?'

ବାଳିକା—‘ମୋର ନାମ ବିଶାଖା ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—‘ମା, ତୁମ ପିତାଙ୍କର ନାମ କଣ ?

ବାଳିକା—‘ମୋର ପିତାଙ୍କର ନାମ ବାଳମିତ୍ର ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—‘ମା, ମୁଁ ତୁମକୁ କେତେକ ପ୍ରଶ୍ନ କରିବି, ତୁମେ ନ ରାଗି ଉତ୍ତର ଦିଅ । ଅନ୍ୟ ବାଳିକାମାନେ ଏତେ ଧୂମ୍ ଧାମ୍, ଦୌଡ଼ାଦୌଡ଼ି କରୁଥିଲା ବେଳେ, ତୁମେ କାହିଁକି ଏତେ ଧୀରସ୍ଥିର ଭାବରେ ଚାଲିବୁଲି କରୁଥିଲ ?

ବାଳିକା—‘ମହାଭାଗ, କନ୍ୟା ମାନେ ପିତାମାତାଙ୍କର ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ପରି । ମୁଁ ଅସଂଯତ ଭାବରେ ଡେଇଁ କୁଦି ଯଦି ମୋର କୌଣସି ଅଙ୍ଗକୁ କ୍ଷତ କରିଏ ବା ହରାଏ, ତେବେ ମତେ ସାରା ଜୀବନ ବାପଘରେ ରହିବାକୁ ପଡ଼ିବ; କାରଣ ମତେ କେହି ବିଭା ହେବାକୁ ରାଜି ହେବେ ନାହିଁ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—‘ମା, ଅନ୍ୟ ସବୁ ବାଳିକା ଲୁଗାପଟା ଫିଙ୍ଗିଦେଇ ଗାଧୋଇ ଗଲେ, ତୁମେ ସେପରି କଲ ନାହିଁ କାହିଁକି ?

ବାଳିକା—‘ମହାଭାଗ, ଲଜ୍ଜା ନାରୀର ଅଳଙ୍କାର । ବିବସ୍ତ୍ରା ହୋଇ ଅନ୍ୟ ଚକ୍ଷୁରେ ପଡ଼ିବା ସେମାନଙ୍କର ଉଚିତ ନୁହେଁ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—‘ମା, ସେଠାରେ ତ କେହି ଦେଖିବାକୁ ନ ଥିଲେ ।

ବାଳିକା—‘ମହାଭାଗ, ଆପଣ ତ ଦେଖିଛନ୍ତି ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—‘ଆଚ୍ଛା ମା, ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତେ ପରିଚାରିକାମାନଙ୍କୁ ଅବହେଳା କଲେ ! କିନ୍ତୁ ତୁମେ ସେମାନଙ୍କୁ ଆଗେ ଖାଇବାକୁ ଦେଲ କାହିଁକି ?

ବାଳିକା—'ମହାଭାଗ, ଆମର ଜୀବନରେ ଭୋଗ ଅଛି, ସୁବିଧା ଅଛି, କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ଖାଲି କଠିନ ଶ୍ରମ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—'ମା, ତୁମେ ପାଣି ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ଗୋଡ଼ରେ ପାଦୁକା ଦେଲ କାହିଁକି ?

ବାଳିକା—'ପାଣି ଭିତରେ କଣ ଅଛି ଆମେ ତ ଦେଖି ପାରୁନା । କଣ୍ଟା ପଥର ବାଜି କାଳେ ମୋ ଗୋଡ଼ କଟି ଯାଇଥାନ୍ତା, ସେଥିପାଇଁ ପାଣି ଭିତରେ ବି ଜୋତା ପିନ୍ଧିଥିଲି ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ—'କିନ୍ତୁ ମା, ତୁମେ ଗଛର ଛାଇତଳେ ମଧ୍ୟ ଛତା ଧରି ଚାଲିଲ କାହିଁକି ?

ବାଳିକା—'ମହାଭାଗ, ପକ୍ଷୀମଳ, ମାଙ୍କଡ଼ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିକ୍ଷିପ୍ତ ଆବର୍ଜନା ଇତ୍ୟାଦି ଗଛଉପରୁ ପଡ଼ିବାର ଆଶଙ୍କା ଅଛି । ଖୋଲା ଆକାଶତଳେ ଏ ଭୟ ନାହିଁ ।

ବିଶାଖାର କଥୋପକଥନରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପରିତୁଷ୍ଟ ହୋଇ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ତତ୍‌କ୍ଷଣେ ହିଁ ବାଳିମିତ୍ରଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ ମୃଗାର-ପୁତ୍ର ସହ ବିଶାଖାର ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ । ପିତା ରାଜି ହେଲେ । ବିଶାଖା ବିବାହ ପରେ ଶ୍ୱଶୁର-ନଗର ଶ୍ରାବସ୍ତିରେ ଯାଇ ରହିଲେ ।

ବୁଦ୍ଧିମତୀ ଓ ହୃଦୟବତୀ ବିଶାଖା, ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ଭକ୍ତ ଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ମୃଗାର, ତାଙ୍କ ପୁଅ ବା ତାଙ୍କ ପରିବାର କେହି ସେଥିପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧାସଂପନ୍ନ ନ ଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ବିଶାଖାଙ୍କ ବଧୂଜୀବନ କିଛି ପରିମାଣରେ ଅଶାନ୍ତିମୟ ହୋଇ ଉଠିଲା; କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ମତ ଭିନ୍ନତା ସତ୍ତ୍ୱେ ବିଶାଖା ଯାହା ପ୍ରତି ଯାହା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତାହା ସ୍ମିତମୁଖରେ କରୁଥିଲେ । ବିଶେଷତଃ ସେ ପଞ୍ଚ ସୁଷମାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାରିଣୀ

ଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ରୂପରେ ସମସ୍ତେ ମୁଗ୍ଧ ହେଉଥିଲେ । ଏହି ପଞ୍ଚ ସୁଷମା ହେଉଛି—କେଶର ସୁଷମା, ମାଂସର ସୁଷମା, ଅସ୍ଥିର ସୁଷମା, ଚର୍ମର ସୁଷମା ଏବଂ ଯୌବନର ସୁଷମା । କେଶର ସୁଷମା ହେଉଛି—ଯେତେବେଳେ ତାହା ପଶ୍ଚାତ୍‌ଭାଗରେ ଲମ୍ବମାନ ହୋଇ ମୟୂରପୁଚ୍ଛ ସଦୃଶ ଭୂଲମ୍ବ ହୋଇ ପାରେ; ମାଂସର ସୁଷମା ହେଉଛି—ଯେଉଁଠି ଓଷ୍ଠ ପକ୍ୱବିମ୍ବ ପରି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଲାଲ; ଅସ୍ଥିର ସୁଷମା ହେଉଛି—ଦନ୍ତପନ୍ତି ସମଭାଗ ଓ ମୁକ୍ତା ପରି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହେଲେ; ଚର୍ମର ସୁଷମା—ଯେତେବେଳେ କୌଣସି ପ୍ରସାଧନର ବିନା ଆରୋପରେ ମଧ୍ୟ ତାହା ପଦ୍ମଦଳ ପରି ଚିକ୍କଣ ଓ କର୍ଣ୍ଣିକାର ପୁଷ୍ପପରି ପ୍ରଭାମୟ ହୁଏ; ଯୌବନ ସୁଷମା ହେଉଛି—ବହୁ ସନ୍ତାନର ଜନନୀ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଯୌବନଯୁକ୍ତ ରହିବା । ବିଶାଖାଙ୍କର ଏହି ସମସ୍ତ ସୁଷମା ଥିଲା, ପୁଣି ଆଉ ଏକ ଦୁର୍ଲଭ ସୁଷମାର ମଧ୍ୟ ସେ ଅଧିକାରିଣୀ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସ୍ୱର ବୀଣାଝଙ୍କାର ପରି ମଧୁର ଥିଲା ।

କିନ୍ତୁ ସବୁ ଗୁଣ ସତ୍ତ୍ୱେ ବିଶାଖାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଶାନ୍ତି ନ ଥିଲା । ଶ୍ୱଶୁର ମୃଗାର, କୃପଣ ଓ ଅନୁଦାର ଥିଲେ, ପୁଣି ବୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ତାଚ୍ଛଲ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ମୃଗାରଙ୍କୁ କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ—'ଏପରି ଅପବିଶ୍ୱାସିନୀ ବୋହୂଟାକୁ ଘରେ କାହିଁକି ପୂରେଇଲ ? ସେ ତୁମ ଘରେ ଅମଙ୍ଗଳ ସୃଷ୍ଟି କରିବ । ସେ ଯେ ଧର୍ମଦ୍ରୋହୀ ଗୌତମର ଚେଲି ! ତାକୁ ଘରୁ ବାହାର କରି ଦିଅ ।'

ଦିନେ ମୃଗାର ଭୋଜନ କରୁଥିଲେ । ବିଶାଖା ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କ ନିକଟରେ ବସି ବ୍ୟଜନ ଚାଳନା କରୁଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଜଣେ ସାଧୁ ଭିକ୍ଷା ମାଗିଲେ । ମୃଗାର ଶୁଣି ନ ଶୁଣିଲପରି ହେଲେ ଏବଂ ଖାଇବାରେ ଲାଗିଲେ ।

ବିଶାଖା କହିଲେ, "ହେ ସାଧୁ, ମେ କ୍ଷମାଯାଅ । ପିତା ବାସି ଖାଦ୍ୟ ଖାଉଛନ୍ତି । ଏ ଖାଦ୍ୟ ତୁମକୁ ସୁଖ ଲଗିବ ନାହିଁ ।"

ଏ କଥା ଶୁଣି ମୃଗାର କ୍ରୋଧରେ ଚିତ୍କାର କରିବାକୁ ଲଗିଲେ—"ଫୋପାଡ଼ ଏ ଖାଦ୍ୟ; ଏ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଏ ଘରୁ ବାହାର କରି ଦିଅ । କହୁଛି ପୁଣି, ମୁଁ ବାସି ଭାତ ଖାଉଛି ଆଜ ଏ ଉତ୍ସବ ଦିନରେ ।"

ବିଶାଖା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଧୀରତା ସହ ଉତ୍ତର ଦେଲେ, "ବାପା, ମୁଁ ସହଜରେ ଏ ଘର ଛାଡ଼ୁନାହିଁ । ମୁଁ କଣ ନଈଘାଟରୁ ଗୋଟେଇ ଆଣିବା ବାରବନିତା ଯେ, ମତେ ଯେତେବେଳେ ଇଚ୍ଛା ସେତେବେଳେ କାଢ଼ି ଦେବ ଘରୁ ? ମୋର ପିତା ଏପରି ଘଟିବ ବୋଲି ଆଗରୁ ଆଶଙ୍କା କରିଥିଲେ ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ଘର ଛାଡ଼ିଲବେଳେ ଏ ନଗରର ଆଠ ଜଣ ଭଦ୍ରଜନଙ୍କ ନାମ କହିଥିଲେ, ଯେ କି ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ କିଛି ଅଭିଯୋଗ ହେଲେ, ସେ ବିଷୟରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ଡକା ହେବେ । ତାଙ୍କୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଡାକି ମୋ କଥା ବିଚାର କରନ୍ତୁ ।"

ଅଷ୍ଟ ଗୃହପତି ଆସିଲେ । ସେମାନେ ମୃଗାରଙ୍କ ଅଭିଯୋଗ ଶୁଣି ବିଶାଖାଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ—'ମା, ଏ ଯାହା କହୁଛନ୍ତି, ତାହା ସତ୍ୟ ।'

ବିଶାଖା କହିଲେ, "ମୋର ଅର୍ଥ କିନ୍ତୁ ତାହା ନୁହେଁ । ମୁଁ ଯେତେବେଳେ କହିଲି, ମୋର ଶ୍ୱଶୁର ବାସି ଖାଦ୍ୟ ଖାଉଛନ୍ତି, ମୋ କହିବାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଏୟା ଯେ, ସେ ପୂର୍ବଜନ୍ମର ସୁକୃତ କେବଳ ଭୋଗ କରୁଛନ୍ତି । ଏ ଜନ୍ମରେ ନୂତନ ପୁଣ୍ୟକର୍ମ କରିବାର ଶ୍ରଦ୍ଧା ତାଙ୍କର ନାହିଁ । କାରଣ ସେ କାହାକୁ ଭିକ ମୁଠିଏ

ମଧ୍ୟ ହିଅନ୍ତି ନାହିଁ ।” ଅଷ୍ଟ ଗୃହପତି କହିଲେ, “ବାଃ, ଆମ ବୋହୂତ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର କଥା କହୁଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ରାଗିବାର କଣ ଅଛି ?”

ମୃଗାର କହିଲେ, “ଏଇଟା ଯଦିବା ଦୋଷ ନ ହେଲା, ତାର ଆଉରି ଅନେକ ବଦ୍‌ଗୁଣ ଅଛି । ଏ ଘରକୁ ଆସିଲାବେଳେ ତା’ ମା ତାକୁ କେତୋଟି କଣ ଉପଦେଶ ଦେଇଛି, ସେ ସେଇଥିରେ ରହିଲେ । ଯାହା କି ଆମେ ଆଦୌ ପସନ୍ଦ କରୁ ନା । ଆମର ଏଠାର ପ୍ରଥା ହେଉଛି ପଡ଼ୋଶୀଙ୍କି ଦରକାର ହେଲେ ନିଆଁ ଯୋଗାଇବା । କିନ୍ତୁ ସେ ସବୁବେଳେ କହିବ, ‘ଭିତର ନିଆଁ ବାହାରକୁ ନିଅନା’, ଏହାର ମାନେ କଣ ?”

ଗୃହପତିମାନେ କହିଲେ, “ମା, ଏ ଯେପରି କହୁଛନ୍ତି, ତାହା ସତ କି ? ତାର ଅର୍ଥ କଣ ?”

ବିଶାଖା କହିଲେ, “ତାର ଅର୍ଥ ହେଉଛି— ଯଦି ପରିବାର ଭିତରେ କାହାର କିଛି ଦୋଷ ଦେଖ, ତେବେ ସେ କଥା ବାହାର ଲୋକଙ୍କୁ କେବେହେଲେ କହିବ ନାହିଁ । କାରଣ ତା’ଠୁ ବଡ଼ ନିଆଁ ଜଗତରେ ନାହିଁ । ଏଥିରେ କଣ ମୋର ଦୋଷ ?”

ଗୃହପତିମାନେ କହିଲେ, “ବୋହୂ କି ଚମତ୍କାର କଥା କହୁଛନ୍ତି । ମୃଗାର, ତମର ରାଗିବାର କଣ ଅଛି ?”

ମୃଗାର କହିଲେ—“ମହାଶୟଗଣ, ଏଟା କଣ ଗଲା, କିନ୍ତୁ ବାହାରର ନିଆଁ ଘର ଭିତରକୁ ଆଣିବନି; ଏ କିପରି କଥା ? ଇଏ ବି ତା ବୋଉ ଶିଖାଣ । ଘରେ ନିଆଁ ନିଭିଗଲେ, ବାହାରରୁ ନିଆଁ କିଏ ନ ଆଣେ ?”

ଗୃହପତିମାନେ କହିଲେ, “ମା, ଏହାର କଣ ଅର୍ଥ ।”

ବିଶାଖା କହିଲେ, "ଏହାର ଅର୍ଥ ଏହି—ଯଦି ବାହାରର ଲୋକ କୌଣସି ଘରଭିତରର ଲୋକର ନିନ୍ଦା କରେ, ତେବେ ଘରଭିତରରେ ସେଗୁଡ଼ାକ ପୁନରାବୃତ୍ତି କରନା । କାରଣ ବାକ୍ୟ ଠାରୁ ବଡ଼ ନିଆଁ ଆଉ କଣ ଅଛି ?"

ବୃଦ୍ଧପଣ୍ଡିତମାନେ କହିଲେ, "ମା, ଏ ତ ଭଲ କଥା; ତା' ପରେ ଅନ୍ୟ ସବୁ ?"

ବିଶାଖା ଉତ୍ତର ଦେଲେ—"ମୋ ମା ମତେ କହିଥିଲେ, ଯେ ଦିଏ ତାକୁ ଦିଅ, ଯେ ନ ଦିଏ ତାକୁ ମଧ୍ୟ ।" ଏହାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ—"ଜ୍ଞାତି କୁଟୁମ୍ବ ପ୍ରତି ଦାନଶୀଳ ହୁଅ, ସେ ଶୁଝି ପାରନ୍ତୁ ବା ନ ପାରନ୍ତୁ ।" ପୁଣି—'ସୁଖ ଉପବେଶନ କର ।' ଏହାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ—"ଯେତେବେଳେ ଶାଶୁ, ଶ୍ୱଶୁର ବା ସ୍ୱାମୀଙ୍କି ଦେଖିବୁ, ସେତେବେଳେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଉଠି ଠିଆ ହେବୁ ।" ପୁଣି—'ସୁଖ ଭୋଜନ କର ।' ଏହାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ—"ସେମାନଙ୍କୁ ଆଗ ଖାଇବାକୁ ଦେଇ ପରେ ଖାଇବୁ ।" ପୁଣି—'ସୁଖ ଶୟନ କର ।' ଏହାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ—"ସେମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ସୁବିଧା ଓ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ଦେଖି ସାରିଲା ପରେ ଯାଇ ତୁ ଶୋଇବାକୁ ଯିବୁ ।"......ମହାଭାଗଗଣ, ମୁଁ ଏହି ସବୁ ଉପଦେଶ ପାଳନ କରି ଆସୁଛି । ମୋର କ'ଣ ଦୋଷ ହେଲା, ଆପଣମାନେ କହନ୍ତୁ ।

ମୃଗାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲଜ୍ଜିତ ହୋଇ ଅଧୋମୁଖରେ ବସି ରହିଥିଲେ । ବୃଦ୍ଧପଣ୍ଡିତମାନେ ତାଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ, "ହେ ଶ୍ରେଷ୍ଠି, ତୁମର ବଧୂ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆଉ କିଛି କହିବାର ଅଛି ?"

ସେ କହିଲେ—"ନା, ଆଉ କିଛି ନାହିଁ ।" କିନ୍ତୁ ବିଶାଖା ବର୍ତ୍ତମାନ ଉପଯୁକ୍ତ କ୍ରୋଧରେ କହି ଉଠିଲେ, "ମହାଭାଗଗଣ, ମୁଁ ଦୋଷୀ ସାବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ଘରୁ ତଡ଼ା ଖାଇଥିଲେ ଭଲ ହୋଇ

ଥାନ୍ତା କି ? କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷିତା ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇ ସାରିଲା ପରେ, ମୁଁ ଆଜି ଏଠାରେ ଦଣ୍ଡେ ରହିବାକୁ ଋହେଁନା ।”

ବିଶାଖା ତାଙ୍କର ଭୃତ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଯିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ପାଇଁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ମୃଗାର ଲଜ୍ଜା ଓ ଭୟରେ ତାଙ୍କର କ୍ଷମା ଭିକ୍ଷା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଶେଷରେ ବିଶାଖା ଶାନ୍ତ ହୋଇ କହିଲେ, “ମୁଁ ଏପରି ଏକ ପରିବାରରେ ଜାତ, ଯେ କି ତଥାଗତଙ୍କର ଭକ୍ତ । ମୁଁ ସଙ୍ଘରେ ଯୋଗ ଦେବାର ଅବାଧ ଅଧିକାର ଯଦି ପାଏ, ତେବେ ଯାଇଁ ରହିବି । ନଚେତ୍ ନୁହେଁ ।”

ମୃଗାର ସେଥିରେ ରାଜି ହେଲେ । କେବଳ ରାଜି ହେଲେ ନୁହେଁ, ତାଙ୍କର ପୁଣ୍ୟବତୀ ବଧୂ ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କୁ ଗୌତମଙ୍କ ନିକଟକୁ ନିଜ ସଙ୍ଗରେ ବାରମ୍ବାର ନେବା ଫଳରେ, ସେ ମଧ୍ୟ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ଭକ୍ତ ହେଲେ । ଏଣିକି ବିଶାଖା ନିଜକୁ ନାନା ସତ୍‌କର୍ମରେ ସଂଯୁକ୍ତ କରି ଓ ସନ୍ତାନବତୀ ହୋଇ ଦୀର୍ଘ ଆୟୁଷ ଭୋଗ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଥରେ ବୁଦ୍ଧ କହିଥିଲେ, “ଶ୍ରମଣଗଣ, ଗଦାଏ ଫୁଲ ପାଇଲେ ଦକ୍ଷ ମାଳାକାର ଯେପରି ଅସଂଖ୍ୟ ମାଳା ରଚି ଋଲଯାଏ, ବିଶାଖା ଦେବୀଙ୍କ ଚିତ୍ତ ସେହିପରି ସତ୍‌କର୍ମର ମନୋଜ୍ଞ ମାଳା ରଚିବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ।”

ପ୍ରତ୍ୟେକ କନ୍ୟା, ବଧୂ, ପତ୍ନୀ ଓ ପ୍ରେୟସୀଙ୍କର ବିଶାଖା ଦେବୀଙ୍କ ପୁଣ୍ୟଚରିତରୁ ବହୁତ ଶିଖିବାର ଅଛି ।

ବିବାହ ପୂର୍ବରୁ ବା ବିବାହର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ତରୁଣ ତରୁଣୀ ଉଭୟଙ୍କର କୌଣସି ଏକ ମିଳିତ ଆଦର୍ଶ ଢଙ୍ଗରେ ଜୀବନ ଗଢ଼ିବା ସ୍ଥିର କରିନେବା କଲ୍ୟାଣଜନକ । କୌଣସି ଏକ ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶ ଉଭୟର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଲେ ଉଭୟର, ଦେହ, ମନ, ଚିନ୍ତା, ଘରକରଣା—ସମସ୍ତଙ୍କ ସେହି ଅନୁଯାୟୀ ଗଢ଼ା ହୋଇଯିବ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କଥା ଉପରୁ ଦୃଷ୍ଟି ଗଳିଯିବାରୁ ଦୈହିକ ଭୋଗ ବଡ଼ ବା ପ୍ରଧାନ କଥା ହୋଇ ରହିବ ନାହିଁ ।

ବିବାହ ସୁଖର ହେଉ ବା ଅଶାନ୍ତିମୟ ହେଉ, ଉଭୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିରହ-ବିଚ୍ଛେଦର ମୂଲ୍ୟ ଅଛି । ବିରହ, ପ୍ରେମର ଲବଣ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାସ ବା ମଝିରେ ମଝିରେ ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଅଲଗା ଅଲଗା ରହିବା ଉଭୟ ପକ୍ଷରେ ମାନସିକ ଔଷଧ । ମାସ ମାସ, ବର୍ଷ ବର୍ଷ ଧରି ଏକ ଜାଗାରେ ଏକ ପ୍ରକାର କାମ କରି ଓ ଏକ ଭାବରେ ଜୀବନ କାଟି କାଟି ମନ ଛିଟା ଧରିଯାଏ । କିଛି କାଳ ଅଲଗା ରହି ଫେରି ଆସିଲା ପରେ ପୁଣି ନୂଆ ମନୋଭାବ ହେଲାପରି ଲାଗିବ ।

ସର୍ବାଙ୍ଗସୁଖୀ ବିବାହ କେବଳ ଏକ କାଳ୍ପନିକ ସ୍ୱର୍ଗ । ମନୁଷ୍ୟ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ; ତେଣୁ ତାର କର୍ମ ଓ ଅନୁଷ୍ଠାନ ମଧ୍ୟ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ । ତେଣୁ ସ୍ୱାମୀ ମନ ଅନୁଯାୟୀ ବା ସ୍ତ୍ରୀ ମନ ଅନୁଯାୟୀ ହେଲାନି ବୋଲି ଜୀବନକୁ ଅସନ୍ତୋଷମୟ କରିବା ମୂର୍ଖତା । ଯାହା ଭାଗ୍ୟରେ ମିଳିଛି ତାକୁଇ ଗଢ଼ି ଭାଙ୍ଗି ସୁନା କରିବାରେ ମନୁଷ୍ୟତା ଓ କୃତାର୍ଥତା ।

ଶ୍ରମ-କୌଶଳ

ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଇଂରେଜ ଲେଖକ ଚାର୍ଲସ୍ ଲାମ୍ ଏକାଦିକ୍ରମେ ଦୀର୍ଘ ପଚିଶ ବର୍ଷକାଳ ଇଣ୍ଡିଆ ଅଫିସରେ କିରାଣୀ ଥିଲେ । ସେ ଯେତେବେଳେ କାମରୁ ଅବସର ନେଲେ, ସେ ଆନନ୍ଦରେ ନୃତ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ; ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ବଡ଼ ଖୁସିରେ ପତ୍ର ଲେଖି ଜଣାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ, ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ କି ଖୁସି; କାରଣ ତାଙ୍କର ପ୍ରଚୁର ବିଶ୍ରାମ, ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପକ୍ଷୀ ପରି ସ୍ୱାଧୀନ କିନ୍ତୁ ବର୍ଷେ ନ ଯାଉଣୁ ଚାର୍ଲସ୍ ଲାମ୍ଙ୍କ ମତ ବଦଳିଲା । ସେ ପୁଣି ସେହି ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣକୁ ଲେଖିଲେ—"ମୁଁ ଦେଖୁଛି 'ନାହିଁ ଶ୍ରମ' ଠାରୁ 'ବହୁ ଶ୍ରମ' ଶ୍ରେୟସ୍କର । ମୁଁ ଏବେ ଖାଲି ବୁଲୁଛି— ସେହି ହିଁ ମୋର ଏକମାତ୍ର କାମ । ମୋତେ ଆଉ କିଛି ଭଲ ଲାଗୁନି ।" ସେ ବୁଝିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଯେ ଏ ବିଶ୍ରାମଠାରୁ ସେବର କିରାଣୀଗିରି, ସେହି ନିୟମିତ ଦୈନିକ ଖଟଣି ବରଂ ଦେହ ଓ ମନର ଉପକାରୀ ଦ୍ରବ୍ୟ ଥିଲା ।

ଚାର୍ଲସ୍ ଲାମ୍ଙ୍କ ପରି ଅନେକ ଚାକିରିଆ ଅବସର ନେବା ପରେ ନିଜ ନିଜ ପିଲାକୁଟୁମ୍ବଙ୍କ ଭିତରେ ଏକ ଦୁର୍ବହ ଭାର ହୋଇ ପଡ଼ିବାର ଜଣା ଅଛି । କାରଣ, ବିଶ୍ରାମର ଭାର ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଅସହ୍ୟ ହୁଏ । ଯନ୍ତ୍ର ଓ ମେସିନ୍, ସଭ୍ୟ ମଣିଷର କର୍ମକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରି ସାରିଛନ୍ତି; ତା ହାତରୁ ଅନେକ ଶ୍ରମ ଛଡ଼େଇ ନେଇ ସାରିଲେଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଣିଷର ଭାରିଲେଣି, ଶ୍ରମ-ଲାଘବ ଲୁହେଁ, ଭାଲେଣି, ଶ୍ରମରେ ନିଜକୁ କିପରି ନିଯୁକ୍ତ ରଖିଲେ ଦେହର

ଓ ମନର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଭଲ ରହିବ । ଆଜି ପ୍ରତି ରାଜ୍ୟରେ ବେକାର ରହିବା ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସମସ୍ୟା ।

କିନ୍ତୁ ଜଗତର କୋଟି କୋଟି ଲୋକପକ୍ଷରେ ପ୍ରକୃତ ସମସ୍ୟା ଏହା ନୁହେଁ ଯେ, ବିଶ୍ରାମର କପରି ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରିବା, ବଡ଼ ସମସ୍ୟା ଶ୍ରମକୁ କପରି ଶୃଙ୍ଖଳିତ କରିବା । ଶ୍ରମକୁ ନିୟମିତ କରି ପାରିଲେ ସେଇଥିରୁ ଶ୍ରମ ଓ ବିଶ୍ରାମ ଦୁଇଟି ଯୁଗ୍ମଫୁଲ ପରି ଫୁଟି ଉଠିବ । ବିଶ୍ରାମ ନୈଷ୍କର୍ମ୍ୟ ନୁହେଁ, ତାହା ପ୍ରୀତିକର ଶ୍ରମମାତ୍ର ।

ଗୀତା ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଏକ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ବୋଲି ଧରାହୁଏ । କୋଟି କୋଟି ହିନ୍ଦୁ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ପୁଣ୍ୟାର୍ଜନ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ପ୍ରତ୍ୟହ ପାଠାଭ୍ୟାସ କରିଥାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ପାପ ବା ପୁଣ୍ୟର ଚର୍ଚ୍ଚା ନାହିଁ । ଏହା କପରି ବସ୍ତୁନିଷ୍ଠ ଭାବରେ ଜୀବନଯାପନ କରିବାକୁ ହେବ, ତାହାର ନାନାଦିଗରୁ ଆଲୋଚନା ମାତ୍ର ଏବଂ ପ୍ରଧାନତଃ ଏହା, କର୍ମ-ତତ୍ତ୍ୱର ହିଁ ଆଲୋଚନା । କାରଣ ଜୀବନ ବୋଇଲେ କର୍ମ । ଜଗତରେ ପ୍ରକୃତିଶୃଙ୍ଖଳିତ ହୋଇ ସମସ୍ତ ଜୀବ କିଛି ନା କିଛି କର୍ମରେ ପ୍ରତିମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ବ୍ୟାପୃତ । ଏ ଜୀବନରେ ନିଷ୍କର୍ମତା କ୍ଷଣପାଇଁ ହେଲେ ଅସମ୍ଭବ । ତେଣୁ ସମଗ୍ର ଗୀତା ଏହି କର୍ମଧାରାକୁ ମନୁଷ୍ୟ କପରି ଜାଣିଶୁଣି ନିଜର ଓ ବିଶ୍ୱର କଲ୍ୟାଣ ପାଇଁ ପରିଚାଳିତ କରିବ, ତାହାର ଆଲୋଚନାର ଗ୍ରନ୍ଥ ।

ଗୀତା କିନ୍ତୁ ମାନବ ଜୀବନକୁ ସମଗ୍ରଭାବରେ ଧରି ଆଲୋଚନା କରିଥିବାରୁ, ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର ଟିକିନିଖି ବିଷୟର

ଆଲୋଚନା ପାଇଁ ସେଥିରେ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ; ଯଦ୍ଦ ବା ଖାଦ୍ୟାଖାଦ୍ୟ ଦାନଧର୍ମ ବିଷୟରେ ପଦେ ପଦେ ଏଠି ସେଠି ଅଛି । ସାଧାରଣ ମନୁଷକୁ ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର ଗ୍ରେଷ୍ଠ ଗ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟାପାରହିଁ ବଡ଼ ସମସ୍ୟା । ମୁକ୍ତି, ପାପ, ଧର୍ମ, ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରଭୃତିର ଚାତୁରି କଥାରେ, ଆମର ପ୍ରାତ୍ୟହିକ ଜୀବନରେ, ଆମର ଶତ ଲୋକର ସଦର ଦରଜା ମାଡ଼ିବାକୁ ସାହସ କରେନା । ସେଠି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଭିଡ଼, ପାର୍ଥିବ ଜୀବନର ଲବ୍ଧ—କ୍ଷତର ସିପାହୀମାନଙ୍କର । ଆମ ଦେଶରେ ବରାବର ଏ ଗୁଡ଼ିକୁ ତାଚ୍ଛଲ୍ୟ କରାଯାଇଛି । ଏମାନଙ୍କୁ ସଂଯତ, ସମୃଦ୍ଧ, ନିୟମିତ କରିବାର କୌଣସି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରା ନ ହେବାରୁ ଆମ ଦେଶରେ ପାର୍ଥିବ ସଫଳତା ଯେତେ ପରିମାଣରେ ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତ ହେବାର କଥା ତାହା ହୁଏ ନାହିଁ ।

କର୍ମକୁ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ଓ ସମୃଦ୍ଧ କରିବାର ଉପାୟ ବାଛିବା ଆଗରୁ ଆମର ଜାଣିବା ଉଚିତ, କର୍ମ କଣ ଓ ଅକର୍ମ କଣ । ଯେ କୌଣସି ଶାରୀରିକ ବା ମାନସିକ ଚାଳନା କର୍ମ ନୁହେଁ, ଶ୍ରମ ମାତ୍ର । କର୍ମ ସେହି, ଯାହା ଫଳପ୍ରସୂ, ଯାହା ମନୁଷକୁ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଦାନ କରେ, ଯାହା ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ ମାଟିକୁ ସୁନା କରେ । କୌଣସି ଲୋକ ପାହାଡ଼ଟାକୁ ହାତୁଡ଼ି ନେଇ ଦିନସାର ପିଟିପାରେ । ତାହା ଶ୍ରମ ମାତ୍ର, କାରଣ ତାହା ଅଫଳପ୍ରସୂ । ସେହି ଶ୍ରମ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ, ପାହାଡ଼ ତଳେ ମାଟିରୁ ସୁନା ଫଳିବ । ତାହା ହେବ କର୍ମ । ଏହି କର୍ମହିଁ ମନୁଷକୁ ବଞ୍ଚେଇ ରଖିଛି ଓ ତାହାର ସଭ୍ୟତାକୁ ଗଢ଼ିଛି ।

ଜାତିବିଭାଗ ଦ୍ୱାରା ହଜାର ହଜାର ବର୍ଷ ଧରି ଭାରତବର୍ଷରେ ଜନ୍ମ ବେଳୁ ବ୍ୟକ୍ତିପାଇଁ କର୍ମ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରହି ଆସିଥିଲା । ତାହାର

ପିଲା ହାଡ଼ି ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣର ପିଲା ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୋଇ ଆସୁଥିଲେ । ଏବେ କିନ୍ତୁ ଅବସ୍ଥା ବଦଳିଛି, ଆଜି ଭାରତବର୍ଷରେ ଜୀବନ ପଥରେ ସବୁଜାତିର ପିଲେ ଏକା ବାନ୍ଧୁରୁ ଯାତ୍ରା କରିବା ଶିଖିଲେଣି । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ଚମାର ଏକା ପାଠ ପଢ଼ି ଏକା ବୟସରେ ଏକ ଜାତି-ହୀନ କର୍ମ-କ୍ଷେତ୍ରରେ କାନ୍ଧକୁ କାନ୍ଧ ଲଗାଇ ଠିଆ ହେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେଣି । ଗୁଣାନୁଯାୟୀ, ଏବେ ଚମାର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଚମାର ହୋଇପାରେ । ଜନ୍ମହେତୁକ ଗୋଷ୍ଠୀ-ସୃଷ୍ଟିର କାଳ ଗଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୀତୋକ୍ତ ଗୁଣକର୍ମହେତୁକ ଗୋଷ୍ଠୀ-ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରକୃତ ଯୁଗ ଆସିଛି ।

ତରୁଣ ଜୀବନ ଆଗରେ ବହୁ ଆଦର୍ଶର ପ୍ରଲୋଭନ । ମନ୍ତ୍ରୀ, ସେନାପତି, ବକ୍ତା, କବି, ଅଧ୍ୟାପକ, ବୈଜ୍ଞାନିକ—ସେ କଣ ହେବ ବା ନ ହେବ ? ସିଦ୍ଧି ଅପେକ୍ଷା ଯଶର ଲାଳସା ବେଶୀ । ଯଶର ଲାଳସାରେ ସେ ହୁଏତ ଯୁଗ-ଦେବ କି ତାହା-ହେବାର ଆଲୋଚନାରେ କେବଳ ସହଜତମ ପନ୍ଥାଆଡ଼କୁ ଆକୃଷ୍ଟ ହେବ । ଭାରତବର୍ଷରେ ଏବେ ଅନେକ ଯୁବକ ଯୁବତୀର ରାଜନୀତି-ପ୍ରବେଶର ମାନସିକ ତତ୍ତ୍ୱ ଏହିଠି; କିନ୍ତୁ ଏହା ମାରାତ୍ମକ ପନ୍ଥା । ଗୀତା ଏହାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କହିଛି, "ସ୍ୱଧର୍ମେ ନିଧନଂ ଶ୍ରେୟଃ, ପରଧର୍ମୋ ଭୟାବହଃ ।" ଯାହାର ବୈଜ୍ଞାନିକ ହେବାର ଥିଲା, ସେ ଯଦି ଶସ୍ତା ଜନପ୍ରିୟତା ବା ପଦମର୍ଯ୍ୟାଦା ଲୋଭରେ ବିଜ୍ଞାନର ରୁକ୍ଷ କଠିନ ପଥ ଛାଡ଼ି ନେତା ସାଜେ ବା ବ୍ୟବସାୟ କରେ,ତେବେ ତାର ମୃତ୍ୟୁ,ଅପଘାତ ମୃତ୍ୟୁଠାରୁ ଅଧିକ ଦୁଃଖାବହ ।

ଭବିଷ୍ୟଜୀବନର ବହୁ କର୍ମପନ୍ଥା ଭିତରୁ ଆମକୁ ଗୋଟିଏ ବାଛିନେବାକୁ ହେବ । ତାହା ସହଜାତ ଗୁଣ ଅନୁଯାୟୀ ବା

ଅଭିଳାଷ ଅନୁଯାୟୀ ହୋଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ଥରେ ବାଛିଲେ, ଆଉ ଯେପରି ପନ୍ଥକୁ ହଟିବା ବା ଇତଃସ୍ତତ ହେବାର ନ ଥାଏ । ବରଂ ତେଣିକି ତାର ଉପରେ ଏକାଗ୍ର ଅଭିନିବେଶ ପୁଞ୍ଜୀଭୂତ କରିବା ଉଚିତ । ସେଇଥିରେ ହିଁ ସିଦ୍ଧି ସମ୍ଭବ । ପାଣି, ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଭାବରେ ପଡି ପଡ଼ି ପଥରକୁ କ୍ଷୟ କରେ । ତେଣୁ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଅଭ୍ୟାସରେ ଯେ କୌଣସି କର୍ମରେ ଯେ ଫଳ ମିଳିବ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ପୁଣି, ଗୋଟାଏ ବଡ଼ କାମରେ ହାତ ଦେଇ ଅଧାପନ୍ତରିଆ କରିବା ଅପେକ୍ଷା, ଶ୍ରେଷ୍ଠ କାମରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସିଦ୍ଧି ଅଧିକ ପ୍ରଶଂସାଜନକ । ନିପଟ୍ଟ ପ୍ରଫେସର ଅପେକ୍ଷା, ନିପୁଣ କୁମ୍ଭକାର ବା ପଥୁରିଆର ସମ୍ମାନ ଓ ଆଦର ସମାଜରେ ବେଶି ।

ଗୋଟାଏ ପ୍ରଶସ୍ତ କର୍ମ-ପନ୍ଥାରେ ପୁଣି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପଥ ଅନେକ ଅଛି । ସାହିତ୍ୟ ଜଗତର କଥା ଧରାଯାଉ । ଶ୍ରେଷ୍ଠଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସ, ନାଟକ, କବିତା, ସମ୍ବାଦପତ୍ର ସେବା—କେତେ ବିଭାଗ ଏଥିରେ ଅଛି । କୌଣସି ଲୋକପକ୍ଷରେ ସବୁ ବିଭାଗରେ ସମଭାବରେ ନିପୁଣତା ଲାଭ କରିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ସାହିତ୍ୟିକ ନିଜର ରୁଚି ଅନୁଯାୟୀ ଗୋଟିଏ ବିଭାଗ ବାଛି ନେଇ, ସେଇ ବିଭାଗରେହିଁ ସମସ୍ତ ଉଦ୍‌ଯୋଗ ପ୍ରୟୋଗ କରିବା ଉଚିତ । ନେପୋଲିୟନ କହୁଥିଲେ ଯେ, 'ସଂଗ୍ରାମରେ ଅନ୍ତତଃ ଗୋଟିଏ ବିନ୍ଦୁରେ ବଳବତ୍ତମ ରହିଲେ, ଅନ୍ୟ ବିନ୍ଦୁଗୁଡ଼ିକର ଦୁର୍ବଳତା ମେଣ୍ଟେଇ ହୋଇଯିବ ।'

କୌଣସି କର୍ମ ହାତକୁ ନେବା ଆଗରୁ ତାହାର ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖ ଯୋଜନା କରି ରଖିବା ଉଚିତ । କୌଣସି କାମକୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ବୋଲି ଅବହେଳା କରାଯିବା ମାରାତ୍ମକ ପ୍ରମାଦ । ଡ୍ୟୁକ୍ ଅବ୍

ୱେଲିଙ୍ଗ୍‌ଟନ୍ ଭାରତବର୍ଷରେ ସେନାପତି ଥିଲାବେଳେ, ବଳଦ ଗାଡ଼ି ଘଣ୍ଟାରେ କେତେମାଇଲରୁ ଅଧିକା ଗୃଲିବନି, ଗୃଉଳକୁ କପରି ରଖାଯିବ ଇତ୍ୟାଦି ନିତାନ୍ତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିଷୟରେ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଲିଖିତ ଇସ୍ତାହାର ଦେଉଥିଲେ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବଡ଼ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଖିନ୍ନଭିନ୍ନ ବିଗୃର କରିସାରି କୌଣସି କର୍ମପଥରେ ଯେ ପାଦ ଦିଆଯିବ, ତାର ଆଉ ଲେଉଟିବା ଯେପରି ନ ଥାଏ । ସେନାପତି ଆଦେଶ ଦେବା ଆଗରୁ ଉପାୟ, ଅପାୟ ସବୁ ଭାବି ଦେଖିବେ; କିନ୍ତୁ ଥରେ ଆଦେଶ ବାହାରିଲେ ତା'ର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଯେପରି ନ ହୁଏ । ସଂଗ୍ରାମ ଭୂମିରେ ଯେପରି, ଅଫିସ, ସ୍କୁଲରେ ମଧ୍ୟ ସେଇପରି ଏ ନିୟମ ପ୍ରତିପାଳିତ ହେବା ଉଚିତ । ଏହା ନ ହେଲେ ଡିସିପ୍ଲିନ୍‌ର ମୂଳରେ କୁଠାରାଘାତ ହେବ ।

କୌଣସି କର୍ମାରମ୍ଭ ପୂର୍ବରୁ ବା ନିମ୍ନସ୍ଥ କର୍ମଗୃରୀମାନଙ୍କୁ କୌଣସି କର୍ମ ଯୋଜନା ପାଇଁ ଆଦେଶ ଦେବା ପୂର୍ବରୁ, ଭାବିନେବା ଉଚିତ, ଯାହା ଆରମ୍ଭ କରାଯିବ ବା ଯେଉଁ ବିଷୟରେ ଆଦେଶ ଦିଆ ଯାଉଛି ତାହା ସମ୍ଭବ କି ନା । ଅସମ୍ଭବ ବା ଦୁଷ୍କର କର୍ମରେ ହାତ ଦେଇ ବାରମ୍ବାର ଭଗ୍ନାଂଶ ହେଲେ, ଆତ୍ମ-ପ୍ରତ୍ୟୟ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ଏବଂ ଜୀବନ ହାହାକାରମୟ ହୁଏ । ଏହା ଅପେକ୍ଷା ବରଂ ନିଜର ଶକ୍ତି, ସାମର୍ଥ୍ୟର ଅନୁକୂଳ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କାମ ହାତକୁ ନେଇ ସେଥିରେ ସିଦ୍ଧକାମ ହେଲେ ଆତ୍ମ ବିଶ୍ୱାସ ବଢ଼ିବ ଓ ବଡ଼ ବଡ଼ କାମ ହାତକୁ ନେବାକୁ ସାହସ ହେବ । ଯଦିବା କୌଣସି ବଡ଼କାମ ହାତରେ ପଡ଼ିଲା, ତାକୁ ସୁଚିନ୍ତିତ ଭାବରେ ଭାଗ ଭାଗ କରି ଦେଇ, ଏକ ଏକ ଭାଗ ଆରମ୍ଭ ଓ ନିଖୁଣ ଭାବରେ ଶେଷ କଲା ପରେ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାଗରେ ହାତ

ଦେବା ଉଚିତ । କଠିନ ଅଂଶଗୁଡ଼ିକୁ ପଛକୁ ରଖି, ପ୍ରଥମେ ସହଜଭାଗ ଗୁଡ଼ିକ ଆରମ୍ଭ ଓ ଶେଷ କରାଯାଇ ପାରେ । ଯେଉଁ ଭାଗଟି ହାତକୁ ନେବ; ସେ ଭାଗଟି ଶେଷ ନ ହେଲା ଯାଏ, ପୂର୍ବ ବା ପରଭାଗ ପ୍ରତି ଆଦୌ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବ ନାହିଁ ।

ଗୀତାରେ ଅଛି, "ଯୋଗଃ କର୍ମସୁ କୌଶଳଂ" । କର୍ମର ପ୍ରଧାନ କୌଶଳ ହେଉଛି ଯୋଗ ବା ଏକାନ୍ତ ଅଭିନିବେଶ । ଯେଉଁମାନେ ଜନପ୍ରିୟ ହେବାକୁ ବା ସବୁବିଷୟରେ ପାରଙ୍ଗମତା ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ନାନା ବିଦ୍ୟାରେ ହାତ ଦିଅନ୍ତି ବା କୌତୂହଳ ପ୍ରକାଶ-କରନ୍ତି, ସେମାନେ ଜୀବନରେ ବିଶେଷ କିଛି ସିଦ୍ଧିଲାଭ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଜଗତରେ ଯେଉଁମାନେ ବଡ଼ କାମ କିଛି କରି-ଯାଇଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ବୁଦ୍ଧି ଏକମୁଖୀ । ଗୀତା ବି କହୁଛନ୍ତି ଅବ୍ୟବସାୟୀ, ଅର୍ଥାତ୍ ଲଘୁ-ପ୍ରକୃତିର ଲୋକର ବୁଦ୍ଧି ବହୁଶାଖ । ତେଣୁ ସେ ସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିବ କିପରି ? ବାପୁଜୀ ନିଜର କର୍ମ-ଯୋଜନାରେ ଏତେ ଅଭିନିବିଷ୍ଟ ଥିଲେ ଯେ, ଜଗତ୍‌ବିଖ୍ୟାତ ଅଭିନେତା ଚାର୍ଲିଚାପ୍‌ଲିନ୍‌ଙ୍କର ନାମ ବି ଶୁଣି ନ ଥିଲେ । ଲଣ୍ଡନରେ ଚାର୍ଲିଚାପ୍‌ଲିନ୍ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା କରିବାକୁ ଆସିଲାବେଳେ ବାପୁଜୀଙ୍କର ଏହି ଅଜ୍ଞତା ନେଇ ବିଲାତର ଖବରକାଗଜ-ମାନଙ୍କରେ ଚହଳ ପଡ଼ିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସାଧନା ଫଳରେ ବାପୁଜୀ ମହାତ୍ମା ହେଲେ; ସେଥିରେ କୌଣସି ଅଭିନେତା ବା ଅଭିନେତ୍ରୀ ବା ଏରୋପ୍ଲେନ୍‌ର ଗତି ବା ଫୁଟ୍‌ବଲ ଖେଳ ବିଷୟ ଜାଣିବା ନ ଜାଣିବାରେ କି ଲାଭକ୍ଷତି ଅଛି ।

କର୍ମ-ସିଦ୍ଧିର ତେଣୁ ମୂଳମନ୍ତ୍ର ହେଉଛି, ଏହି ପରିଚିତ ଇଂରେଜୀ ବାକ୍ୟ—Mind your own business. ଶିକ୍ଷକ,

ଅଧ୍ୟାପକ, ଛାତ୍ର, କରାଣୀ, ପୋଲିସକର୍ମଚାରୀ—ଏ ସମସ୍ତେ ପ୍ରଥମେ ନିଜ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିଖୁଣ ଭାବରେ କରୁଛନ୍ତି କି ନାହିଁ, ତାହାର ଆତ୍ମ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ଦରକାର । ତା ନ କରି ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ସମସ୍ୟାର ଚର୍ଚ୍ଚା, ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କି ଗାଳି ବା ସ୍ୱାମୀ ଚାରି ନିନ୍ଦାପ୍ରଶଂସାରେ ସମୟ ଦେବା ସମୟ ଓ ଶ୍ରମର ଅପବ୍ୟୟ ମାତ୍ର ।

ସର୍ ପି. ସି. ରାୟ ଅନେକ ଥର କହିଛନ୍ତି ଯେ, ଜଣେ ଲୋକ ଦିନରେ ଅନ୍ତତଃ ଦୁଇଘଣ୍ଟା ମନୋଯୋଗ ଦେଇ ପଢ଼ିଲେ ଏକ ମସ୍ତ ପଣ୍ଡିତ ହୋଇ ଉଠିବ । ଯେ ଅଳସ ଓ ଯାର କାମ ବିଶୃଙ୍ଖଳ, ତାକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ ସବୁ ପ୍ରକାର ସିଦ୍ଧି ଅସମ୍ଭବ । କାମରେ ଅଭିନିବେଶ ଓ ଶୃଙ୍ଖଳା ରହିଲେ, କୌଣସି ସିଦ୍ଧିରେ ସନ୍ଦେହ କରିବାର ଅବକାଶ ନାହିଁ । ଜଣେ ଲେଖକ ଦିନରେ ଦୁଇପୃଷ୍ଠା ମାତ୍ର ଲେଖିଲେ ଏକ ବର୍ଷରେ ସାତ ଶତ ପୃଷ୍ଠାର ଏକ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଦେଇ ପାରେ । ଏକ ଏକ ଅଧ୍ୟାୟ ଲେଖି ଲେଖି ଦିନେ ଜଣେ ଲେଖକ ଦେଖିବ ଯେ, ସେ ନିଜ ଦେଶର ଇତିହାସ ବା କୌଣସି ବଡ଼ଲୋକର ଜୀବନୀ ନେଇ ଏକ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖି ପାରିଛି । ପାଦେ ପାଦେ ଗଲେ ଯାତ୍ରୀ ହଜାର ହଜାର କୋଶ ବୁଲି ଆସେ ।

କର୍ମରେ ଉପଯୁକ୍ତ ଅଭିନିବେଶ ଓ ଶୃଙ୍ଖଳା ପାଇଁ ଅବଶ୍ୟ ନିରୋଳ ଶାନ୍ତି ଦରକାର । ଏଥିପାଇଁ ବହୁକାଳରୁ ଆମ ଦେଶରେ ଯୋଗଧ୍ୟାନ ପାଇଁ ଲୋକେ ଲୋକାଳୟରୁ ଦୂରକୁ ବଣରେ ଯାଇ ରହୁଥିଲେ । ଏବେ ତାହା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ଘରେ, ସହରରେ ବି ଯଥେଷ୍ଟ ନୀରବ ଶାନ୍ତ ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ମିଳି-ପାରେ ବା ମିଳିବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରାଯାଇ ପାରେ । ଆମେ

ଭାରତବର୍ଷର ଲୋକେ, କଥାଭାଷାରେ ବଡ଼ ଶବ୍ଦକରନ୍ତି । ପାଞ୍ଚଶ ଇଂରେଜ ଖାଇ ବସିଥିଲେ ଉଁଚ୍ଚ ଶବ୍ଦ ଶୁଭିବ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ପାଞ୍ଚଟି ଭାରତୀୟ ଏକାଠି ହେଲେ, ହାଟ ବସିଲା ଜାଣ । ଟ୍ରାମ୍‌ରେ, ବସ୍‌ରେ ବା ଲୋକ ଜମା ହୋଇଥିବା ଜାଗାରେ ଇଂରେଜମାନେ ଖୁବ୍ ଧୀରେ ଧୀରେ କଥା କହନ୍ତି—ଅବଶ୍ୟ ଚେଷ୍ଟାକରି; ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ଅସୁବିଧା ଯେପରି ନ ହେବ, ତା ପ୍ରତି ସାବଧାନ ହୋଇ । ବିଲାତରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବଖରାରେ କବାଟ ବରାବର ବନ୍ଦ ଥାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବଖରାରେ ଥିବା ଲୋକ ନିଜର ଯାହା ଇଚ୍ଛା ସେ ନିଜ ଅନୁସାରେ ଅବାଧରେ କରିବାର ସୁବିଧା ଦେବାପାଇଁ ହିଁ ଏଇ ବ୍ୟବସ୍ଥା । କୌଣସି ବଖରାକୁ କେହି ଯିବାକୁ ଚାହିଁଲେ ଆଗନ୍ତୁକ ପ୍ରଥମେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଟିପରେ କବାଟ ଉପରେ ଆଘାତ କରିବେ । କକ୍ଷ ଭିତରୁ ଅନୁମତି ମିଳିଲେ, ଆଗନ୍ତୁକ ଦୁଆର ଖୋଲିବେ ଓ ପୁଣି ନିଜେ ବନ୍ଦକରି କଥାଭାଷା ଆରମ୍ଭ କରିବେ । ଏ ପ୍ରକାର ସୁନ୍ଦର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥାଇ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଇଂରେଜ ପରିବାରରେ ଏକ ଏକ ଲାଇବ୍ରେରି-ରୁମ୍ ଥାଏ, ଯେଉଁଠି ଗୃହକର୍ତ୍ତା ବା ତାଙ୍କର ପୁଅଝିଅ ଖାଇପିଇ ଲେଖାପଢ଼ି ପାଇଁ ଚାଲିଯାନ୍ତି—ସେଠି ଅନ୍ୟ କାହାରି ପ୍ରବେଶ ଏକାନ୍ତ ନିଷିଦ୍ଧ ।

ଗୃହକର୍ତ୍ତା ବା ଗୃହକର୍ତ୍ତ୍ରୀ ପରିବାରର କାମ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ଭାବରେ ବାଣ୍ଟିଦେବେ, ଯାହାର ଭାଗ୍ୟରେ ଯେଉଁ କାମ ପଡ଼ିଲା, ସେ ନୀରବରେ ତାହା କରିଯିବେ । କଥାବାର୍ତ୍ତା ବା ଆଦେଶ ଉପଦେଶ ଯାହା ଦରକାର; ତାହା ଧୀର, ଅନୁଚ୍ଚ ସ୍ୱରରେ ହେଲେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଶାନ୍ତି ମିଳିବ ।

ଏ ତ ଗଲା ଘରର ଆଭ୍ୟନ୍ତରିକ ଶାନ୍ତି । ବାହାରୁ ଅନାକାଙ୍କ୍ଷିତ ଆଗନ୍ତୁକ, ଦର୍ଶକ ଓ ଭିକ୍ଷାର୍ଥୀର ଦଳ ମଧ୍ୟ କର୍ମଯୋଗୀ ପ୍ରତି ଆଜି ଏକ ଅଶାନ୍ତିର କାରଣ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜର ଲକ୍ଷ୍ୟସାଧନରେ ସହାୟକ, କେବଳ ତାଙ୍କୁ ବାଦଦେଇ; ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ମାୟାମମତା ଦେଖାଇବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ପରିଷ୍କାର କହିଦିଅ ଯେ, ତମଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟାଶା ପୂରଣ ହୋଇପାରିବ ନା ବା ତୁମେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଅନୁରୋଧ ହାତକୁ ନେଇ ପାରିବ ନି କିନ୍ତୁ ଯାହା କହିବ; ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭଦ୍ରଭାବରେ କହିବା ଉଚିତ । କୌଣସି ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ପହଞ୍ଚିବା ଲାଗି ରୁକ୍ଷ ବ୍ୟବହାର ସହାୟକ ନୁହେ ।

ସିଦ୍ଧିଲାଗି କର୍ମରେ ଶୃଙ୍ଖଳା, ଅଭିନିବେଶ, ଶାନ୍ତି ଯେପରି ଦରକାର, ସେହିପରି ଦରକାର ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଚିତ୍ତସଂଯମ । ଯେଉଁ ଲୋକ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅନୁଭୂତିଦ୍ୱାରା ଅଭିଭୂତ ହୋଇପଡ଼େ, ସେ ଜଗତର ଭାର ଲଘୁକରିବ କିପରି ? ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଅନୁଭୂତି ପାଇଁ ଆମକୁ ଅନେକ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଅନୁଭୂତିକୁ ବଳି ଦେବାକୁ ହେବ । ଜଗତର କଲ୍ୟାଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ରାଜପୁତ୍ର ସିଦ୍ଧାର୍ଥ, ପତ୍ନୀ ଓ ନବଜାତ ପୁତ୍ରକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ ।

ଜଗତରେ କବି, ଲେଖକ, ବୈଜ୍ଞାନିକ ବା ମନ୍ତ୍ରୀ, ନେତା ସଂଖ୍ୟା ମୁଷ୍ଟିମେୟ । ଏମାନେ ଉପର ସ୍ତରରେ ରହିଲେ । ଏମାନଙ୍କର କର୍ମପନ୍ଥା ଏମାନେ ନିଜେ ବାଛିବାରେ ଓ ତାକୁ ଚଳେଇବାରେ ଏମାନଙ୍କର ସ୍ୱାଧୀନତା ଅଛି; କିନ୍ତୁ ଜଗତର ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ ଅଧସ୍ତନ ହୋଇହିଁ କାଳ କଟାନ୍ତି । ଆମ ଭିତରୁ

ଅଧିକାଂଶ କରଣୀ, ଶିକ୍ଷକ, ମଜୁରିଆ, ଟାଇପିଷ୍ଟ, ସେକ୍ରେଟେରୀ ହୋଇ ରହିବେ । ଏମାନଙ୍କର କର୍ମ-ପନ୍ଥାରେ କୌଶଳ କଣ ?

ଯେ କୌଣସି ଅଧସ୍ତନର ଦୁଇଟି ମୂଳ କର୍ମ ମାତ୍ର ହେଉଛି; ଆଦେଶ ପାଳନ ଓ ସହଯୋଗ । ଅଧସ୍ତନ, ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱତନର ଆଦେଶ ତ ମାନିବେ ବିନା ଆପତ୍ତି ଓ ବିନା ଅସନ୍ତୋଷ ପ୍ରକାଶ କରି, ବରଂ ତାଙ୍କର ଉଚିତ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱତନଙ୍କୁ ସବୁପ୍ରକାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା । ସେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱତନର କାମକୁ ନିଜର କାମ ପରି ମନେ କରିବେ, ସମସ୍ତ କାଗଜ ପତ୍ର, ନୋଟ୍ ଇତ୍ୟାଦି ସବୁବେଳେ ଯୋଗାଡ଼ ରଖିବେ, ପ୍ରତିଦିନର କାମ ପ୍ରତ୍ୟହ ସଫାକରି ବାକି ଯେପରି ନ ରହେ, ତା'ର ଚେଷ୍ଟା କରିବେ । ଅନେକ ସମୟରେ ଅବଶ୍ୟ ଏପରି ହୁଏ ଯେ, ଅଯୋଗ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱତନ ପଦ ଅଧିକାର କରି ବସନ୍ତି । ସେ ଲୋକ ତା'ର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଜାଣେନା, କେବଳ ଖିଆଲ୍ ନେଇ ହୁକୁମ ଦିଏ । କାମରେ ଶୃଙ୍ଖଳା ନାହିଁ । ଏ ଅବସ୍ଥା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସଙ୍କଟମୟ । ତଥାପି ଯେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠ, ତା ପ୍ରତି ସମସ୍ତଙ୍କର ଭୟ ଓ ସମ୍ମାନ ଥାଏ । ତେଣୁ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟଟିକ ସୁସମ୍ପନ୍ନ କରି ରଖିବାହିଁ ଅଧସ୍ତନର ପ୍ରଧାନ ଅସ୍ତ୍ର । ଯଦି ଅନ୍ୟାୟ ଆଦେଶ ଉପରୁ କେବେ ଆସେ, ତେବେ ସାହସର ସହିତ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱତନଙ୍କୁ ତାହା ଜଣାଇଦେବା ଉଚିତ; କିନ୍ତୁ କର୍ମରେ ଅବହେଳା କରିବ ନାହିଁ । ଯଦି ଦେଖିବ ଯେ, କୌଣସି ଆଦେଶ ନିଜ ଦେଶ ବା ଜନସାଧାରଣର ଅନିଷ୍ଟ କରିବାକୁ ଯାଉଛି ଏବଂ ଯାହା ପାଳନ କରିବାକୁ ତୁମର ବିବେକ ଅନୁମୋଦନ କରୁ ନାହିଁ, ସେ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବରଂ କର୍ମରୁ ଇସ୍ତଫା ଦିଆଯାଇପାରେ ।

ଯଦି ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱତନ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରକୃତ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ, ତେବେ ତାଙ୍କର ଖିଆଲ୍ ଜଗି ଚଳିବା ଅନୁଚିତ ନୁହେଁ, ବରଂ ସେଥିରେ ଆନନ୍ଦ ଓ କଲ୍ୟାଣ ଅଛି । ଗାଳି, ଅପମାନ, ତାଚ୍ଛଲ୍ୟକୁ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରି ବସ୍‌ଓଏଲ୍ ଡକ୍ଟର ଜନ୍‌ସନ୍‌ଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଲାଗି ରହିଥିବାରୁ ବିଶ୍ୱ ସାହିତ୍ୟ ଏକ ଉଚ୍ଚ କୋଟିର ଜୀବନୀ ଗ୍ରନ୍ଥ ପାଇ ପାରିଛି । ଅଧସ୍ତନ ବ୍ୟକ୍ତିର ମନରେ ନିଜ ସଂବଂଧରେ କୌଣସି ଅହଂକାର ରହିବା ଆଦୌ ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଅହଂକାର ରହିଲେଇ କାମରେ ଗୋଳମାଳ ଆସିବ ।

ଅନେକ ସମୟରେ ଟୋକା ବୟସରେ ବଡ଼ କାମ କାନ୍ଧରେ ଆସି ପଡ଼େ । ଅନେକ ବଡ଼ ବଡ଼ ଗୋପନୀୟ ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ବ୍ୟାପାର ସଙ୍ଗେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସମ୍ପର୍କ ଘଟେ । ନିଜର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ଅନେକେ ଅହଂକାର ସହିତ ଏହା ବନ୍ଧୁ ମହଲରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ଅନେକ ସମ୍ଭାବନା; କିନ୍ତୁ ଦେଶର ଓ ବ୍ୟକ୍ତିର କଲ୍ୟାଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହା ଏକାନ୍ତ ଅନୁଚିତ । ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ କଥା ନେବ; କିନ୍ତୁ କାହାକୁ ବା ଏହାର କଥା ତାକୁ ନ ଯୋଗାଇବା ଆଫିସିଆଲ ଓ ସାମାଜିକ ଜଗତରେ ଏକ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଆଦର୍ଶ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରତ୍ୟହ କିଛି ନା କିଛି ଶାରୀରିକ ପରିଶ୍ରମ କରିବା ଦରକାର । ବାପୁଜୀଙ୍କର ଏହାହିଁ ଆଦର୍ଶ । ଏବେ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟମାନେ ସମଗ୍ର ଜଗଦ୍‌ବାସୀଙ୍କୁ ବୁର୍ଜୁଆ ଓ ପ୍ରୋଲିଟେରିଏଟ୍, ଏପରି ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରି, ଏହି ଦୁଇ ଦଳର ସଂଘର୍ଷ ଉପରେ ଭବିଷ୍ୟତ ପୃଥିବୀର ଭାଗ୍ୟ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହେବ ବୋଲି ଆଶା କରୁଛନ୍ତି । ପ୍ରୋଲିଟେରିଏଟ୍ ସେହି, ଯେଉଁ-ମାନେ କାମ କରି ପୋଷି ହୁଅନ୍ତି, ବୁର୍ଜୁଆ ଦଳ ବିନାଶ୍ରମରେ,

ବା ଅନ୍ୟର ଶ୍ରମ ଉପରେ ଆରାମରେ ବଞ୍ଚନ୍ତି । ସଂଘର୍ଷ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଯଦି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହୁଏ, ତେବେ ମନୁଷ୍ୟଜାତିକୁ ନାନା ଭାବରେ ବିଭାଗ କରାଯାଇ ପାରେ । ଏକେତ ଧଳା କଳାର ଭେଦ, ତା' ଉପରେ ଧର୍ମର ଭେଦ, ତା' ଉପରେ ଆସିଲା ନାସନାଲିଜମ୍ ବା ଜାତିପ୍ରୀତିର ଭେଦ । ଏ ସବୁ ଭେଦ ଯୋଗୁ ମାନବ ଇତିହାସର ପୃଷ୍ଠା ରକ୍ତରଞ୍ଜିତ ହୋଇ ଆସିଛି । ଏବେ ଏହି କମ୍ୟୁନିଜମ୍‌ର ଭେଦ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ଅଶାନ୍ତି ଓ ଅଭାବ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ତଳେଇ ଦେଖିଲେ ଯେଉଁ ଭେଦ ଓ ତଜ୍ଜନିତ କଳ୍ପିତ ସଂଘର୍ଷ ଉପରେ କମ୍ୟୁନିଜମ୍ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ, ତା'ର କୌଣସି ଗଭୀର ଅର୍ଥ ଥିଲାପରି ବୋଧ ହେଉ ନାହିଁ । ହେମଲେଟ୍‌ର ବିଳାସଭୋଗୀ ଷ୍ଟାଲିନ୍ ଆଜି ବୁର୍ଜୁଆ ନା ପ୍ରୋଲିଟେରିଏଟ୍ ? ଜଗତରେ ଅଧିକାଂଶ ଲୋକର ପ୍ରାଥମିକ ଜୀବନ ପ୍ରୋଲିଟେରିଏଟ୍ ଓ ପରଜୀବନ ବୁର୍ଜୁଆ । କୃଷୀ ବୟସ ଥିଲା ଯାଏଁ କଠିନ ଶ୍ରମ କରେ; ତାପରେ ବୃଦ୍ଧ ବୟସରେ ସେ ଘରେ ବସେ, ତା'ର ପୁଅମାନେ ତାକୁ ପୋଷନ୍ତି, ବୋହୂମାନେ ତା'ର ସେବା କରନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ବୁଢ଼ା କୃଷୀ ହେଲା ବୁର୍ଜୁଆ; ତାର ପୁଅମାନେ ହେଲେ ପ୍ରୋଲିଟେରିଏଟ୍ !

•

କର୍ମର ଅନ୍ୟ ଏକ ଭେଦ ମଧ୍ୟ ରହିବ ଓ ରହିଛି—ହାତର ଶ୍ରମ ଓ ବୁଦ୍ଧିର ଶ୍ରମ ଭିତରେ; କିନ୍ତୁ ଭେଦ ସତ୍ତ୍ୱେ ଏଥିରେ ସଂଘର୍ଷର କାରଣ କିଛି ନାହିଁ । ଏ ଦୁଇଶ୍ରମ ପରସ୍ପରର ବିରୋଧୀ ନ ହୋଇ ବରଂ ପରସ୍ପର ପରିପୂରକ । ଭଞ୍ଜଙ୍କ ପ୍ରଣୟସଙ୍ଗୀତ ଚଷା କ୍ଷେତରେ କି ପଥିକ ବାଟ ଚାଲିଲାବେଳେ ଗାଇଲେ ସେଇଟି ହୁଏ ବୁଦ୍ଧିଶ୍ରମ ଓ ଦୈହିକଶ୍ରମର ଅପୂର୍ବ ମିଳନ । କୋଣାର୍କ ଓ ତାଜମହଲରେ ମଣିଷର ବୁଦ୍ଧି ଓ ହାତ ମିଳିତ ହୋଇ

ମୃତ୍ୟୁହୀନ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ବସ୍ତୁସ୍ପ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ବୁଦ୍ଧି-ଶ୍ରମ ଓ ହାତଶ୍ରମ ଭିତରେ ବଡ଼ ବା ସାନ କେଉଁଟି ସେ ତର୍କ ମଧ୍ୟ ବୃଥା । ଚଷା ଶସ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ ନ କଲେ, ତନ୍ତୀ ଲୁଗା ନ ବୁଣିଲେ କବି ଓ ବୈଜ୍ଞାନିକ ବଞ୍ଚିବେ କିପରି । କବି ଓ ବୈଜ୍ଞାନିକ ନ ବଞ୍ଚିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜ ବନ୍ୟ ଜୀବଗୋଷ୍ଠୀ ସଙ୍ଗେ ଏକୀଭୂତ ହୋଇଯିବ ।

ତେଣୁ ସକଳପ୍ରକାର ଶ୍ରମର ମୂଲ୍ୟ ଅଛି । ଏମାନଙ୍କ ଭିତରେ ସମାଧାନ ଆଣିବାରେହିଁ ଜଗତର ଶାନ୍ତି । ସଂଘର୍ଷ ସୃଷ୍ଟି କରିଦେବା ବଡ଼ ସହଜ କଥା; କିନ୍ତୁ ଏହାର ପରିଣାମ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟାବହ । ବାପୁଜୀଙ୍କ ଜୀବନରେ ବୁଦ୍ଧି ଓ ହସ୍ତ-ଶ୍ରମ; ବୁର୍ଜୁଆଜି ଓ ପ୍ରୋଲିଟେରିଏଟ୍‌ର ମଧୁର ସମିଶ୍ରଣ ଦେଖା ଯାଉଥିଲା । ଶେଷ କଥା ହେଉଛି, ଯିଏ ଯେଉଁ ଶ୍ରମ କରୁ, ତାହା ସୁସମ୍ପନ୍ନ ହେଲେହିଁ ତା'ର ମୂଲ୍ୟ ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଫୁଟେ । ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ କବି ଅପେକ୍ଷା ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ ମାଳୀର ମୂଲ୍ୟ ବେଶୀ; ଅଧମ ହାକିମ ଅପେକ୍ଷା କୁଶଳୀ କିରାଣୀର ମୂଲ୍ୟ ବେଶୀ—ଏହା ତ ନିତ୍ୟ ଅନୁଭୂତିର ଘଟଣା ।

ଆମର ଘରେ ଘରେ ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନରେ ବୁଦ୍ଧି ଓ ହାତଶ୍ରମର ମଧୁର ମିଳନ ଘଟେ ବା ଘଟିବା ଉଚିତ ଗୃହିଣୀମାନଙ୍କଠାରେ । ଉପଯୁକ୍ତ ଗୃହିଣୀ ହାତରେ ଘରଟି ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରାଜ୍ୟ । ସେ ରାଜ୍ୟର ସେ ରାଜା ଓ ରାଣୀ, ସେ ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ଅର୍ଥମନ୍ତ୍ରୀ । ସ୍ୱାମୀ ବା ପୁରୁଷ କେବଳ ରେଭିନ୍ୟୁ ମିନିଷ୍ଟର । ଉପଯୁକ୍ତ ଗୃହିଣୀ ଏ ରାଜ୍ୟକୁ ଏପରି ସୁଶୃଙ୍ଖଳ ଭାବରେ ପରିଚାଳିତ କରି ରଖିବେ ଯେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟ ଘଣ୍ଟାକଣ୍ଟା ଅନୁଯାୟୀ ଚାଲିଥିବ, ରାଜ୍ୟବାସୀ

ସମୟରେ ଖୁସୀ, ଅଥଚ ନିୟମବଦ୍ଧ, ବ୍ୟୟ ଅଳ୍ପ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ଶାନ୍ତି ପ୍ରଚୁର । ଯେଉଁଠି ଘରେ ଅଶାନ୍ତି, ଦ୍ରବ୍ୟ ଓ କର୍ମର ଶୃଙ୍ଖଳା ବା ସୁଷମା ନାହିଁ, ସେଠି ଧରିନେବାକୁ ହେବ ଯେ, ଗୃହିଣୀ ଅପାରଗ ।

ଜୀବିକାର୍ଜନ ଲାଗି ଯେ ଖାଟିଣି ତାକୁ ତାର ପ୍ରାପ୍ୟ ଦେଇ ସାରିଲା ପରେ ମଧ୍ୟ ହାତରେ ଅନେକ ସମୟ ରହେ । ରୁଚି ଅନୁଯାୟୀ ଏ ସମୟକୁ କେହି ଲେଖାପଢ଼ି, କେହି ବ୍ୟାୟାମ, କେହି ବା ବଗିଚା କାମରେ ନିଯୋଜିତ କରିପାରନ୍ତି । ତାସ୍ ବାଡ଼ାଏ ଧରି ବସିଯିବା କେବଳ ସମୟର ଅପବ୍ୟୟ ମାତ୍ର । ଦେଖିବା ଉଚିତ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରମ ଫଳପ୍ରସୂ ଓ କଲ୍ୟାଣଜନକ ହେଉଛି କି ନା । ଫୁଟ୍‌ବଲ୍ ପ୍ରଭୃତି ବ୍ୟାୟାମ ମନ ଓ ଶରୀର ପ୍ରତି ଖାଦ୍ୟ । ସମଗ୍ର ଇଂରେଜ ଜାତିର ଚରିତ୍ର ଗଢ଼ା ହୁଏ ଖେଳ ପଡ଼ିଆରେ । କାରଣ, ଖେଳରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଓ ନିୟମାଧୀନତାର ମିଳନ । ଖେଳିବାର ଆମୋଦ ଭୋଗ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ତୁମକୁ ଖେଳର ନିୟମ ମାନିବାର ମୌନ ସ୍ୱୀକୃତି ଦେବାକୁ ହେବ । ଖୁବ୍ ମନ ଦେଇ ଖେଳିବ; କିନ୍ତୁ ଜୟ ପରାଜୟକୁ ଲଘୁଭାବରେ ଦେଖିବ—ଏହା ମଧ୍ୟ ଏକ ମାନସିକ ଶିକ୍ଷା । ଏହି ଶିକ୍ଷା 'ସ୍ପୋର୍ଟସ୍‌ମ୍ୟାନ୍-ଶିପ୍' ସୃଷ୍ଟି କରେ । ଆମ ଦେଶରେ କୌଣସି କଥାରେ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ହେବା ମାନେଇ ଶତ୍ରୁ ହେବା; କିନ୍ତୁ ଇଂରେଜମାନେ ଖେଳପଡ଼ିଆ ବା ରାଜନୀତିରେ ଦୁଇ ପକ୍ଷରୁ ଘୋରତର ସଂଗ୍ରାମ ଚଳେଇଲା ପରେ, ବିଜୟୀ ଓ ବିଜେତା ଉଭୟେ କରମର୍ଦ୍ଦନ କରି ସସ୍ମିତ ବଦନରେ ବନ୍ଧୁ ହୋଇ ଫେରନ୍ତି ।

କବି, ଲେଖକ, ଶିଳ୍ପୀର କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଯେଉଁମାନେ ଶ୍ରମହୀନ ସ୍ୱପ୍ନର ବିଳାସ ବୋଲି ମନେକରନ୍ତି, ସେମାନେ ସୃଷ୍ଟି କଣ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ଅନେକ ତରୁଣ କବି, ଲେଖକ, ଶିଳ୍ପୀର ମଧ୍ୟ

ଏହି ଭ୍ରାନ୍ତ ଧାରଣା ଥାଇପାରେ । କଳାରେ ସ୍ୱପ୍ନ ଓ କଳ୍ପନା ତ ରହିବାର କଥା, କିନ୍ତୁ ସେହି ସ୍ୱପ୍ନକୁ ରୂପ ଦେବା କି ସହଜ କଥା ? ଯେଉଁ କବି ଓ ଲେଖକର ରଚନା ପଢ଼ିଲାବେଳେ ନଦୀସ୍ରୋତର ଅନୁକୂଳ ଗତିରେ ଡଙ୍ଗାରେ ବସି ଭାସିଗଲା ପରି ଲାଗେ, ସେହି କବି ଓ ଲେଖକଙ୍କର ମୂଳଖାତା ସବୁ ଯଦି ଥାଏ, ତେବେ ଯାଇ ଦେଖ । କେତେ କଟାକଟି, କେତେ ନଷ୍ଟି ଓ ସୃଷ୍ଟି ପରେ ତାଙ୍କର ଶୈଳୀ ଜନ୍ମଲାଭ କରିଛି । ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଅହୋରାତ୍ର ସାମାନ୍ୟ ୩।୪ ଘଣ୍ଟା ମାତ୍ର ନିଦ୍ରାଭୋଗ କରି ବାକୀ ସମସ୍ତ ସମୟ ନାନା ଶ୍ରମରେ ନିଜକୁ ନିୟୋଜିତ ରଖିଥିଲେ ।

ଶ୍ରମ ପରି ବିଶ୍ରାମ ମଧ୍ୟ ଶରୀରର ଖାଦ୍ୟ ଓ ଆବଶ୍ୟକ ଦ୍ରବ୍ୟ । ବିଶେଷତଃ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀର ଦରକାର ଶାନ୍ତି । ମଝିରେ ମଝିରେ ପିଲାପିଲି, ଘରଦ୍ୱାର ଛାଡ଼ି କିଛିଦିନ ଦୂର ପ୍ରବାସରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ସମୟ କ୍ଷେପଣ କରି ଆସିଲା ପରେ ପୁନର୍ଜନ୍ମ ହେଲା ପରି ମନେ ହୁଏ । ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁତ୍ରକନ୍ୟା ପ୍ରତି ଆକର୍ଷଣ ତୀବ୍ର ହୁଏ । କାମ ପ୍ରତି ନୂତନ ସ୍ପୃହା ମଧ୍ୟ ଆସେ । ସବୁବେଳେ ଏକ-ବୃତ୍ତ ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନ ବଞ୍ଚିବାକୁ ପଡ଼ିଲେ ଚିତ୍ତର ଅନେକ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶକ୍ତି ଓ ମରମର ଅନେକ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅନୁଭୂତି କ୍ରମେ କ୍ରମେ ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଆସେ । ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ସପ୍ତାହ ଶେଷ ବା ଉଇକ୍-ଏଣ୍ଡ ପ୍ରଥାଟି ସୂଚାଇ ଦିଏ ଯେ, ସେହି କର୍ମଠ ଜାତି କାମର କୌଶଳ କିପରି ଜାଣେ । ମାସକୁ ମାସ ଦରମା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ସାପ୍ତାହିକ ବର୍ତ୍ତନ ପ୍ରଥା । ଶନିବାର ଉପରିଓଳି ସମସ୍ତେ ପାଉଣାଟିକ ପାଇଲେ ଛୁଟିମିଳି ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ ଓ ବିଶ୍ରାମ ପାଇଁ । ସୋମବାର ସକାଳେ ଇଂରେଜ ଫେରେ ପୁଣି କାମକୁ, ଶରୀର ଓ ମନର ନୂତନ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ନେଇ ।

କାର୍ଲାଇଲଙ୍କ ଏକ ମହାବାକ୍ୟ ହେଉଛି, ଶ୍ରମହିଁ ଉପାସନା । କଲ୍ୟାଣକର କର୍ମରେ (ଯହିଁରୁ ଟମର ଜୀବିକା ନ ମିଳୁ ପଛେ) ନିଜକୁ ଅନ୍ତରର ସହିତ ବ୍ୟାପୃତ ରଖିବାଠାରୁ ଆଖିବୁଜି କଳ୍ପିତ ଦେବତାଙ୍କର ନାମ ନେବା କିଛି ବଡ଼ କଥା ନୁହେ । ମାନବ ଓ ଜୀବଗ୍ରାମର କଲ୍ୟାଣକୁହିଁ ଆଦର୍ଶ ରଖି କାମ କରିବା ତ ଆହୁରି ମହତ୍ତର । ରାଙ୍ଗପୁର ଷ୍ଟେଟ୍‌ର ନିବିଡ଼ ଜଙ୍ଗଲରେ ମଫସଲରେ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ବସତି ଭିତରେ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ଓ ଉଚ୍ଚବଂଶଜ ଇଉରୋପୀୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ମିଶନାରୀମାନେ ମାନବର ସେବାର ଯେଉଁ ଆଦର୍ଶ ଥୋଇଛନ୍ତି, ତାହା ଦେଖି ଆସ,—ଏତିକି ପକ୍ଷରେ ଦୂରକୁ ଯିବା ଦରକାର ନାହିଁ । ନିର୍ମଳ ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ଜୀବନ ଯାହା କରିପାରେ, କୌଣସି ବସ୍ତୁ ବା କୋଟି କୋଟି ଜନସଙ୍ଘର ଆନ୍ତରିକତାଶୂନ୍ୟ ମିଳିତ ଚେଷ୍ଟାରେ ତାହା ଅସମ୍ଭବ । ଶକ୍ତ ଦୁର୍ବଳ ବାପୁଜୀ ଭାରତବର୍ଷକୁ ଯେ ଜନ୍ମାନ୍ତର ଦେଇଗଲେ, ତାହାର ମୂଳରେ ଏହି ନିର୍ମଳ ଆଦର୍ଶ ଓ ସେଥିଲାଗି କର୍ମର ବିକାଶ । ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦୈନନ୍ଦିନ କର୍ମ ଓ ବଚନ ହିଁ ଅନ୍ୟ ଦେବାରାଧନାଠାରୁ ଅଧିକ ପବିତ୍ର ଓ କଲ୍ୟାଣକର ।

ଶ୍ରମକୁ ବିଧାତାର ଆଶୀର୍ବାଦ ବୋଲି ଧର ସେଥିରେ ନିଜକୁ ନିଯୁକ୍ତ କର । ତାହାରି ଦେଇ ନିଜର, ସମାଜର ଓ ଜଗତର କଲ୍ୟାଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକର । କୌଣସି ଶ୍ରମ ନିନ୍ଦନୀୟ ବା ଘୃଣ୍ୟ ନୁହେଁ । ସୁସମ୍ପନ୍ନ ହେଲେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରମରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ କଲ୍ୟାଣ ଫୁଟେ । ଯେଉଁ ଜାତିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ନରନାରୀ ଶ୍ରମର ଏହି ଆଦର୍ଶରେ ଦୀକ୍ଷିତ; ସେହି ଜାତିହିଁ ସ୍ୱାଧୀନ, ସମୃଦ୍ଧ ଓ ଶ୍ରୀସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇପାରେ—ନଚେତ୍ ନୁହେଁ ।

ଧର୍ମଜୀବନ

ମନୁଷ୍ୟର ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ସବୁ କଥା ଘଟି ଯାଉଥିଲେ ପୃଥିବୀରେ ଭଗବାନ ବା ଧର୍ମର ସୃଷ୍ଟି ହୁଏତ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ତାର ଇଚ୍ଛା ପଦେ ପଦେ ପ୍ରତିହତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅନେକ ଘଟଣା ଜଗତରେ ଘଟୁଛି, ଯାହା ତାହାର କଳ୍ପନା ଓ ବୁଦ୍ଧିର ବାହାରେ । ମନୁଷ୍ୟର ଯଥେଷ୍ଟ ଅହଂକାର ଅଛି, ତାର ଶକ୍ତି, ତାର ପୌରୁଷକୁ ନେଇ; କିନ୍ତୁ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ, ବ୍ୟାଧି, ମୃତ୍ୟୁ, ବନ୍ୟା, ଅନାବୃଷ୍ଟି, ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ, ଝଟିକା, ଭୂମିକମ୍ପ, ମହାମାରୀ ପ୍ରଭୃତି ଆଗରେ ତାର ଶକ୍ତି ନିରସ୍ତ ଓ ବଶୀଭୂତ । ସ୍ନେହମୟୀ ଜନକ ଜନନୀଙ୍କ ଆଖି ଆଗରୁ ପ୍ରାଣର ଶିଶୁକୁ କିଏ ନେଇ ପଳାଉଛି ? ସେହି ଅଦୃଶ୍ୟ ହସ୍ତ କାହାର ? ଇହଜୀବନରେ ଏହି ସବୁ ବିପତ୍ତି ନ ଘଟି ମନୁଷ୍ୟ କିପରି ଶାନ୍ତି ଓ ସୁଖରେ ଦିନ କଟେଇନେବ, ଏଇଥି ଲାଗି ହିନ୍ଦୁ ଗୃହାଙ୍ଗନାର ତୁଳସୀ ଚଉରା ଓ ଘିଅଦୀପଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ନଭଶ୍ଚୁମ୍ବୀ ମନ୍ଦିର, ଗୀର୍ଜା ଓ ମସ୍‌ଜିଦ୍‌ର ଆବିର୍ଭାବ । ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟର ଚିତ୍ତରେ ଭଗବାନଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବ, ଭୟରୁ । ଋକ୍‌ବେଦରେ ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରଥମତମ ପ୍ରାର୍ଥନା ଆମ୍ଭେମାନେ ଶୁଣୁ ଓ ଆଦ୍ୟତମ ପୂଜା ଦେଖୁଁ । ସେହି ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥଳରେ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଅଛି ଏହି ଭୟ । "ଆମର ଶତ୍ରୁମାନେ ନାଶ ହୁଅନ୍ତୁ; ଆମର ଗାଈ ଭଲ ଦୁଧ ଦେଉ; ଆମ ଖେତରେ ଭଲ ଫସଲ ହେଉ ।" ବୈଦିକ ପ୍ରାର୍ଥନାଗୁଡ଼ିକ ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର ଏଇ ପ୍ରକାର ପ୍ରୟୋଜନର ଭିକ୍ଷାରେହିଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ଫଳରେ ଆମେ ଶୁଣିବାକୁ ପାଉଁ ଯେ ଭକ୍ତର ପ୍ରାର୍ଥନା ଶୁଣି କେଉଁଠି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବାଳକ ରୂପେ ଭକ୍ତର ଘରେ ଗୃଡ଼ଳ ଡାଲି ଦେଇଗଲେ, କେଉଁଠି ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ ପାଦ୍ରୀଙ୍କ ଆଦେଶ ଦେଲେ ଯାଅ ହୃଦନ୍‌କୁ ଆଲୋକ ଦିଅ, ଓ ସେଥିପାଇଁ ଅଯାଚିତ-ଭାବରେ ଅର୍ଥ ଯୋଗେଇ ଦେଲେ ଏବଂ କେଉଁଠି ଆଲ୍ଲା ଇସ୍‌ଲାମର ବିଜୟ ପାଇଁ ମୁସ୍‌ଲିମଲୀଗ୍ ମେମ୍ବର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପାଇବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କି କଲେ । ଏସବୁ ସତ୍ୟ, ମିଥ୍ୟା ପ୍ରମାଣ କରିବାରେ ପ୍ରୟାସ ଆମର ନାହିଁ । ଏ ସବୁ ଆମର ଅଭିଜ୍ଞତାର ବାହାରେ । କିନ୍ତୁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଆମର ସାମ୍ପ୍ରତିକ ଓ ପାର୍ଥିବ ପ୍ରୟୋଜନ ଗୁଡ଼ିକର କାରପର୍‌ଦାର ମାନ ଭାବିଲେ ସେ ଯେ କିପରି କରୁଣାତ୍ମକ ଓ ହାସ୍ୟାତ୍ମକ ପରିବେଶରେ ଦେଖାଯିବେ ତାହା ଧର୍ମାନ୍ଧଗୁଡ଼ିକ ବଡ଼ ସହଜରେ ଭୁଲିଯାନ୍ତି । ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନଙ୍କୁ ଘୃଣା କରେ, ଗୋଖାଦକ ମ୍ଲେଚ୍ଛ ବୋଲି, ମୁସଲ୍‌ମାନ ହିନ୍ଦୁକୁ ଘୃଣା କରେ ପୌତ୍ତଳିକ କାଫେର ବୋଲି । ଉଭୟେ ଭାବନ୍ତି ଭଗବାନ ତାଙ୍କର ପକ୍ଷରେ, ସତ୍ୟ ତାଙ୍କର ହାତରେ । ଗତ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ କନ୍ଦଳରେ ଦୁଇପକ୍ଷ୍ୟ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ନିରୀହ ନିରପରାଧ ନରନାରୀ ଓ ଶିଶୁ ମଲେ ଓ ଅକଥନୀୟ କଷ୍ଟ ପାଇଲେ; କିନ୍ତୁ ହିନ୍ଦୁର କି ମୁସଲମାନର ଈଶ୍ୱର ଠିକ୍ ତାହା ପୂର୍ବ ପରି ଅପ୍ରମାଣିତ ରହିଗଲେ ।

ବାଇବେଲ୍ କହେ ଯେ, ସ୍ୱର୍ଗସ୍ଥ ପିତା ସଂସାରର ସମସ୍ତ ଜୀବଜନ୍ତୁ ସୃଷ୍ଟି କରି ସାରିଲା ପରେ, ମନୁଷ୍ୟକୁ ଠିକ୍ ନିଜର ଆକୃତି ଅନୁରୂପରେ ସୃଷ୍ଟି କଲେ । ବିଧାତାର ପ୍ରତିମା ଶକ୍ତିଶାଳୀ ସିଂହ, ବର୍ଣ୍ଣବିଚିତ୍ର ମୟୂର, ଶ୍ରମକାନ୍ତ ହିମାଳୟ ବା କାନ୍ତ-କୋମଳ ଚନ୍ଦ୍ର ପରି ନ ହୋଇ, ମର୍କଟ ପୁତ୍ର ମନୁଷ୍ୟ ପରି କାହିଁକି

ହେବ, ତାର କୌଣସି ଯୁକ୍ତି ନାହିଁ । ଏଥିରେ ଅଛି ମନୁଷ୍ୟର ଅହମିକା ଓ କଳ୍ପନା । ମନୁଷ୍ୟ ଈଶ୍ୱର ଅନୁରୂପ ନ ହୋଇ ବରଂ ସତ୍ୟ ଏହି ଯେ, ଭଗବାନ ମନୁଷ୍ୟର କଳ୍ପନାନୁରୂପରେ ହିଁ ନାନା ରୂପରେ ଏ ଜଗତରେ ପ୍ରକାଶିତ । କଳ୍ପନା, ସ୍ୱାର୍ଥ ଓ ମତାନ୍ଧତାର ତ୍ରିବେଣୀ ସଙ୍ଗମ ନ ହେଲେ, ବାରମ୍ବାର ଧର୍ଷିତ ଖଣ୍ଡିଏ ନିମ୍ବ କାଠକୁ 'ଜଗତର ନାଥ' ବୋଲି ବା ମାତ୍ର ୧୯୦୦ ବର୍ଷତଳେ ଜାତ ହୋଇଥିବା ଜଣେ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାରକଙ୍କୁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ଜଗତର ଦୁଃଖ ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିବାର କୁହାଯାନ୍ତା ନାହିଁ । ରାଜପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଜଗନ୍ନାଥଦେବଙ୍କର ପ୍ରତିଦିନର ସେବାପୂଜା ଜଣେ ଖରଣାପ୍ଟୁ ରାଜାର ଦୈନିକ ରୁଟିନ୍ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ । ଭଗବାନ ସକାଳୁ ଉଠି ମୁହଁ ଧୋଇବେ, ବ୍ରେକ୍‌ଫାଷ୍ଟ୍ ଖାଇବେ, ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ଖିରି ଖେଚଡ଼ି, ରାତିକି ପିଠା ଓ ଦନ୍ତପଖାଳର ବ୍ୟବସ୍ଥା, ମଝିରେ ମଝିରେ ପୁଣି ବାରବନିତାର ନୃତ୍ୟ । ଭଗବାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଏ ବ୍ୟାପାର ସବୁ ଉଦ୍ଭଟ ବା ବାଳକୀୟ କଳ୍ପନା ଛଡ଼ା ଆଉ କଣ ହୋଇ ପାରେ ? ଯଦି ନୃତ୍ୟ ଭଗବାନଙ୍କର ଏକ ପ୍ରିୟ ଭୋଗ ତେବେ ନିଜେ ରାଜରାଣୀ ବା ଆମେ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କ ଆଗରେ ନାଚିବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ନ ହୋଇଛି କାହିଁକି ? ବାରବନିତା ନାଚିବେ କାହିଁକି ?

ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଆମେ ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମର ପ୍ରୟୋଜନର ପରିଧି ବୃତ୍ତରେ ରଖିଛୁ, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଏହିପରି ଅପୂର୍ଣ୍ଣ, ଅଯୌକ୍ତିକ, ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ରୂପରେ ଦେଖା ଯିବେଇ ଯିବେ । ଦରିଦ୍ରକୁ ତେଲ ଲୁଣ ବା ଧନିକକୁ ବିଳାସ ଯୋଗେଇବାର ଗୁମାସ୍ତା

ମାତ୍ର ଭଗବାନ ହୋଇ ନ ପାରନ୍ତି । ପ୍ରକୃତ ଧାର୍ମିକ ସେହି, ଯାହାର ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ନିକଟରୁ କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜନର ଆଶା ନାହିଁ । ସ୍ୱୟଂ ଈଶ୍ୱରହିଁ ତା'ର ଏକମାତ୍ର ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରୟୋଜନ । ଭୟ, ଅଭାବ ବା ପାର୍ଥିବ ବିଜୟ ଈଶ୍ୱରାନୁଭୂତିର ପ୍ରକୃତ ଭିତ୍ତି ନୁହେଁ । ପ୍ରକୃତ ଈଶ୍ୱରାନୁଭୂତିର ଜନ୍ମ ବିସ୍ମୟ ଓ ଜିଜ୍ଞାସାରୁ ।

କେବଳ ଅଜ୍ଞ ବା ପଲ୍ଲବଗ୍ରାହୀ କହିପାରନ୍ତି ଯେ, ବିଜ୍ଞାନ ଓ ଧର୍ମ ପରସ୍ପରର ବିରୋଧୀ । ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟାନୁରାଗୀ ସହଜରେ ବୁଝିପାରିବେ ଯେ, ବିଜ୍ଞାନ ଓ ଧର୍ମ ଅନ୍ୟୋନ୍ୟର ପରିପୂରକ । ଯେଉଁଠି ଈଶ୍ୱର ଜ୍ଞାନ, ବିଜ୍ଞାନ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନୁହେଁ, ତାହା ଭାବପ୍ରବଣତା ବା ପ୍ରାଚୀନ ସଂସ୍କାର ହୋଇପାରେ, କିନ୍ତୁ ସତ୍ୟ ନୁହେଁ । ପୁଣି ଯେଉଁଠି ବିଜ୍ଞାନ ଈଶ୍ୱର ଶୂନ୍ୟ ତାହା କେବଳ ପାଷାଣ୍ଡ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ।

ଆମେ ଚର୍ମଚକ୍ଷୁରେ ଯେତିକି ଦେଖି ପାରୁଛେଁ, ସେତିକରେ ଏହି ଦୃଶ୍ୟମାନ ଜଗତର ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଓ ବିରାଟତା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବୁଦ୍ଧିକୁ ଅଭିଭୂତ କରି ପକାଏ । କିନ୍ତୁ ବିଜ୍ଞାନ ଆଜି ଯେଉଁ ଅଦୃଶ୍ୟ ଓ ଦୃଷ୍ଟାତୀତ ସୃଷ୍ଟିର ଚିତ୍ରପଟ ଆମ ଆଗରେ ମେଲେଇ ଦେଇଛି, ତାହାର ଅନନ୍ତହୀନ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ, ଶେଷହୀନ ବିସ୍ତୃତି ଓ ପରମାଣୁରୁ ପରମ ଜ୍ୟୋତିଷ୍କ ଯାଏଁ ଜଡ଼ ଓ ଚେତନ ଦେଇ ସମାନ ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ନିୟମରାଜିର ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଲୀଳା ଦେଖିଲେ ମନୁଷ୍ୟଚିତ୍ତ ବିସ୍ମୟାଭିଭୂତ ନ ହେବ କିପରି ? ନାକ୍ଷତ୍ର ଜଗତର ବିସ୍ତାର ଆମର ପରିଚିତ କୋଶ ବା ମାଇଲରେ ଧରି ହେବ ନାହିଁ; ତେଣୁ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ଏଥିପାଇଁ ଆଲୋକ-ବର୍ଷକୁ

ମାନ-ଦଣ୍ଡ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଆଲୋକ, ପ୍ରତି ସେକେଣ୍ଡରେ ୧୮୬,୦୦୦ ମାଇଲ ଗତି କରେ । ଏଇ ଗତିରେ ଆଲୋକ ଗୋଟିଏ ପାର୍ଥିବ ବର୍ଷ ସମୟରେ କେତେ କୋଟି ମାଇଲ ଗତି କରିପାରେ କଳ୍ପନାୟ । ଆମ ନିଜ ସୌରଜଗତର ଆମର ନିଜର ସୂର୍ଯ୍ୟଟିକୁ ଛାଡ଼ି ଆମେ ଯଦି ବିଶ୍ୱ ଯାହାରେ ବାହାରୁ, ତେବେ ନିକଟତମ ସୂର୍ଯ୍ୟରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ଆମକୁ ଲାଗିବ ଚାରି ଆଲୋକବର୍ଷ ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଦୂରବୀକ୍ଷଣରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧରା ପଡ଼ିଥିବା ଦୂରତମ ସୂର୍ଯ୍ୟରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ୫ କୋଟି ଆଲୋକ ବର୍ଷ ଲାଗିବ । କି ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଏ ବିଶ୍ୱ ।

ତେଣେ ବୃହତ୍‌ରୁ ବୃହତ୍ତର ଓ ଦୂରରୁ ଦୂରତର ଯେପରି କଳ୍ପନାକୁ ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତ କରୁଛି ଏଣେ ତାହାଠାରୁ ଅଧିକତର କରେ ସୂକ୍ଷ୍ମରୁ ସୂକ୍ଷ୍ମତର । ଗୋଟିଏ ପିନ୍ କଣ୍ଟାର ଅଗ୍ରରେ ଯେଉଁ ଜଳ-ବିନ୍ଦୁ ରହିପାରେ ତାର ଭିତରେ ରହିଛନ୍ତି କୋଟି କୋଟି ଅଣୁ; ପ୍ରତି ଅଣୁ ଭିତରେ ପରମାଣୁ ଏବଂ ପ୍ରତି ପରମାଣୁରେ ଇଲେକ୍-ଟ୍ରନ୍ ଓ ପ୍ରୋଟନ୍‌ର ସେହି ନର୍ତ୍ତନ-ନର୍ତ୍ତନ ଯାହାକି ତେଣେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ସୌର ମଣ୍ଡଳରେ ଅହରହ ଚାଲିଛି । ଇଲେକଟ୍ରନ୍ ଓ ପ୍ରୋଟନ୍ କେବଳ ପଜିଟିଭ୍ ଓ ନେଗେଟିଭ୍ ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ବିନ୍ଦୁ । ଜୀବଜଗତରେ ପୁରୁଷ ଓ ନାରୀର ସମ୍ମିଳନରେ ସୃଷ୍ଟିର ସଂପ୍ରସାରଣ ସମ୍ଭବ ହେବାର ଆମେ ଦେଖୁଛୁଁ । ତଥା କଥିତ ଜଡ଼-ସୃଷ୍ଟିରେ ବି ସେହି ନିୟମ । ପଜିଟିଭ୍ ଓ ନେଗେଟିଭ୍ ଶକ୍ତି-ବିନ୍ଦୁର ମିଳନରେ ଅଣୁର ଉଦ୍ଭବ ଓ ଅଣୁରେ ସମଗ୍ର ଜଡ଼ ସଂସାର ଗଠିତ । ବିଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟ ଆଜି ସ୍ୱୀକାର କରୁଛି ଯେ ଜଡ଼ ବୋଲି କିଛି ନାହିଁ । ସମସ୍ତହିଁ ଚେତନ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୈଜ୍ଞାନିକ

ସାର୍ ଜେମସ୍ ଜୀନ୍‌ଙ୍କ କଥାରେ ଏ ବିଶ୍ୱ-ସୃଷ୍ଟି ଗୋଟାଏ ଚିନ୍ତା, ବା କଳ୍ପନା । ପୁଣି ଜଡ଼ର ବ୍ୟବହାର ଦେଖିଲେ କିପରି ନ କହିବା ଯେ ସେଥିରେ ବି ବୁଦ୍ଧି ଅଛି ? ଆମର ପରିଚିତ ଲବଣର କଥା ଧରନ୍ତୁ । ଲବଣର ଏକ ଅଣୁକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କଲେ ଦେଖାଯାଉଛି ଯେ, ତାହା ଦୁଇଗୋଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ ମୌଳିକ ପଦାର୍ଥର ଏକ ଏକ ସମ-ପରିମିତ ପରମାଣୁ ସଂଯୋଗରେ ଗଠିତ । ଗୋଟିଏ ଉପାଦାନ ହେଉଛି କ୍ଲୋରାଇନ୍, ଯାହା ଏକ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ବାଷ୍ପ; ଅନ୍ୟଟି ସୋଡ଼ିଅମ୍ ନାମକ ଏକ ଧାତୁ, ଯାହାକୁ ପାଣିରେ ରଖିଲେ ଜଳିଉଠେ ଓ ଯାହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ୱାଦ । ଏ ଦୁଇଟିରୁ କୌଣସିଟିକୁ ମନୁଷ୍ୟ ପାଟିରେ ଦେଇ ପାରନ୍ତା ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଦୁହିଙ୍କର ସଂଯୋଗରେ ଲବଣର ସୃଷ୍ଟି, ଯାହାକି ଆମର ସକଳ ଖାଦ୍ୟକୁ ସ୍ୱାଦୁ ଯୋଗାଉଛି । ଆହୁରି ମଜାର କଥା ଏଇ ଯେ, ଯଦି କେହି ରସାୟନିକ କ୍ଲୋରାଇନ୍ ବା ସୋଡ଼ିଅମ୍‌ରୁ କୌଣସିଟିକୁ ବେଶୀ ମିଶେଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକରେ, ତେବେ ତାହା ବୃଥା ହୁଏ । ଏ ଦୁହେଁ ପରସ୍ପରର ଯେତିକି ମିଶିଲେ ଲୁଣ ହେବ, ସେତିକି ପରିମାଣରେ ମିଶ୍ରିତ ହୋଇ ବଳକା ଉପାଦାନ ଛାଡ଼ିଯାନ୍ତି । କି ବିସ୍ମୟକର ବ୍ୟାପାର ! କିଏ ଏମାନଙ୍କୁ ଏପରି କରାଏ ? ବିରାଟରୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ଯାଏ କୋଟି କୋଟି ତତ୍ତ୍ୱ ପରଂପରାରେ ଏ ସଂସାରକୁ ଅନୁପମ କୌଶଳରେ କିଏ ଏପରି ଚଳାଉଛି ।

ସେହି ମହାଶକ୍ତିଙ୍କ ନମସ୍କାର । ଗୀତାର ବିଶ୍ୱରୂପଦର୍ଶନ ବିସ୍ମୟକର ସୃଜନଲୀଳାର ଏକ ରୂପକ ମାତ୍ର । ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଅଭିଭୂତ ଚିତ୍ତରେ ଗାଇ ଉଠିଛନ୍ତି—

"ତ୍ୱମାଦିଦେବଃ ପୁରୁଷଃ ପୁରାଣଃ
ତ୍ୱମସ୍ୟ ବିଶ୍ୱସ୍ୟ ପରଂ ନିଧାନଂ
ବେତ୍ତାସି ବେଦ୍ୟଂଚ ପରଂଚ ଧାମ
ତ୍ୱୟା ତତଂ ବିଶ୍ୱମନନ୍ତରୂପ ।"

ତ୍ୱୟା ତତଂ ବିଶ୍ୱମନନ୍ତରୂପ—ହେ ଅନନ୍ତରୂପ ତୁମରି-ଦ୍ୱାରାହିଁ ବିଶ୍ୱର ସମସ୍ତପରିବ୍ୟାପ୍ତ ! ପ୍ରକୃତ ଈଶ୍ୱରାନୁଭୂତି ଏହି ପ୍ରକାର ବିସ୍ମୟରୁ, ଏହି ପ୍ରକାର ଆତ୍ମଜୀବନକୁ ବିଶ୍ୱଜୀବନ ସଙ୍ଗେ ଏକୀଭୂତ ହେବାର ଭାବରୁ ଜାତ । ଈଶ୍ୱର, ସୃଷ୍ଟି ପଛରେ ଅପୂର୍ବ କୌଶଳ-ମୟ ନିୟମର ପରଂପରା ମାତ୍ର । ସେ ତେଲ, ଲୁଣ, ବା ଡେପୁଟୀ ଗିରିର ଯୋଗେଇବାର ବା ହିନ୍ଦୁକୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ବନେଇବାକୁ ଟଙ୍କା ଯୋଗାଡ଼ କରିବାର ବା ମୁସ୍‌ଲିମ୍ ଲିଗ୍‌କୁ ଇଲେକ୍‌ସନ୍‌ରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାର ଏଜେଣ୍ଟ ମାତ୍ର ହୋଇ ନ ପାରନ୍ତି ।

ବିବେକାନନ୍ଦ କହିଛନ୍ତି, ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ଧାରଣା ହେଉଛି ଯେ, ଧର୍ମର ଦିନ ଶେଷ ହୋଇ ଆସିଲାଣି, କିନ୍ତୁ ତାହା ଭୁଲ । ତାଙ୍କ ମତରେ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣଗୋଷ୍ଠୀଗତ, ମତାନ୍ଧ ଧର୍ମର ଦିନ ଶେଷ ହୋଇ ଆସୁଛି, କିନ୍ତୁ ଜ୍ଞାନ-ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଉଦାର ବିଶ୍ୱ-ଧର୍ମର ଉଷାକାଳ ସମାଗତ । ଆମେ ଦେଖୁଛୁ ଯେ, ଗୋଷ୍ଠୀଗତ ଧର୍ମ-ମାନଙ୍କର ମତାନ୍ଧତାରେ ମାନବ ଇତିହାସର ପୃଷ୍ଠା ମୂଳରୁ ଏଯାଏଁ ରକ୍ତାକ୍ତ । ଇସ୍‌ଲାମ୍‌ର ଦାମ୍ଭିକତାରେ ମନୁଷ୍ୟ ଓ ଆଲ୍ଲା କ୍ଷତ, ବିକ୍ଷତ । ବ୍ରାହ୍ମଣର ମୂର୍ଖତା ଓ ଅନାଚାରର ଫଳରେ ହିନ୍ଦୁ ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ, ତାର ଅଙ୍ଗ ପକ୍ଷାଘାତଗ୍ରସ୍ତ, ଦେବତା ଦ୍ୱାରୁଭୂତ ଏବଂ କୋଟି କୋଟି ମନୁଷ୍ୟର କଷ୍ଟର ସୀମା ନାହିଁ । ପାଦ୍ରି ଓ ପୋପ ବଞ୍ଚିଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ନିଜର ଅଗଣିତ ଅନୁଚରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ନିହତ

ହୋଇଛନ୍ତି । ଆମକୁ, ଈଶ୍ୱର ଓ ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ପୁରୋହିତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରି, ସେହି ଏକ ପରମପିତାଙ୍କର ସମସ୍ନେହଭାଗୀ ପୁତ୍ର କନ୍ୟାରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣ-ଧର୍ମ-ନିର୍ବିଶେଷରେ ବିଶ୍ୱର ସକଳଜାତି ବିବେକାନନ୍ଦକଳ୍ପିତ ଉଦାର ବିଶ୍ୱଧର୍ମର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ହେବ, ନଚେତ୍ ମାନବର ଭବିଷ୍ୟତ ଅସ୍ପଷ୍ଟ । ପ୍ରାଚୀନ ସଂସ୍କାର ସହଜରେ ମରେନା ସତ, କିନ୍ତୁ ବିଜ୍ଞାନର ଆଲୋକରେ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ମନୁଷ୍ୟର ଭୁଲଭ୍ରାନ୍ତିର ଅନ୍ଧକାର ଘୁଞ୍ଚିବ ବୋଲି ଆଶା କରାଯାଏ ।

ଧର୍ମ, ମନୁଷ୍ୟକୁ ମନୁଷ୍ୟ ସାଥିରେ ମିଳାଇବାର କଥା, ଅସଭ୍ୟ ନରକୁ ସଭ୍ୟତାର ଆଲୋକରେ ଆଲୋକିତ କରିବାର କଥା, ଶତ୍ରୁକୁ ଭାଇ କରିବାର କଥା, ସ୍ଥୂଳଜଗତର ଇନ୍ଦ୍ରିୟତନ୍ତ୍ରତାରୁ ଅତୀନ୍ଦ୍ରିୟତାକୁ ନେଇ ଯିବାର କଥା; କିନ୍ତୁ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ମନୀଷକୁ ମନୀଷଠାରୁ ଅଲଗାକରି ରଖିଛି, କୋଟି କୋଟି ମନୁଷ୍ୟକୁ ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ କରିରଖିଛି, ଧର୍ମର ଦୁହାଇରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ମହନ୍ତ ହାତରେ ଅର୍ଥ ଓ ବ୍ୟସନ ଯୋଗେଇଛି । ଧର୍ମ ବଢେଇଛି ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ ପରସ୍ପରର ଗଳା କଟାକଟି କରିବାକୁ; ଧର୍ମ ଶିଖେଇଛି ପାଦ୍ରୀ କଳେ ବଳେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଉପାସକର ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼େଇବାକୁ ଇଏ କି ଅଦ୍ଭୁତ ଧର୍ମ ? ଧରାର ନୂତନ ମାନବ ଏ ଧର୍ମର ଉଚ୍ଛେଦ କରି ସେହି ଧର୍ମ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବ, ଯାହା କୌଣସି ଗୋଷ୍ଠୀର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଦ୍ରବ୍ୟ ନହୋଇ, ହେବ ବିଶ୍ୱମାନବର, ଯାହା ଧରଣୀର ସକଳ ମାନବକୁ ଏକ ଭ୍ରାତୃସୂତ୍ରରେ ଗୁନ୍ଥି ପାରିବ, ଯାହା ସାମ୍ୟବାଦର ଆର୍ଥିକ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଶେଷ ହେଲା ପରେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଦେଖାଇବ ଅତି-ପାର୍ଥିବ ଜୀବନର ମୂଲ୍ୟ ଓ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ । ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପୃଥିବୀରେ ଏହି ଈଶ୍ୱର ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ ପାଇଁ

ନିଜ ନିଜ ଶକ୍ତିରେ ଚେଷ୍ଟା କରିବାକୁ ହେବ । ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକର ଧର୍ମରେ ଯାହା କ୍ଷୁଦ୍ର, ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ, ପଶୁତ୍ୱ-ବୋଧକ, ଅବାସ୍ତବସିଦ୍ଧ, ତାହା ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରିବାକୁ ହେବ । ନଚେତ୍ ଧର୍ମର ଓ ମନୁଷ୍ୟର ଭବିଷ୍ୟତ ବରାବର ଅନୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ରହିବ ।

ଗତ ଶହେ ବର୍ଷ ଭିତରେ ପୃଥିବୀ ପୃଷ୍ଠରେ ଅନେକ କୁସଂସ୍କାରର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଅଛି । ଆତାତୁର୍କ୍ କେମାଲ୍ ଏକା ହାତକେ ଇସ୍‌ଲାମିକ କୁସଂସ୍କାର ଘରର ପୀଠସ୍ଥଳ ତୁର୍କ-ରାଷ୍ଟ୍ରକୁ ଧର୍ମ-ଶୃଙ୍ଖଳହୀନ, କୁସଂସ୍କାରଲୁପ୍ତ, ଖାଲିଫ୍‌ଚ୍ୟୁତ, ସାଧାରଣ-ତନ୍ତ୍ରରେ ରୂପାନ୍ତର କରିଦେଇ ଚାଲିଗଲେ । ବାପୁଜୀଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ ଭାରତର ବହୁଯୁଗର ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା କଳଙ୍କ କେତୋଟି ବର୍ଷରେ ଧୋଇ ହୋଇଗଲା । ଧର୍ମ ଜଗତରେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ପ୍ରାଚୀନ କାଳର ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣା ସବୁ ବଦଳିଯିବ । ବିଶ୍ୱର ଯେଉଁ ବିରାଟ ରସ ବିଜ୍ଞାନ ଆମ ଆଗରେ ଥୋଇଛି, ତାକୁ ହିମାଳୟ ପରି ମନେ କରାଗଲେ ମଧ୍ୟ, ଆମର ଏହି ବସୁନ୍ଧରା ସେହି ହିମାଳୟର ଏକ ରେଣୁ ହେବ କି ନା ସନ୍ଦେହ । ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ରାତି କ୍ଷୁଦ୍ର ରେଣୁରେ ମନୁଷ୍ୟର ହାସ୍ୟକର ସାମ୍ରାଜ୍ୟବିସ୍ତାର ଓ ଅହମିକାର ନାଟକାଭିନୟ । ଏହି ରେଣୁରେ ଗୁରୁଣ୍ଡି ଥିବା କ୍ଷୀଣ ଜୀବ କ୍ଷୁଦ୍ର କୀଟ-ରୂପି ମନୁଷ୍ୟର ପୁଣି ଅକଳ୍ପନୀୟ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଜାଣିବାର ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା । କେବଳ ଜାଣିବା ନୁହେଁ, ଆମ ଭିତରେ ସବୁ ଜାତିରେ ଏପରି ମୂର୍ଖ ଅଛନ୍ତି ଯେଉଁମାନେ ଦାବୀ କରନ୍ତି ଯେ, ସେମାନେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଯେପରି ଜାଣନ୍ତି, ଈଶ୍ୱର କେବଳ ସେହିପରି, ଆଉ ସବୁ କଥା ଝୁଟା । ଉପନିଷଦ 'ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଅବାଙ୍ମାନସ-ଗୋଚର' ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଅତ୍ୟନ୍ତ ସତ୍ୟ କଥାଟିଏ କହିଛନ୍ତି ।

ମହାଭାରତର ଶେଷରେ ପ୍ରାଜ୍ଞ ମହାକବି ଏଇପରି ଭାବରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଛନ୍ତି—"ହେ ଦେବ, ତମେ ଅବାଙ୍ମାନସ ଗୋଚର ଜାଣି ମଧ୍ୟ ମୁଁ ତୁମକୁ ଧ୍ୟାନରେ କଳ୍ପନା କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି, ତମେ ଅନିର୍ବଚନୀୟ ଜାଣି ମଧ୍ୟ, ମୁଁ ମୋର ବାଣୀରେ ତମର ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେବାକୁ ଯାଇଛି, ତମେ ସର୍ବସ୍ଥ ଜାଣି ମଧ୍ୟ ତୁମଲାଗି ତୀର୍ଥ ଯାତ୍ରା କରିଛି । ଭଗବାନ୍, ମୋର ଏଇ ତିନୋଟି ସଙ୍ଗ ଅପରାଧ ଲାଗି ମତେ କ୍ଷମା ଦେବ ।"

"ରୂପଂ ରୂପବିବର୍ଜିତସ୍ୟ ଭବତୋଧ୍ୟାନେନ ଯନ୍ମ କଳ୍ପିତଂ
ସ୍ତୁତ୍ୟାନିର୍ବଚନୀୟତାଖିଳ ଗୁରୋ ଦୂରୀକୃତା ଯନ୍ମୟା।
ବ୍ୟାପିତ୍ୱଂ ଚ ନିରାକୃତଂ ଭଗବତୋ ଯନ୍ମ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରାଦିନା
କ୍ଷନ୍ତବ୍ୟଂ ଜଗଦୀଶ ତଦ୍ ବିକଳତା ଦୋଷତ୍ରୟଂ ମତ୍‌କୃତଂ ।"

ଏପରି ମଧୁର, ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ ଓ ଏକାନ୍ତ ଭାବରେ ମାନୁଷିକପ୍ରାର୍ଥନା ମୁଁ ଅନ୍ୟ କୌଣସିଠାରେ ପଢ଼ିନାହିଁ । ଏଥିରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର କଳ୍ପନାତୀତ ବିରାଟତା ସହେ, ମନୁଷ୍ୟର ଅନୁକମ୍ପ୍ୟ କ୍ଷୁଦ୍ରତା ଓ ଅଜ୍ଞତା ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ ଭାବରେ ବ୍ୟଞ୍ଜିତ ହୋଇଛି; କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ ମତାନ୍ଧତା ନାହିଁ ।

ଈଶ୍ୱରାନୁଭୂତି ବା ଧର୍ମଜୀବନ ଅନେକଙ୍କ ଚିତ୍ତରେ ଆତଙ୍କ ଆଣେ । କାରଣ ବହୁଯୁଗର ପ୍ରାଚୀନ ସଂସ୍କାର, ସ୍ୱର୍ଗ ଓ ପୃଥିବୀ ଈଶ୍ୱର ଓ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଅଲଗା ଅଲଗା କରି ଦେଖିବାକୁ ଶିଖାଇ ଆସିଛି । ନିଜ ବଦ୍‌ମାସିର ସୁବିଧାପାଇଁ ଆମେ ଜୀବନକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ । 'ବ୍ୟବସାୟରେ ମିଛ ନ କହିଲେ ଚଳି ହେବନି,' 'ରାଜନୀତିରେ ଧର୍ମର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ' ପ୍ରଭୃତି

ଲୋକମତ ଏଇ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଜନ୍ମ ନେଇଛି । ବାପୁଜୀଙ୍କ ସମଗ୍ର ଜୀବନ ଓ କର୍ମ ଏଇ ମତବାଦର ଏକ ବଳିଷ୍ଠ ପ୍ରତିବାଦ । ଜୀବନ ଅଖଣ୍ଡିତ; ସେହି ଅଖଣ୍ଡିତ ଜୀବନରେ ଏକତ୍ର ରହିଛି ପୃଥିବୀ ଓ ସ୍ୱର୍ଗ, ରହିଛି ଈଶ୍ୱର ଓ ମନୁଷ୍ୟ, ରହିଛି ଘର ଓ ଦେବାଳୟ । ଈଶ୍ୱର ପାଇଁ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଘର ଛାଡ଼ି ଯିବାର କୌଣସି ବଳବାନ୍ ଯୁକ୍ତି ନାହିଁ; ସ୍ୱର୍ଗ, ଲୋକାଳୟକୁ ଘୃଣା କରି ଜଙ୍ଗଲରେ ପଶିଲେ ମିଳିଯିବ ନାହିଁ । ରାମକୃଷ୍ଣ ବିବାହ କରି-ଥିଲେ ଏବଂ ପରମହଂସ ହେଲେହେଁ ତାଙ୍କର ନାହିଁ ଥିଲା ଜଟାଜୁଟ, ନାହିଁ ଥିଲା ଗୈରିକ ବସନ । ସେ ସାଧାରଣ ବଙ୍ଗାଳୀ ଭଦ୍ରଲୋକ ପରି ଜୀବନଯାପନ କରୁଥିଲେ । ଶେଷ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଧର୍ମ ଜୀବନ ବିଷୟରେ ଗୀତାର ମୂଲ୍ୟବାନ ଉପଦେଶ ଏହିପରି —

"ଯତଃ ପ୍ରବୃତ୍ତିର୍ଭୂତାନାଂ ଯେନ ସର୍ବମିଦଂ ତତମ୍
ସ୍ୱକର୍ମଣା ତମଭ୍ୟର୍ଚ୍ୟ ସିଦ୍ଧିଂ ବିନ୍ଦତି ମାନବଃ ।"

"ଯାହାଙ୍କଠାରୁ ଜୀବଗ୍ରାମର ଉତ୍ପତ୍ତି ଏବଂ ଯାହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏ ସମସ୍ତ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ, ତାଙ୍କୁ ନିଜ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଦ୍ୱାରାହିଁ ଅର୍ଚ୍ଚନା କରି ମନୁଷ୍ୟ ସିଦ୍ଧିଲାଭ କରିବେ ।"

ଗୀତାର ଏହି ଶ୍ଳୋକ ସଙ୍ଗେ ମିଳିଯାଏ କାର୍ଲାଇଲ୍‌ଙ୍କ ମହା-ବାକ୍ୟ 'କର୍ମହିଁ ଉପାସନା' । ଈଶ୍ୱର ସର୍ବ ଘଟଣାର, ସର୍ବଶକ୍ତିର ମୂଳରେ ଏହା ଜାଣି, ନିରହଂକାର ଭାବରେ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ ନିଷ୍ଠାର ସହିତ କରିଯିବ, ଏହାହିଁ ପାର୍ଥିବ ଜୀବନର ମହତ୍ତ୍ୱ ତପସ୍ୟା ।

ଧର୍ମ ଜୀବନର ତେବେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଣ ? ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ବୁଝିବାକୁ ତାଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରିବାକୁ ବା ଉପାସନା କରିବାକୁ ଯିବୁ କାହିଁକି, ଯଦି ଆମର ଦୈନନ୍ଦିନ ପ୍ରୟୋଜନର କଥା ତାଙ୍କୁ ନ ଜଣାଇବୁ ?

ବାପୁଜୀଙ୍କ ମତରେ ଯଦି ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘଟଣାରେ ଈଶ୍ୱର ସହାୟ ନ ହୁଅନ୍ତି, ତେବେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଉପାସନା କରିବାର ଅର୍ଥ ନାହିଁ । ବାପୁଜୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବଡ଼ କର୍ମରେ ହାତ ଦେବା ଆଗରୁ ଭିତରର 'ବାଣୀ'ର ନିର୍ଦ୍ଦେଶକୁ ଅପେକ୍ଷା କରୁଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଅନେକ ଥଟ୍ଟା ଓ ସମାଲୋଚନା ସହିବାକୁ ହେଉଥିଲା । କାରଣ 'ଭିତରର ବାଣୀ'ର ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ସେ ସବୁ କାମ କରୁ ଥିଲେହେଁ ବାପୁଜୀ ଅନେକ ଭ୍ରମ ପ୍ରମାଦ କରୁଥିଲେ, ଯାହା ସେ ନିଜେ ପରେ ମାନୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ବାପୁଜୀଙ୍କ 'ଭିତରରବାଣୀ' ସର୍ବଜ୍ଞ ଈଶ୍ୱର ହୋଇ ନ ପାରନ୍ତି । ବାପୁଜୀ ବରାବର କହୁଥିଲେ ଯେ ଆମ ଭିତରେ ଥିବା ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୈଜ୍ଞାନିକ ମଧ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିର ବିରାଟ ସ୍ରଷ୍ଟା ନିକଟରେ ଏକ ନଗଣ୍ୟ ଜୀବ । ସତ୍ୟକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଦେଖିବା ମନୁଷ୍ୟର ଶକ୍ତିର ବାହାରେ । ଆମର ସୀମାବଦ୍ଧ ବୁଦ୍ଧିରେ ଆମେ ସତ୍ୟକୁ ଯେତିକି ଧରିପାରିବା, ସେହି ଅନୁସାରେ ହିଁ ଆମର କର୍ମ ଓ ଚିନ୍ତା ଅନୁରଞ୍ଜିତ ହେବ ।

ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଇଂରେଜ ଲେଖକ ଆଲ୍‌ଡୁସ୍ ହକ୍‌ସିଲି ବହୁଧର୍ମ ଓ ବହୁଶାସ୍ତ୍ର ଆଲୋଚନା କରି ଧର୍ମ ଓ ଈଶ୍ୱର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ କେତୋଟି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ସେ ଏହାକୁ 'ପେରେ-ନିଆଲ ଫିଲଜଫୀ' ବା 'ସନାତନ ଦର୍ଶନ' ଆଖ୍ୟା ଦେଇଛନ୍ତି । କାରଣ ସେ ଦେଖିଛନ୍ତି ଯେ, ଏଇ କେତୋଟି ମୌଳିକ ବ୍ୟାପାର

ଉପରେ ସବୁ ଧର୍ମ ଉଣାଅଧିକରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଓ ସବୁ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହାର ସୂଚିତ ବା ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅଛି ।

୧ । ମନୁଷ୍ୟ ଓ ପ୍ରକୃତିକୁ ନେଇ ଗଠିତ ଏହି ଦୃଶ୍ୟମାନ ଜଗତ ଏକ ଭଗବତ୍ ସତ୍ତାର ଛାୟା ମାତ୍ର । ସେହି ସତ୍ତାହିଁ ପ୍ରକୃତ ଓ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣବସ୍ତୁ, ଅନ୍ୟ ଯାହା କିଛି; ଜୀବ ବା ପଦାର୍ଥ, ଆଂଶିକ ସତ୍ୟ ମାତ୍ର ଏବଂ ମୌଳିକ ଭଗବତ୍ ସତ୍ତା ବିନା ସେମାନଙ୍କର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଅସମ୍ଭବ ।

୨ । ମନୁଷ୍ୟ ସେହି ଭଗବତ୍ ସତ୍ତାକୁ କେବଳ ଅନୁମାନ ଦ୍ୱାରା ଜାଣି ପାରିବ ତାହା ନୁହେଁ, ଆତ୍ମାବବୋଧ ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅନୁଭବ କରାଯାଇ ପାରେ । ଏଇ ଅନୁଭବ ଜ୍ଞାତା ଓ ଜ୍ଞେୟଙ୍କୁ ଏକୀଭୂତ କରିଦିଏ ।

୩ । ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରାଣର ଦୁଇଟି ବିଭାଗ ଅଛି । ଗୋଟିଏ ହେଉଛି ଲୌକିକାଂଶ, ଯାହା ଆମେ ବାହାରେ ଦେଖୁଛୁଁ, ଏକ କଥାରେ ଅହଂକାର । ଅନ୍ୟଟି ଆତ୍ମା, ସେହି ସନାତନ ଭଗବତ୍‌ସତ୍ତାର ଏକ କଣା ।

୪ । ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଉଛି ନିଜକୁ ସେହି ସନାତନ ଭଗବତ୍ ସତ୍ତାରେ ମିଳାଇ ଦେବା ।

୫ । ଏହି ମିଳନ ପାଇଁ ସାଧନା ହେଉଛି ସତ୍ୟ କଣ, ମିଥ୍ୟା କଣ ବୁଝି ସେଇ ଅନୁସାରେ ଜୀବନକୁ ପରିଚାଳିତ କରିବା । ଅନ୍ୟ କଥାରେ ବେଦାନ୍ତର ଜ୍ଞାନ-ଯୋଗ ଅଭ୍ୟାସ ।

ବିଶ୍ୱ-ସତ୍ତା ବା ଭଗବତ୍ ସତ୍ତାକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅନୁଭବ କରିବା କିଛି ନୂଆ କଥା ନୁହେଁ । ବୈଦିକ ଯୁଗରୁ ଏ ଯାଏଁ, ପୃଥିବୀର ବିଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ଓ ଇତିହାସର ବିଭିନ୍ନ କାଳରେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ସାଧକ ଓ ସାଧିକା ଏହି ଅନୁଭବ ଲାଭ କରି, ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ କଲ୍ୟାଣ ପାଇଁ ନିଜର ସାଧନା ଓ ସିଦ୍ଧିର କଥା ପଛରେ ଛାଡ଼ି ଯାଇଛନ୍ତି; ତାହାହିଁ ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ର । ବିଶେଷତଃ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମରେ, ବୈଜ୍ଞାନିକ, ଲାବରେଟୋରୀରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘଟଣା ସୂକ୍ଷ୍ମ ପରୀକ୍ଷା କଲା ପରି, ଏହି ଭଗବତ ଜୀବନର ଘଟଣା-ପରମ୍ପରା ଏପରି ବିଧି-ବଦ୍ଧ ହୋଇ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ଯେ, ଯେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି, ଯେ କୌଣସି ସମୟରେ ସେହି ମାର୍ଗରେ, ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କ୍ରମେ ଚାଲିଲେ, ଠିକ୍ ସେହି ସେହି ଫଳ ପାଇବ । ଆଲ୍‌ଡୁସ୍ ହକ୍‌ସିଲି ନିଜେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ସାଧନାର ପଥିକ । ଏହି ସାଧନାର ପ୍ରଥମ ଓ ପ୍ରଧାନ କଥା ହେଉଛି, ହୃଦୟର ପବିତ୍ରୀ-କରଣ । ଭଗବାନଙ୍କୁ ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରୟୋଗରେ ଲାଭ କରି ହେବ ନାହିଁ—ଯଦିବା ତା' ବଳରେ ଓକିଲ ବଡ଼ ବଡ଼ ମକଦମା ଜିଣିପାରେ, ସେନାପତି ରାଜ୍ୟ ଦଖଲ କରିପାରନ୍ତି, ବ୍ୟବସାୟୀ କୋଟି କୋଟି ମୁଦ୍ରା ଲାଭ ଉଠାଇ ପାରନ୍ତି, ବୈଜ୍ଞାନିକ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତିକ ଜବତ୍ କରିବାର ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବନ କରିପାରନ୍ତି । ଭଗବାନଙ୍କୁ କେବଳ ପବିତ୍ର ହୃଦୟରେ ଅନୁଭବ କରାଯାଇ-ପାରେ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ହୃଦୟ ସର୍ବଦା ନାନା କାଳିମାରେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ—ହିଂସା, ଈର୍ଷା, କାମ, କ୍ରୋଧ, ଲୋଭର ମାୟାଜାଲରୁ କିଏ ମୁକ୍ତ ? ସ୍ୱାର୍ଥ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ପାର୍ଥିବ ଜୀବନରେ ତଥାକଥିତ ସାଫଲ୍ୟ ପାଇଁ ଆମେ ଏହିସବୁ ଦାନବର ଆଶ୍ରୟ ନେଇଥାଉଁ । ଯେଉଁ ସାଫଲ୍ୟ ପାଇଁ ତାର ଆନନ୍ଦ, ଆଶାରେ ଯେତେ, ବାସ୍ତବ ଭୋଗରେ ସେତେ

ନ ଥାଏ; ପୁଣି 'ହାତେ ଆସେ ତାକୁଁ ଖସିବା ପାଇଁ ସେ'—ଏହା ଜାଣି ଜାଣି ମଧ୍ୟ ଆମେ ଜୀବନର ତଥାକଥିତ ଭୋଗ ପାଇଁ ଚିତ୍ତକୁ ନାନା ଅନାଚାରରେ କଳୁଷିତ କରୁ, ପରର ଦୁଃଖ ପ୍ରତି ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥପରତାରେ ଆଖି ବୁଜି ଦେଉ । ହୃଦୟକୁ ବିଶୁଦ୍ଧ ଓ ପବିତ୍ର କରିବାର ଏକମାତ୍ର ପନ୍ଥା ହେଉଛି ସେଥିରୁ ସକଳ ସ୍ୱାର୍ଥପର ପ୍ରେରଣାକୁ ନିଷ୍କାସିତ କରି, ତାକୁ ସ୍ୱାର୍ଥହୀନ ନିର୍ମଳ ପ୍ରେମରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା । ଏହା ଫଳରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ବିଶ୍ୱଜୀବନ ଏକୀଭୂତ ହୁଏ ଓ ସେହି ଉଦାସୀକୃତ ପ୍ରାଣରେ ବିଶ୍ୱସତ୍ତା ବା ଭଗବତ୍‌ସତ୍ତା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଭାବରେ ଅନୁଭୂତ ହୁଅନ୍ତି ।

ଏ ପନ୍ଥା ଅତୀବ ଦୁର୍ଗମ, ଯଦିଓ ପଢ଼ିଲେ ବା ଶୁଣିଲେ ଅତି ସହଜ ବୋଧ ହେବ । ବୁଦ୍ଧ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟ, ରାମକୃଷ୍ଣ ବା ଗାନ୍ଧୀ ସବୁଙ୍କ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇଛନ୍ତି ଏହି ପନ୍ଥା ଅନୁସରଣ କରି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କ 'ପାର୍ବତ୍ୟ ଉପଦେଶ', ବୁଦ୍ଧଙ୍କ 'ଅଷ୍ଟପଥ', ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ 'କାମ-କାଞ୍ଚନ' ତ୍ୟାଗ ଏବଂ ବାପୁଜୀଙ୍କ 'ଆତ୍ମ-ଶୁଦ୍ଧି' ପାଇଁ ଆହ୍ୱାନ —ଏ ସମସ୍ତ ମୂଳରେ ସେହି ଏକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ପ୍ରାଣକୁ କଳୁଷଶୂନ୍ୟ ଓ ପବିତ୍ର କରିବା । ଏ ପନ୍ଥା ବିନା ଭଗବତ୍ ଅନୁଭୂତି ଅସମ୍ଭବ । କୋଟି କୋଟି ଲୋକଙ୍କୁ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ରଖି ବା ପ୍ରତିମା ଆଗରେ ପଶୁବଳି ଦେଇ ବା କାଫେର୍‌କୁ ହତ୍ୟା କରି ଭଗବାନଙ୍କୁ ପାଇବାର ଚେଷ୍ଟା ଘୋର ପାଷଣ୍ଡତା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କିଛି ହୋଇ ନ ପାରେ । ଭଗବତ୍ ଅନୁଭୂତି ଏପରି ଏକ ଏକାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବ୍ୟାପାର ଯେ, ସେଥିପାଇଁ ଦଳ ବା ଗୋଷ୍ଠୀଗଠନ ବା ରାଷ୍ଟ୍ର ବା ଗୋଷ୍ଠୀ ସଙ୍ଗେ ତାକୁ ଅଙ୍ଗାଙ୍ଗି ଭାବରେ ସମ୍ପୃକ୍ତ କରିବା ମଧ୍ୟ ଆଉ ଏକ ମହା ପ୍ରମାଦ ।

ଦୃଷ୍ଟ ଜଗତ୍ ମିଥ୍ୟା, ବ୍ରହ୍ମହିଁ ଏକମାତ୍ର ସତ୍ୟ ଏବଂ ସେହି ବ୍ରହ୍ମରେ ପୁନର୍ମିଳିତ ହେବାହିଁ ଜୀବର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଏହାହିଁ ବେଦାନ୍ତର ସାରକଥା । ଏହା ପଛରେ ଆଜି ବୈଜ୍ଞାନିକ ସମର୍ଥନ । ପୂର୍ବେ କୁହା ହୋଇଛି ଯେ, ବୈଜ୍ଞାନିକ ଆଜି କହିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ଯେ ଜଗତରେ ଜଡ଼ ବୋଲି କିଛି ନାହିଁ । ସମସ୍ତହିଁ ଚେତନ । ତଥାକଥିତ 'ଜଡ଼' କେବଳ 'ବନ୍ଦୀ ଚେତନ' । ବନ୍ଦୀ ଓ ମୁକ୍ତ ଚେତନର ସମାବେଶରେ ଦୃଷ୍ଟଜଗତର ସୃଷ୍ଟି । ନକ୍ଷତ୍ର ଜଗତରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖୁ ଯେ, ମହାବ୍ୟୋମରେ କୋଟି କୋଟି ମାଇଲର ଦୂରତା ପରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସୂର୍ଯ୍ୟ । ଆମର ଚକ୍ଷୁର ଭ୍ରମ ଯୋଗୁ ସେମାନେ ପାଖେ ପାଖେ ଥିବାପରି ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଏବେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରମାଣ କରୁଛନ୍ତି ଯେ, ସୁନ୍ଦରୀର ଅଧର ବା ଖଣ୍ଡେ ଲୁହାକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କଲେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହି ଦୃଶ୍ୟ । ଏ ଉଭୟେ ତ ଅବ୍ୟୁହାଦ୍ଭବ ପରମାଣୁରେହିଁ ଗଠିତ । ଗୋଟିଏ ପରମାଣୁ ଠାରୁ ଅନ୍ୟ ପରମାଣୁର ଆନୁପାତିକ ଦୂରତା ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସୂର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ଅନ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଦୂରତା ଠାରୁ କମ୍ ନୁହେଁ । ବସ୍ତୁର ଘନତା ବା ବର୍ଣ୍ଣ ବା ଆକାର କେବଳ ଚକ୍ଷୁର ଭ୍ରମ ମାତ୍ର । ପଦାର୍ଥ-ବିଜ୍ଞାନର ଲ୍ୟାବରେଟରୀରେ ସ୍ଥୂଳ ଜଗତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଉଭେଇ ଯାଉଛି—ରହୁଛି କେବଳ ବଦ୍ଧ ଓ ମୁକ୍ତ ଚେତନାର ତରଙ୍ଗ ଲୀଳା । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୈଜ୍ଞାନିକ ସର୍ ଆର୍ଥର୍ ଏଡ଼ିଙ୍ଗଟନ୍‌ଙ୍କ ଭାଷାରେ— "ମୋର ଛାୟା କହୁଣୀ ଛାୟା-ଟେବୁଲ ଉପରେ ରହି, ଛାୟା-ସିଆଇ ସାହାଯ୍ୟରେ ଛାୟା-କାଗଜରେ ଲେଖୁଛି ।......ପଦାର୍ଥ ବିଜ୍ଞାନରେ ଏ ସବୁ କେବଳ ପ୍ରତୀକ ମାତ୍ର—ଏମାନଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ସତ୍ତା ନାହିଁ । ମନ-ଯାଦୁକରହିଁ ଏହି ପ୍ରତୀକମାନଙ୍କୁ ରୂପାନ୍ତରିତ କରେ,......ତାହା ହୋଇଯାଏ ରୂପ, ରସ, ଗନ୍ଧର ଓ କାମନା,

ବାସନାର ରାଜ୍ୟ—ସେଥି ସଙ୍ଗେ ମଧ୍ୟ ସୁଖ ଦୁଃଖର ଓ ପାପର ।"

ଏଇତ ବେଦାନ୍ତର ମାୟାବାଦ ।

ବିଦ୍ୟୁତ୍ କଣିକା-ଯୁଗ୍ମ ପ୍ରୋଟନ୍ ଓ ଇଲେକ୍ଟ୍ରନ୍‌ର ମିଶ୍ରଣରେ ଗଛ ଓ ଜୀବଜନ୍ତୁର କୋମଳ ଶରୀର କଥା ଛାଡ଼ିଦିଅ, ସୁକଠିନ ପଥର, ଲୌହ ପ୍ରଭୃତିର ମଧ୍ୟ ସେହିଥିରୁ ସୃଷ୍ଟି ! ଶକ୍ତି ବହୁ ଯୁଗତଳେ ଜଡ଼ ହୋଇଥିଲା, ଏବେ ଜଡ଼ ପୁଣି ଶକ୍ତିରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇ ପୃଥିବୀର ରୂପ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ଦେଉଛି । ବହୁ କୋଟି ବର୍ଷତଳର ସଞ୍ଚିତ ରବିରଶ୍ମି ଆଜି ପଥର କୋଇଲାରୁ ଉତ୍ତାପ ଓ ଆଲୋକରୂପେ ପୁଣି ବିକୀର୍ଣ୍ଣ ହେଉଛି । ୟୁରେନିୟମ୍ ଧାତୁର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଶକ୍ତି ଆଜି ପରମାଣୁ ବୋମା ରୂପେ ଜଗତକୁ ଭୀତ କରୁଛି । ମନୁଷ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଶକ୍ତି ଜଡ଼ ଦେହ ଓ ଜଡ଼ ଜଗତ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଆଦିମ ସୂକ୍ଷ୍ମତାକୁ ଫେରିଯିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ ହେବାରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଣ ? ତାହାହିଁ ଆତ୍ମାର ପରମାତ୍ମା ସହିତ ମିଳନ ।

ନିଜ ଦାୟିତ୍ୱ

ବୃକ୍ଷଲତା ଓ ଜୀବଜନ୍ତୁ ଏକାନ୍ତଭାବରେ ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକତା ଓ ବଂଶାନୁକ୍ରମ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ । ଚେତନ ବା ଆତ୍ମଗତ ଭାବେ ଚେଷ୍ଟା କରି ନିଜର ଉନ୍ନତି କରିପାରିବେ ନାହିଁ । କେବଳ ମନୁଷ୍ୟହିଁ ତାହା କରିପାରେ । ଆମେରିକାର ଉଦ୍ଭିଦ୍‌ବିଜ୍ଞାନୀ ବରବାଙ୍କ୍ ନାନା ଅପକୃଷ୍ଟ ଅକାମୀ ଗଛରୁ ଅନେକ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ନୂତନ ଉପକାରୀ ଗଛଲତା ସୃଷ୍ଟି କରିଯାଇଛନ୍ତି । ବିଜ୍ଞାନ ମୂଷା, ଘୁଷୁରି, ଗାଈ, ଘୋଡ଼ା, କୁକୁଡ଼ା ଉପରେ ନାନା ପରୀକ୍ଷା କରି ନୂତନ ନୂତନ ଗୁଣର ଜନ୍ତୁ ସୃଷ୍ଟି କରିପାରୁଛି; କିନ୍ତୁ ଏହି ଉତ୍କର୍ଷରେ ସେହି ଜୀବଜନ୍ତୁର ସ୍ୱଙ୍କ ଚେଷ୍ଟା ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ହାତରେ ଏମାନେ ଉପାଦାନ ମାତ୍ର । କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜକୁ ଗଢ଼ିବା ଭାଙ୍ଗିବାର ଉପାଦାନ ନିଜହାତରେ ନିଜେ । ବିଧାତା ମନୁଷ୍ୟକୁ ଏଇ ଏକ ଗୁରୁଦାୟିତ୍ୱ ଦେଇ, ମାନସିକ ସଂସାରକୁ ସୁଖ ଦୁଃଖର ଛାୟାଲୋକରେ ବିଚିତ୍ର କରି ରଖିଛି । ଯାର ଫଳରେ ମନୁଷ୍ୟ ପର୍ବତ ଗୁମ୍ଫା ଛାଡ଼ି ଆଜି ବିଦ୍ୟୁତ୍ ସେବିତ ପ୍ରାସାଦରେ ବାସ କରୁଛି ଏବଂ ସେଦିନର ଚର୍ମ ଓ ବଲ୍‌କଲ ଛାଡ଼ି ଆଜି ରେଶମ, ପଶମର ବିଳାସ-ପରିଧାନରେ ଆବୃତ ।

ସମଗ୍ର ଭାବରେ ଏହା ନିତାନ୍ତ ସତ୍ୟ ହେଲେହେଁ ବ୍ୟକ୍ତି-ଗତ ବା ପାରିବାରିକ ଜୀବନରେ ଆମେ ଆମର ଏହି ବିଧାତୃଦତ୍ତ କଲ୍ୟାଣକର ଦାୟିତ୍ୱ ଓ ଅଧିକାରକୁ ସଂସ୍କାରର ଫାଶୀକାଠରେ ଝୁଲେଇ ଦେଇ ଗତାନୁଗତିକ ଜୀବନ ଯାପନ କରିବାକୁ

ସୁଖ ପାଉ ଓ ସମସ୍ତ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଓ ସୌଭାଗ୍ୟକୁ ମଧ୍ୟ, ଅଦୃଷ୍ଟର ହାତରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରି ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ ରହୁ । ଭାରତବର୍ଷର ଯୁଗ ଯୁଗ ବ୍ୟାପୀ ସ୍ଥାଣୁତ୍ୱର ମୂଳରେ ଏହି ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ ଭାବ । ଧରନେ ମନିଷ ନିଜର ସରଞ୍ଜାମ କେବଳ ନିଜ ମୁଣ୍ଡରେ ବା କାନ୍ଧରେ ବୋହୁ-ଥିଲା । ପରେ ବୋଝ ବେଶୀ ହେବାରୁ ତାକୁ ଘୋଡ଼ା ଓ ବଳଦର ପିଠିରେ ଲଦିଲା । ବୋଝ ପୁଣି ଅଧିକ ହେବାରୁ ଦୁଇଟି ବଳଦ ବା ଦୁଇଟି ଘୋଡ଼ାକୁ ଏକାଠି କରି ଗାଡ଼ିର ସୃଷ୍ଟିକଲା; କିନ୍ତୁ ସେହି ଗାଡ଼ି ରହିଲା ସନାତନ ହୋଇ । ତା'ର ଯୁଗଯୁଗ ଧରି ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଲା ନାହିଁ; ତାର ସମସ୍ତ ଅସୁବିଧା ସତ୍ତ୍ୱେ । ତରକାରୀରେ ସ୍ୱାଦପାଇଁ ଲୁଣ ଦେବା ବା ବଘାରିବା ଏକ ଏକ ବିପ୍ଳବକାରି ଆବିଷ୍କାର କିନ୍ତୁ ଏବର ଗୃହିଣୀ ଭୁଲିଯାନ୍ତି ଯେ ସେମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଗୃହସ୍ଥାଳିରେ ସେହିପରି ନୂତନ ଆବିଷ୍କାର କରିବାର, ନୂତନ ଉନ୍ନତି ଆଣିବାର ଅଧିକାର ଅଛି । କିନ୍ତୁ ସେ ଅଧିକାର ଅପେକ୍ଷା ଗତାନୁଗତିକତାହିଁ ଅଧିକାଂଶଙ୍କର ବରଣୀୟ; କାରଣ ସେ ବାଟରେ କଷ୍ଟ ନାହିଁ ।

ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନରେ ଆମେ ଅଧିକାଂଶ ଭାବରେ ଗତାନୁଗତିକ ଜୀବନଯାପନ କରୁ ଓ ନିଜର ଦୁଃଖ ଦୁର୍ବିପାକ ପାଇଁ ଭାଗ୍ୟ ବା ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକତାକୁ ଦାୟୀ କରାଇଥାଉ । ଅଦୃଷ୍ଟ ଓ ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକତାର ପ୍ରଭାବକୁ ସୃଷ୍ଟିର ନିୟମ ପରମ୍ପରାରୁ ଆମେ-ମାନେ ଏକାବେଳକେ ବାଦ୍ ଦେଇ ନପାରୁ; କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଦିଆଯାଇଥିବା ଆତ୍ମ-ଶକ୍ତି ଯେ ଏହି ପ୍ରଭାବ ଗୁଡ଼ିକ ସଙ୍ଗେ ଲଢ଼ିବା ପାଇଁ ଦିଆଯାଇଛି ଏକଥା ଭୁଲି ଯିବା ଏକାନ୍ତ ଅଯୌକ୍ତିକ ହେବ । ଭାଗ୍ୟକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏକ ନଦୀ ସ୍ରୋତ ରୂପେ

କଳ୍ପନା କରିପାରୁ । ସେହି ନଦୀର ପ୍ରଖର ପ୍ରବାହ ଆମେ ରୋଧି ନ ପାରୁଁ ; କିନ୍ତୁ ପହଁରି ବା ନୌକା ସାହାଯ୍ୟରେ ତାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରିବାର ବୁଦ୍ଧି ଓ ଶକ୍ତି ମନୁଷ୍ୟର ଅଛି । ମନୁଷ୍ୟ ତାହାର ପ୍ରୟୋଗ ନ କରି କେବଳ କୂଳରେ ଠିଆ ରହି ନିଜର ଅସହାୟତା ଯେଉଁ ବିଳାପ କରିବା ଠିକ୍ ହେବକି ? ମନୁଷ୍ୟ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ମାନୁ ବା ନମାନୁ ଯାଏ ଆସେ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ସେ ଯେଉଁ ଜୀବନର କୌଣସି କ୍ଷେତ୍ରରେ ସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ଏହି ଆତ୍ମ-ଶକ୍ତିକୁ ସକ୍ରିୟ କରିବାକୁ ହେବ । ଅଭାବ, ପରାଭବର ବିରୁଦ୍ଧ ଶକ୍ତି ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କୁ ଲଢ଼ିବାକୁ ହେବ । ଜୀବନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରି, ଏକାଗ୍ରଚିତ୍ତ ଓ ଏକାଗ୍ର-ଚେଷ୍ଟା ହୋଇ ସେହି ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ନ ପହଞ୍ଚିଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କର ବିଶ୍ରାମ ଯେପରି ନ ରହେ । ଏପରି ଅକ୍ଲାନ୍ତ ସଂଗ୍ରାମରେ ଜୟ ନିଶ୍ଚିତ । ବଡ଼ଲୋକର ପୁଅ ହୋଇ ଜନ୍ମହେବାରେ ନୁହେଁ, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଲଢ଼ି ବଡ଼ଲୋକ ହେବାରେ ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରକୃତ ପୁରୁଷକାର ।

ଆମର ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟତା ପାଇଁ ଆମେ ନାନା ଅଭାବ ଅସୁବିଧାର ଦାବି ଦେଇଥାଉ; କିନ୍ତୁ ଆତ୍ମ-ପ୍ରେରଣା ନ ଥିଲେ ସବୁ ସୁବିଧା ସତ୍ତ୍ୱେ ବି ସଫଳତା ଆସେ ନାହିଁ । ଜଣେ ମାର୍କିନ୍ ଲେଖକ ତାଙ୍କର କଲେଜ-ପଢ଼ା କାଳର ଜଣେକ ସହାଧ୍ୟାୟୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏଇ ସଂପର୍କରେ ଏକ ମଜାର ଘଟଣା ଲେଖିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ସହାଧ୍ୟାୟୀ ଖୁବ୍ ଆରାମରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଆରାମ-ଚୌକି କିଣିଲା । ସେଥିରେ ପୁଣି ଏପରି ବ୍ୟବସ୍ଥା ରଖାଗଲା ଯେ ଆଲୁଅ ଓ ଖାତାପତ୍ର ସେହି ଚୌକିରେ ଯଥା

ସ୍ଥାନରେ ରଖାଥିବ । ପଢ଼ିଲା ବେଳେ ଯେପରି ଶୀତ ବା ଲାଗିବନି ଅଥଚ ଆରାମ ଦେବ, ଏପରି ଏକ ନୂଆ ଢଙ୍ଗ କୋଟ୍ ବା କିଣିଲ; କିନ୍ତୁ ଦେଖାଗଲା ଯେ, ସହାଧ୍ୟାୟୀଟି ପ୍ରଚୁର ଖାଦ୍ୟ ଭୋଜନ ପରେ ନୂଆ ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି ଯେମିତି ଆରାମ ଚୌକିରେ ଢଳି ପଡ଼େ, ସେ ଗମ୍ଭୀର ମନୋଯୋଗରେ ପଢ଼ିବେ କ'ଣ, ବେଶ୍ ଘୁଂ ଘୁଡ଼ ମାରି ନିଦ୍ରା ଯାଆନ୍ତି ! ଏ ଦୃଶ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରାଯାଉ ଯେ, ବିଶ୍ୱସାହିତ୍ୟର ଅନେକ ଅମର ଗ୍ରନ୍ଥ ଜେଲ୍‌ରେ, ଦରିଦ୍ର କୁଟୀରରେ, ନିର୍ବାସନରେ, ଅନ୍ଧାରରେ ଏବଂ ରୁଗ୍‌ଣତାର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭିତରେ ହିଁ ଲେଖା ଯାଇଛି । ସେଇଥିରୁ ଆମେ ବୁଝି ପାରିବା ଯେ, ମନୁଷ୍ୟ ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକତାର କ୍ରୀଡ଼ନକ ମାତ୍ର ହେବା ବିଧାତାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ନୁହେଁ । ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକତାକୁ ଜୟ କରି ସତ୍ୟ ଓ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟର ଆବିଷ୍କାର ପଥରେ ଅବାଧ ଅଗ୍ରସର ହେବା ହିଁ ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରତି ପ୍ରକୃତିର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ।

ଗ୍ଲେନ୍ କନିଂହାମ୍ ଏକ ମାଇଲ ଦୂରତାକୁ ଶୀଘ୍ରତମ କାଳରେ ଦୌଡ଼ିଛନ୍ତି—୪ ମିନିଟ୍‌ରେ । ଏଇ ମାର୍କିନ୍ ଭଦ୍ର ଲୋକ ପିଲାଦିନେ ତାଙ୍କ ଇସ୍କୁଲ ଘର ନିଆଁ ଲାଗିବା ଫଳରେ ଏପରି ଛୋଟା ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ ଯେ, ଡାକ୍ତରମାନେ ମତ ଦେଇ ଥିଲେ ଯେ ସେ ଆଉ ଚାଲି ପାରିବେନି । ଗ୍ଲେନ୍ କିନ୍ତୁ ଦବି ଯିବାର ଲୋକ ନୁହଁନ୍ତି । ସେ ପ୍ରଥମେ ବଳରେ ଗୋଟିଏ ଲଙ୍ଗଳକୁ ଧରି ଚାଲିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ତା'ପରେ ଅକ୍ଲାନ୍ତ ଚେଷ୍ଟା ଚାଲିଲା, ନିଜ ଗୋଡ଼ ଦୁଇଟିର ଶକ୍ତି ଫେରାଇ ଆଣିବାକୁ । ଫଳରେ ସେଦିନର ପରିତ୍ୟକ୍ତ ଛୋଟା, ଦୌଡ଼ିବା ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ସମସ୍ତ ପୂର୍ବ ରେକର୍ଡକୁ ଭାଙ୍ଗିପାରିଲେ ।

ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର ବିଷଦନ୍ତ କିପରି ଉପୁଡ଼ା ଯାଇ ପାରେ, ଟେଗ୍ଲନ୍ ତାର ଏକ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କର ଜୀବନୀ ପଢ଼ିବାକୁ ଯିବା ଦରକାର ନାହିଁ—ନିଜର ସାହି ବା ଗାଆଁରେ ଯେ କୌଣସି ଲୋକ କୌଣସି ନା କୌଣସି ଦିଗରେ ସଫଳକାମ ହୋଇଛି, ତାକୁ ଯାଇ ପଚାର, ତା' ନିକଟରୁ ଏହିପରି ଆତ୍ମ-ପ୍ରଚେଷ୍ଟାର ଗୋଟାଏ ବଡ଼ କାହାଣୀ ଶୁଣିବାଇ ଶୁଣିବ ।

ବାହାରର ଅଭାବ, ଅସୁବିଧା, ପରାଜୟ ଓ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ସହିତ ଲଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଭିତରର ଏକ ଲଢ଼େଇରେ ସଦାଜାଗ୍ରତ ସୈନିକ ହେବା ମଧ୍ୟ ବିଧାତାର ନିଗୂଢ଼ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ । ବସ୍ତୁତଃ ବାହାର ସଂଗ୍ରାମ, ଭିତର ସଂଗ୍ରାମର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ମାତ୍ର । ଯିଏ ଭିତର ଯୁଦ୍ଧରେ ଜୟୀ, ତାହାପ୍ରତି ବାହାରର ଯୁଦ୍ଧ କିଛିନୁହେଁ ନୁହେଁ । ବାହାର ସଂଗ୍ରାମରେ ବହୁ ବିଜୟ ଲାଭ କରିଥିଲେହେଁ ଯିଏ ଭିତର ଲଢ଼େଇରେ କ୍ଷତବିକ୍ଷତ ଓ ପଙ୍ଗୁ, ତା'ର ଜୀବନରେ ସାଫଲ୍ୟ ଥାଇପାରେ, କିନ୍ତୁ ନାହିଁ ଶାନ୍ତି, ନାହିଁ ସୁଖ । ସେଥିପାଇଁ ଜଗତର ଧର୍ମଗୁରୁ ଓ ଦାର୍ଶନିକମାନେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ସର୍ବାଦୌ ନିଜ ଭିତରର ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କୁ ନିପାତ କରିବାକୁ ବରାବର ଉପଦେଶ ଦେଇ ଆସିଛନ୍ତି । ଏଇ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କୁ ବଶୀଭୂତ ନ କଲା ଯାଏଁ ମନୁଷ୍ୟର ଆତ୍ମଶକ୍ତିର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ ଅସମ୍ଭବ ଏବଂ ଜୀବନ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ ରହିବାଇ ରହିବ । ଯାର ଜୀବନ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ, ତା'ର ଜମା ଖାତାରେ କିଛି ସାଫଲ୍ୟ ଥାଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ବିକଶିତ, ଏକୀଭୂତ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ଯେଉଁ ଆନନ୍ଦ, ତାଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ତାହା ଦୁର୍ଲଭ ।

ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ ଯାହାକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଯାଇଛନ୍ତି ମନୁଷ୍ୟର ଷଡ଼ରିପୁ, ସେହି କାମ, କ୍ରୋଧ, ଲୋଭ ପ୍ରଭୃତିକୁ ଏବେ ମନସ୍ତାତ୍ତ୍ୱିକମାନେ ନାମ ଦେଇଛନ୍ତି ଇନଷ୍ଟିଙ୍କ୍ଟ୍ ବା ପ୍ରବୃତ୍ତି। ମନୁଷ୍ୟ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରବୃତ୍ତି ନେଇ ଜନ୍ମ ହୁଏ, ଠିକ୍ ଯେପରି ଅନ୍ୟ ପ୍ରାଣୀମାନେ। ଜୀବର ବଂଶବୃଦ୍ଧି ଓ ଆତ୍ମରକ୍ଷଣ ପାଇଁ ପ୍ରକୃତି, ପ୍ରତି ଜୀବ ଦେହରେ ଏଇ ସବୁ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଖଞ୍ଜି ପଠାଇଥାଏ। କ୍ଷୁଧା, ଭୟ, ମୈଥୁନ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରବୃତ୍ତି, ଜୀବର ରକ୍ଷଣ ଓ ସଂପ୍ରସାରଣ ପାଇଁ ଯେ ନିତାନ୍ତ ଦରକାର, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଏକାନ୍ତ ଭାବରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି-ଚାଳିତ ହେବା ଜନ୍ତୁର ଲକ୍ଷଣ ହୋଇପାରେ; ମନୁଷ୍ୟର ନୁହେଁ। ବିଧାତା ମନୁଷ୍ୟକୁ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଏକ ଅଧିକା କଥା ଦେଇଛନ୍ତି—ତାହା ହେଉଛି ବିବେକ। ଈଶ୍ୱରର ସ୍ୱରୂପ ଧରି ବିବେକ ବସିଛି, ଆମ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ଭିତରେ। ତା ସ୍ୱରୂପକୁ ଆମେ ଯେତିକି ସମ୍ମାନ ଦେବା, ସେହି ପରିମାଣରେ ଆମେ ଜନ୍ତୁରୁ ହେବୁ ମନୁଷ୍ୟ ଏବଂ ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ତା'ର ସ୍ୱରୂପକୁ ଖାତିର୍ ନ କରି ପ୍ରବୃତ୍ତିର ପ୍ରେରଣାରେ ଭାସିଯିବୁ, ସେହି ପରିମାଣରେ ହେବୁ ମନୁଷ୍ୟରୁ ଜନ୍ତୁ।

ବିବେକକୁ ନ ମାନି କାମ କରିଗଲେ ପରେ ଆସେ ଆତ୍ମ-ଗ୍ଲାନି। ଗଛ, ଲତା, ନଦୀ, ପାହାଡ଼ ବା ଜୀବଜନ୍ତୁର ଆତ୍ମ-ଗ୍ଲାନି ନାହିଁ। କେବଳ ଅଛି ମନୁଷ୍ୟର। "ଛି, ଏ କି କାମ କଲି।" "ଛି, ଆଉ ଏପରି କାମ ଯେପରି ନ କରେ।" "ଏ କଥା ଶୁଣିଲେ ମୋର ସ୍ତ୍ରୀ ବା ବାପା-ବୋଉ ବା ଲୋକେ କ'ଣ କହିବେ।"—ଏପରି ଆତ୍ମ-ନିନ୍ଦା ଓ ଆତ୍ମ-ଭର୍ତ୍ସନା କାହାର ଜୀବନରେ ବାରମ୍ବାର ନ ଘଟିଛି? ହେ ପାଠକ ଓ ପାଠିକା,

ବିବେକର ଏହି ପ୍ରାକୃତିକ ନିଷ୍ପତ୍ତିକୁ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ବଳବତ୍ତର କର। ଏହି ଆତ୍ମ-ଗ୍ଲାନିକୁ କର୍ଣ୍ଣପାତ ନ କରି ମାଡ଼ି ଗ୍ଲୁଲଗଲେ ବିବେକ କ୍ରମେ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ଆସେ; ଲୋକ ଦୁରଭ୍ୟାସ ଓ ଦୁଷ୍କର୍ମର ପଙ୍କରେ ଲଟ ପଟ ହୋଇ ଘୁଷୁରି ପାଲଟି ଯାଏ। ଆତ୍ମ-ଗ୍ଲାନିକୁ ବଳବାନ୍ ଓ ଜୀବନ୍ତ ରଖି ପାରିଲେ ଭଲ ବାଟରେ ପଛକୁ ଫେରିବା ସହଜ ହୁଏ।

ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ବିଗ୍ଭରପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନ ହେଲେ ଏହି ଆତ୍ମ-ଗ୍ଲାନି ମଧ୍ୟ ଏକ ବ୍ୟାଧିବିକାରରେ ପରିଣତ ହେବ। 'ବିଗ୍ଭର'ର ପ୍ରକୃତ ପ୍ରୟୋଗ ଅଭାବରେ 'ଆଗ୍ଭର' ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଗ୍ଭର କରେ। ଏହି ଆଗ୍ଭରର ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେହିଁ କୋଟି କୋଟି ହିନ୍ଦୁ ବହୁଯୁଗ ଧରି 'ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ' ରହିଥିଲେ, କୋଟି କୋଟି ନାରୀ ମୃତ ସ୍ୱାମୀର ଚିତାରେ ଅନିଚ୍ଛାରେ ଜଳି ମରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଶିଶୁଙ୍କୁ ଗଙ୍ଗା-ସାଗରରେ ବୁଡ଼େଇ ମାରି ଦିଆ-ହୋଇଛି। ବ୍ରାହ୍ମଣ, ପାଣିକୁ ଛୁଇଁଲେ ଆତ୍ମ-ଗ୍ଲାନି ଭୋଗ କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକ। ମୁସଲମାନ ଗୋରୁକୁ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଭାବରେ ହତ୍ୟା କଲେ ମନରେ ତା'ର କିଛି ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଆସିବନି, ଅଥଚ ଶୁକର ମାଂସ ଖାଇ ପକାଇଲେ ତା'ର ହେବ ଆତ୍ମ-ଗ୍ଲାନି। ଏ ପ୍ରକାର ଆତ୍ମ-ଗ୍ଲାନି କେବଳ ଆଗ୍ଭରର ଅତ୍ୟାଗ୍ଭର। ବିଗ୍ଭର ପ୍ରୟୋଗ କରି ଏପରି ଆତ୍ମ-ଗ୍ଲାନିର ଫାଶରୁ ନିଜକୁ ଯେତେ ମୁକ୍ତ କରାଯାଇ ପାରେ, ସେତେ ଭଲ। ଏଇ ବିଗ୍ଭର ପ୍ରୟୋଗ ଫଳରେହିଁ ଆତାତୁର୍କ୍ କେମାଲ୍ ପାଶା ଆଗ୍ଭର ଅତ୍ୟାଗ୍ଭରିତ ତୁର୍କ୍ ଜାତିକୁ ସ୍ୱାତାବିତ ଜନ୍ମାନ୍ତର ଦେଇ ପାଇଛନ୍ତି। ମୁସ୍‌ଲିମ୍ ନାରୀର ପର୍ଦ୍ଦା, ମୁସ୍‌ଲିମ୍ ପୁରୁଷର ଫେଜ୍ ଟୋପି, ଆରବିକ୍ ଲିପି, ଇସ୍‌ଲାମିକ୍

ଖ୍ରିଷ୍ଟରେ ବର୍ଷ ଗଣନା, ଖାଲିଫଙ୍କୁ ଆଲ୍ଲାର ପ୍ରତିନିଧି ବୋଲି ସମ୍ମାନ କରିବାର ଭାବ—ଏ ସବୁ ଇସ୍‌ଲାମ ଧର୍ମର ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ବୋଲି ବହୁଯୁଗ ଧରି ଧର୍ମ ହୋଇ ଆସୁଥିଲା, ଯେପରି ବ୍ରାହ୍ମଣର ଉପବୀତ । ପୂର୍ବେ ଏ ସବୁ ଆଚାରର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ହେଲେ ତୁର୍କର ଚିତ୍ତରେ ଆତ୍ମ-ଗ୍ଲାନି ଆସୁଥିବ ନିଶ୍ଚୟ; କିନ୍ତୁ ଆଜି ତୁର୍କିସ୍ଥାନ ପୂରାପୂରି ଇଉରୋପୀୟ,—ଖାଇବା ପିଇବା, ବସନ ଭୂଷଣ, ଚାଲିଚଳନ, ସବୁଥିରେ । ଆଚାର ଦେନ ଆତ୍ମ-ଗ୍ଲାନିର ଯୁଗ ତୁର୍କିସ୍ଥାନରୁ ଚାଲିଯାଇଛି । ଭାରତବର୍ଷରେ ପଙ୍କିଳ ଆଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରଥମ ଓ ପ୍ରଧାନ ସଂଗ୍ରାମ ଚଳାଇଥିଲେ ବୁଦ୍ଧ । ବେଦକୁ ସାମାନ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ରଚିତ ଗ୍ରନ୍ଥ ମାତ୍ର ବୋଲି ମନେ କରିବା, ସବ ଜାତିକୁ ସମାନ ମନେ କରିବା, ବହୁଯୁଗ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଯାଗଯଜ୍ଞର ନିନ୍ଦାବାଦ କରିବା—ତୀକ୍ଷ୍ଣତମ ବିଚାର ଓ ଅସାଧାରଣ ସାହସ ବିନା ଅସମ୍ଭବ ।

ପ୍ରବୃତ୍ତିମାନଙ୍କୁ ବଶୀଭୂତ କରିବାର ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ପନ୍ଥା ହେଉଛି, ସଂଯମ ଓ ସନ୍ନ୍ୟାସ । ଏ ପନ୍ଥାର ମୂଳ ମନ୍ତ୍ର ହେଉଛି ପ୍ରଲୋଭନ-ଠାରୁ ନିଜକୁ ଦୂରରେ ରଖିବା । ଏଥିପାଇଁ ପୁରୁଷପିଲାଙ୍କୁ ଲୋକାଳୟରୁ ନେଇ ଦୂରରେ ପ୍ରଲୋଭନ-ଶୂନ୍ୟ ଗୁରୁଗୃହରେ ଛାଡ଼ି ଆସିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା । ଏ ଏକ ଉତ୍ତମ ବ୍ୟବସ୍ଥା, ଯଦି ସେପରି ନିର୍ଭରଯୋଗ୍ୟ ଗୁରୁଙ୍କ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସୁଲଭ ହୁଏ । ରାମକୃଷ୍ଣ ମିସନ୍ ଓ ଆର୍ଯ୍ୟ ସମାଜ ପକ୍ଷରୁ ଏପରି ଅନୁଷ୍ଠାନ ଏବେ ବି ପରିଚାଳିତ ହେଉଥିବାର ମୁଁ କାଗଜରେ ପଢ଼ିଛି; ମାତ୍ର ମୋର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅଭିଜ୍ଞତା ନାହିଁ । ବାଲ୍ୟ ଓ କୈଶୋର ପରେ; ବିବାହିତ ଓ ଗୃହସ୍ଥ ଜୀବନରେ ମଧ୍ୟ ସଂଯତ ଜୀବନ ଯାପନ କରିବାର

ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଓ ପନ୍ଥା ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି । ସେଥିରେ ବି ମୂଳକଥା ବିଳାସ ଓ ପ୍ରଲୋଭନଠାରୁ ନିଜକୁ ଯେତେ ଦୂରରେ ରଖା ଯାଇପାରେ, ତାର ଚେଷ୍ଟା କରିବା । ଆମର ଦୁର୍ବଳତା ଯୋଗୁ ଆମେ କୌଣସି ଉପଦେଶ ରକ୍ଷା କରି ନ ପାରିଲୁ ବୋଲି ତାକୁ ନିନ୍ଦା କରିବାର କୌଣସି ଯୁକ୍ତି ନାହିଁ ।

ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ 'ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ' ଏବେ ମନସ୍ତାତ୍ତ୍ୱିକମାନଙ୍କ ଭାଷାରେ ନୂଆ ନାମ ଧରି ବାହାରିଛି । ଇଂରାଜୀରେ ତାକୁ କହୁଛନ୍ତି ସବ୍-ଲିମେଶନ୍ । ମନସ୍ତାତ୍ତ୍ୱିକ କହନ୍ତି ଯେ, ଇନ୍‌ଷ୍ଟିଂକଟ୍ ବା ପ୍ରବୃତ୍ତି ଜନ୍ତୁର ଲକ୍ଷଣ । ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱର ଉଦ୍‌ବୋଧନ ପାଇଁ ଏହିସବୁ ଇନଷ୍ଟିଂକ୍‌ଟ୍ ଗୁଡ଼ିକର ଉନ୍ନମନ ବା ରୂପାନ୍ତରୀକରଣ ଦରକାର । ପ୍ରବୃତ୍ତି ଭାବରେ କ୍ରୋଧ, ମନିଷ ଓ ଜନ୍ତୁ ଭିତରେ ସମାନ । ନିଜର ସାମାନ୍ୟ ସ୍ୱାର୍ଥରେ ବାଧା ଆସିଲେ ବାଘ, କୁକ୍କୁରପରି ମନିଷ ବି କାମୁଡ଼େ ଗୋଡ଼ାନ୍ତି, କଳିତକରାଳ, ମୁଣ୍ଡ ଫଟାଫଟି ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ଏହି କ୍ରୋଧ ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ମନୁଷ୍ୟହିଁ କେବଳ ପରାର୍ଥ ସେବାରେ ଲଗାଇପାରେ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନର-ନାୟକ ବା କବିମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟାୟ ଅତ୍ୟାଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯେଉଁ ଅଗ୍ନି ବର୍ଷଣ, ତାହା ଏହି କ୍ରୋଧ ପ୍ରବୃତ୍ତିର କଲ୍ୟାଣକର ରୂପାନ୍ତର ମାତ୍ର । ଆମ ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ କହନ୍ତି ଯେ, ଯୌନ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ସଂଯମ ହୋଇପାରିଲେ ଅନ୍ୟ ସବୁ ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ବଶୀଭୂତ ଓ ରୂପାନ୍ତରିତ କରିବା ସହଜ ହୋଇ ଆସେ । ସେମାନେ ଏକାନ୍ତ ଠିକ୍ । ବାପୁଜୀ ନିଜ ଜୀବନରେ ତାହା ପ୍ରମାଣ କରିଯାଇଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇଛି ଯେ, ପୁରୁଷର ବୀର୍ଯ୍ୟର ଅପଚୟ ନ ହେଲେ ତାହା ରକ୍ତରେ ମିଶି ମସ୍ତିଷ୍କକୁ ପରିପୁଷ୍ଟ କରିବାରେ

ସାହାଯ୍ୟ କରେ ବୋଲି ବିଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟ ଆଜି ମାନୁଛି । ଅଭିଜ୍ଞ ଧର୍ମାଚାର୍ଯ୍ୟମାନେ ବରାବର କହି ଆସିଛନ୍ତି ଯେ, ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଫଳରେ ଶରୀର ଓ ମନ ପରିଷ୍କୃତ ହୋଇ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଭାବପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।

ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଜୀବନ ଲୋକର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଉ ବା ନ ହେଉ ଜୀବନର ସାଫଲ୍ୟପାଇଁ ଚିତ୍ତକୁ ନାନା ପ୍ରବୃତ୍ତି, ନାନା ପ୍ରଲୋଭନ, ନାନା ଚିନ୍ତାରେ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ ନ କରି ଏକୀଭୂତ କରିବା ସର୍ବଦା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ନିଜର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ, ନିଜର ବିଫଳତା ପାଇଁ ପରକୁ ବା ବାହାରର ଘଟଣାବଳୀକୁ ଦୋଷ ଦେଇ ପାରହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା କେବଳ ନିଜକୁ ଫାଙ୍କିବା । ନିଜର ବାଧା ବିଘ୍ନକୁ ନିଜେଇ ଘୁଞ୍ଚେଇବାକୁ ହେବ, ନିଜର ବୋଝ ନିଜ ମୁଣ୍ଡରେହିଁ ବୋହିବାକୁ ହେବ । ଏଥିପାଇଁ ନିତାନ୍ତ ଦରକାର ଚିତ୍ତର ଏକୀକରଣ । ଇଂରାଜୀରେ ମନସ୍ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଭାଷାରେ ଯାହାକୁ କହନ୍ତି, Self-integration—ଗୀତାରେ ଏହି ସେଲଫ-ଇଣ୍ଟିଗ୍ରେଶନର ବର୍ଣ୍ଣନା ହେଉଛି ବ୍ୟବସାୟାତ୍ମିକା ବୁଦ୍ଧି । ଅବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କର ବୁଦ୍ଧି ବହୁଶାଖ ଓ ଅନନ୍ତ । ଇଣ୍ଟିଗ୍ରେଶନ ଆଣିପାରିଥିବା ଲୋକକୁହିଁ ଗୀତାରେ କୁହାଯାଇଛି ସ୍ଥିତଧୀ, ସ୍ଥିତପ୍ରଜ୍ଞ । ବାପୁଜୀଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯେ କେହି ଆସୁଥିଲେ,: ସେ ତାଙ୍କର ଏହି ସ୍ଥିତଧୀ ଗୁଣରେ ଅବାକ୍ ହେଉଥିଲେ । ତାଙ୍କର ନ ଥିଲା ଆକର୍ଷଣ, ନ ଥିଲା ଘୃଣା, ତାଙ୍କର ନ ଥିଲେ ଶତ୍ରୁ, ଥିଲେ କେବଳ ମିତ୍ର, ତାଙ୍କର ଦୁଃଖ ବି ନଥିଲା ସୁଖ ବି ନ ଥିଲା. ଭଗବାନଙ୍କୁ ସାକ୍ଷୀ ରଖି ସେ କେବଳ ଆଗେଇ ଚାଲିଥିଲେ ସତ୍ୟର ଋଜୁ ପଥରେ ।

ଯଦି ଜୀବନରେ ଆମେ ଶାନ୍ତି, ସୁଖ ଓ ପ୍ରକୃତ ବିଜୟ ଚାହୁଁ, ତେବେ ଆମକୁ ବାପୁଜୀଙ୍କ ପରି ଚରିତ୍ରକୁ ଇଣ୍ଟିଗ୍ରେଟେଡ୍ ବା ଏକୀଭୂତ କରିବାକୁ ହେବ । ଯେଉଁଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମେ ବାହାରର ଦ୍ରବ୍ୟରୁ ସୁଖ ପାଇବୁ ବୋଲି ଆଶା ରଖିଛୁ, ସେତେଦିନ ଯାଏଁ ଆମ ଜୀବନର ଶାନ୍ତି ନାହିଁ ଏବଂ ସେତେଦିନ ଯାଏଁ ଆମେ ମଣିଷ ହେବା ଅସମ୍ଭବ । ଅନ୍ୟ କଥାରେ, ସେତେଦିନ ଯାଏଁ ଆମର ପ୍ରକୃତ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଫୁଟି ପାରିବ ନାହିଁ । କୋଠାବାଡ଼ି, ଟଙ୍କାପଇସା, ସ୍ତ୍ରୀ, ପୁତ୍ରକନ୍ୟା, ସାମାଜିକ ବା ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଏଇ ସବୁ ବାହାରର ଦ୍ରବ୍ୟ ବା ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ ଆଶା ରଖି ଲୋକ ଜୀବନ ପଥରେ ଯାତ୍ରା କରେ । ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ଦେଖ, ଆମର ଅଧିକାଂଶ ଦୁଃଖ ଓ ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତା ଏଇ ସବୁଥିରୁ ଜାତ । ଏ ସବୁ ଜୀବନପଥର ପାଥେୟ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଏ ସବୁ ଆତ୍ମାର ପ୍ରଭୁ ହେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଏ ସବୁର ଲଗାମକୁ ହାତମୁଠାରେ ରଖି ଯେଉଁ ଲୋକ ନିରାକର୍ଷିତ ଭାବରେ ଜୀବନ ଚଳାଏ, ସେ ମୁକ୍ତ, ସେ ସ୍ୱାଧୀନ, ସେ ସୁଖୀ ।

ଗୀତା କହେ —

"ଯେହି ସଂସ୍ପର୍ଶଜା ଭୋଗାଃ,
ଦୁଃଖଯୋନୟଃ ଏବ ତେ;
ଆଦ୍ୟନ୍ତବନ୍ତ କୌନ୍ତେୟ
ନ ତେଷୁ ରମତେ ବୁଧାଃ ।"

ଯେଉଁ ଭୋଗ ସଂସ୍ପର୍ଶରୁ ଅର୍ଥାତ୍ ବାହାର ଦ୍ରବ୍ୟର ସମ୍ପର୍କରୁ ଜାତ, ତାହା ଦୁଃଖର କାରଣ । ସେ ସବୁର ଆରମ୍ଭ ଓ ଶେଷ ଅଛି । ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ସବୁ କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ । ପଣ୍ଡିତ ଲୋକ ସେଥିପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ

ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କ ଭାଷାରେ ଯିଏ ଆତ୍ମାକୁ ହରାଇପାରେ ସେହି କେବଳ ଆତ୍ମାକୁ ଫେରି ପାଇବ । ଏହାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଏହି ଯେ, ପ୍ରବୃତ୍ତିପରିଚ୍ଛାଳିତ ଅହଂମୟ, ସ୍ୱାର୍ଥକେନ୍ଦ୍ରିକ ଜୀବନକୁ ଆମେ ବର୍ଜ୍ଜନ କରି ପାରିଲେ, ଆମ ଭିତରେ ଉଚ୍ଚତର ଆତ୍ମାର ଉଦ୍ଭବ ହେବ । ଧର୍ମର କଥା ଛାଡ଼ି ଦେଲେହେଁ କଳା, କବିତା, ବିଜ୍ଞାନ, ଦେଶସେବାରେ ମଧ୍ୟ ଏହି କଲ୍ୟାଣକର ନିୟମ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ । ନିଜର ପ୍ରବୃତ୍ତିପଙ୍କିଳ, ସ୍ୱାର୍ଥଜଡ଼ିତ, ଆତ୍ମାକୁ ନ ହଜେଇଲେ କବି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କବିତା, ଶିଳ୍ପୀ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କଳା ସୃଷ୍ଟି କରିପାରିବେ ନି କି ଦେଶସେବକ ପ୍ରକୃତ ଦେଶସେବା କରିପାରିବେ ନାହିଁ । କେବଳ ବାହାବା ପାଇବାର ଦୁର୍ବାର ଲାଳସା ଯେନି କେହି ପ୍ରକୃତ କବି ବା ଶିଳ୍ପୀ ହୋଇ ନ ପାରନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ କବି ବା ଶିଳ୍ପୀଙ୍କୁ ନିଜ ଅନୁଭୂତିରେ ଓ ନିଜ କଳାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମଜ୍ଜିତ ହେବାକୁ ହେବ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଆଇନଷ୍ଟାଇନ୍ ନିଜର ଗବେଷଣା ଛଡ଼ା ଜଗତର ଅନ୍ୟ ଘଟଣାବଳି ସମ୍ପର୍କରେ ନିସ୍ପୃହ । ସାମନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ନକ୍ଷତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ପାଇଁ ନିଦ୍ରା ଓ କ୍ଷୁଧା ଭୁଲିଯାଉଥିଲେ ।

ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଦୁର୍ବଳତା ବିଚିତ୍ର । କେତେକଙ୍କର ଜୀବନର ସମସ୍ତ ସିଦ୍ଧି ପୋକ ମାରିଯାଏ, ହୁଏତ କେବଳ ଗୋଟିଏ କୁଅଭ୍ୟାସ ଯୋଗୁଁ । ବାରମ୍ବାର ଚେଷ୍ଟା କଲେ ବି ସେ ଅଭ୍ୟାସ ଛାଡ଼ି ହୁଏନା । ମନସ୍ତାତ୍ତ୍ୱିକମାନେ ହିଁ କହିଛନ୍ତି ଯେ, ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ମନୁଷ୍ୟ ଯେଉଁ ବୃହତ୍ତର ଶକ୍ତିରୁ ଉଦ୍ଭୂତ, ସେହି ଶକ୍ତିକୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ ଦୁର୍ବଳ ଆତ୍ମଶକ୍ତି କ୍ରମେ କ୍ରମେ ବଳଶାଳୀ ହୁଏ । ବାପୁଜୀ ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ, ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ପରି ଯେଉଁମାନଙ୍କର ପ୍ରଚୁର ଆତ୍ମଶକ୍ତି ଅଛି ବୋଲି ସେମାନେ ବିଶ୍ୱାସ

କରନ୍ତୁ, ସେମାନେ ଆଦୌ ପ୍ରାର୍ଥନା ନ କରି ପାରନ୍ତୁ । କିନ୍ତୁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ମାନୁ ବା ନ ମାନୁ, ଜୀବନକୁ ସୁଖୀ ଓ ଶାନ୍ତିମୟ କରିବାର ଏକମାତ୍ର ପନ୍ଥା ହେଉଛି, ଜନ୍ତୁର ସ୍ୱାର୍ଥକେନ୍ଦ୍ରିକ ଜୀବନକୁ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ନିଜକୁ ଶକ୍ତି ଅନୁଯାୟୀ ପରାର୍ଥପରାୟଣ କରିବା । ସେଥିପାଇଁ ଦରକାର ପ୍ରବୃତ୍ତିମାନଙ୍କର ବଶୀକରଣ ଓ ରୂପାନ୍ତରୀକରଣ, ସେଥିପାଇଁ ଦରକାର ଚିତ୍ତର ଏକାଗ୍ରୀକରଣ । ଏହି ମାର୍ଗରେହିଁ ହେବ ଆତ୍ମଶକ୍ତିର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ବିକାଶ ।

ସୁସ୍ଥ ଶରୀର

ଶିଶୁ ଭଲ ଦୁଧ ଟିକିଏ ପାଇ ପାରୁନି, ସାଧାରଣ ମଣିଷ ଭଲ ଚାଉଳ ଗଣ୍ଡେ ବା ଡାଲି ଢ଼'ଟା ପାଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି, ଅଥଚ ଚେଣେ ସରକାର ଭିଟାମିନ୍ ଚର୍ଚ୍ଚା ପାଇଁ ଏବଂ ଖାଦ୍ୟ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ବସେଇ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଉଡ଼େଇ ପାରୁଛନ୍ତି । ଏଇ ବୋଧହୁଏ ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟତାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଟ୍ରାଜେଡ଼ି । ଦୁଧ ଓ ଅଣ୍ଡା ପୁଷ୍ଟିକର ଖାଦ୍ୟ, ଏହା ଏ ଦେଶରେ କାହାକୁ ଅଜଣା ? ସେଥିପାଇଁ ସୁଟ ଟିଆରି କରି ମୋଟା-ଦରମା ବାଲା ଡାକ୍ତର, ଲୋକଙ୍କୁ ବୁଝେଇ-ବାର ହାସ୍ୟକର ଅଭିନୟ ନ କଲେ କ୍ଷତି କ'ଣ ହୁଅନ୍ତା ?

ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ବିଷୟରେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ପୁସ୍ତକ ବହୁ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ଚାଲିଛି; ଡାକ୍ତରଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଓ ନବାବିଷ୍କୃତ ଔଷଧର ସଂଖ୍ୟା ମଧ୍ୟ ବଢ଼ି ଚାଲିଛି; କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ ସୁସ୍ଥ ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ସେମାନେ, ଯେ କି ଏ ସବୁ ବହି ବା ଔଷଧର ନାମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶୁଣି ନାହାନ୍ତି କି ଡାକ୍ତରଙ୍କୁ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି ଜୀବନରେ, ଯେଉଁମାନେ ବଞ୍ଚିଛନ୍ତି ମାଟି ଓ ଜଙ୍ଗଲର ଘନିଷ୍ଠ ମିଳନରେ । ଗଡ଼ଜାତର ଜଙ୍ଗଲ ଭୂମିରେ ଓ ପଲ୍ଲୀର କେଦାରମାଳାରେ ନରନାରୀର ଯେଉଁ ତନୁମହିମା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ, ତାହା ନଗର ସଭ୍ୟତାର କୃତ୍ରିମ ଓ ଅପ୍ରାକୃତିକ ମାଟିରେ ମିଳିବ କାହିଁ ? ପ୍ରାସାଦର ସୁଖାଦ୍ୟ ଖାଇ ଓ ମହାର୍ଘ ବସନ ଭୂଷଣ ପରିଧାନ କରି ଯେଉଁ ରୂପର ସମ୍ଭାର ଫୁଟିଥିଲା ହସ୍ତିନାର ରାଜାନ୍ତଃପୁରରେ ସେସବୁ ମଉଳି ଗଲା କଣ୍ୱାଶ୍ରମର ନିରାଭରଣ, ସୁସ୍ଥ, ସରଳ ରୂପ-ପୁଷ୍ପ ନିକଟରେ । ଗଛଲତା, ମାଟି ପବନ, ନଈ ପାହାଡ଼ ମେଳରେ

ଏବେ ବି ଠିକ୍ ସେହିପରି ଶତ ଶତ ଶକୁନ୍ତଳା ଫୁଟି ଉଠୁଛନ୍ତି । ସହରର ମାଟିରେ, ଇଞ୍ଜିନଭର୍ତ୍ତି ସିଁଟିର ସିଆଇ ଗାଲରେ ମାରିବା ପାଇଁ ଉତ୍କଟ ଆଶା ରଖି, ତେଲ-ମସଲ-ଅତ୍ୟାଗ୍ରତ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇ, ନଗର-କୁମାରୀ, ଅରଣ୍ୟ ଲତା ଓ ପୁଷ୍ପର ମନୋହର ସୁଷମା ଆଶା କରିବା ବିଡ଼ମ୍ବନା ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ପୁରାଣ ଅନୁସାରେ ମନୁଷ୍ୟର ଆଦିମ ପିତାମାତାର ପାପ କ୍ରିୟା ଫଳରେ ବିଧାତା ତାଙ୍କୁ ଇଡେନ୍ ଉଦ୍ୟାନରୁ ବିତାଡ଼ିତ କରି ଦେଇଥିଲେ । ଯଦି ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଆଜ୍ଞା ନ ମାନିବା ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରଥମ ପତନ, ମୋ ମତରେ ତା'ର ଦ୍ୱିତୀୟ ପତନ ହେଉଛି ଇଡେନ୍-ତ୍ୟାଗ । ପ୍ରକୃତିର ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କରୁ ମଣିଷ ଯେତିକ ଯେତିକ ଦୂରକୁ ଆସୁଛି, ତା'ର ଦୁର୍ଗତି ସେତିକ ସେତିକ ବଢ଼ୁଛି । ପାଣି, ପବନ, ବିଦ୍ୟୁତ୍‌କୁ ଜବତ୍ କରିଛି ବୋଲି ବିଜ୍ଞାନର ଗର୍ବ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତି ତା'ର ପ୍ରତିହିଂସା ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଉପାୟରେ ନେଇ ଚାଲିଛି, ନୂତନ ନୂତନ ରୋଗରେ, କୋଟି କୋଟି ଲୋକର ଅର୍ଦ୍ଧାଶନରେ ଓ କୋଟି କୋଟି ଲୋକର ବିକୃତ ଭୋଜନରେ । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ନରତନୁର ମଧୁରତମ ସୁଷମା ଫୁଟେଇବାକୁ ଯଦି ଇଚ୍ଛା, ତେବେ ଡାକ୍ତରଖାନା ବସାଇ, ମୋଟା ଦରମାବାଲା ଡାକ୍ତର ରଖାଇ ତା ହୋଇପାରେନା; ସେଥିପାଇଁ ଆମକୁ ପ୍ରକୃତିର ମାତୃକ୍ରୋଡ଼ ତଳେ ପ୍ରାକୃତିକ ଜୀବନକୁ ଫେରିଯିବାକୁ ହେବ ।

ଏବର ଜଜ୍, ଅଧ୍ୟାପକ, ନେତା, କବି, ବିଜ୍ଞାନୀ—ଯେଉଁମାନେ ମାଟିହାତ ଓ ମାଟିଗୋଡ଼ ହେବାକୁ ଏବେ ନାରାଜ ବା ଅଶକ୍ତ, ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ନିଜ ନିଜ ବଂଶର ଆଦ୍ୟ ପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ କଳ୍ପନା କରନ୍ତୁ । ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଦେଖିପାରିବେ ଯେ, ଏବର ସମଗ୍ର ଧୋବଳ ଗୋଷ୍ଠୀର ଆଦି ପୁରୁଷ ନିତ୍ୟ ଗଛ କାଟୁଥିଲେ,

ହଳ ଚଷୁଥିଲେ, ମାଛ ଧରୁଥିଲେ, ଶିକାର କରୁଥିଲେ, ଗଦା ବୁଲାଉ ଥିଲେ ଏବଂ ଆଉ ନାରୀ ସୂତା କାଟୁଥିଲେ, ବଗିଚ୍ଛ କରୁଥିଲେ, ଧାନ ଉଷାଁଉଥିଲେ, ଧାନ କୁଟୁଥିଲେ, ଗାଈ ଦୁହୁଁ ଥିଲେ ଓ ଏ ସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ପଲ ପଲ ପିଲା ଜନ୍ମ କରି ମଧ୍ୟ ତିନି ଘରି କୋଡ଼ି ବର୍ଷପାଏଁ ସୁସ୍ଥ ସବଳ ଜୀବନ ବଞ୍ଚି ନାତିନାତୁଣୀର ବାହାଘର ନ ଦେଖି ମରୁ ନ ଥିଲେ । ଏବର ପୁରୁଷ ଓ ନାରୀ ଦେହର ଶତ ଶତ ସ୍ନାୟୁ ଓ ମାଂସପେଶୀ ପ୍ରକୃତି-ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବରେ ଯେପରି ପ୍ରତ୍ୟହ ପରିଶ୍ରାନ୍ତ ହେବାର କଥା, ତା ଆଉ ହେଉ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଆଜି ଆମେ ଦୁର୍ବଳ, ଅପୁଷ୍ଟ, ରୁଗ୍ଣ ଓ କ୍ଷୀଣାୟୁ; ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର କଥା ଛାଡ଼ି ଦିଅ । ମୋର ବାପ ଓ ଦାଦାମାନେ ସମସ୍ତେ ପାଞ୍ଚ ହାତିଆ ମର୍ଦ୍ଦ ଥିଲେ । କେବଳ ଜଣକ ଛଡ଼ା କେହି କୋଟ୍, କାମିଜ ବ୍ୟବହାର କରି ନ ଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଦେହରୁ ଚକ୍‌କଣ ବୋଲି ପଡ଼ୁଥାଏ । ମୋର ଗୋସେଇଁ ମା ୮୫ ବର୍ଷରେ ମଲେ; କିନ୍ତୁ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଦାନ୍ତ ଦୃଢ଼ ଥିଲା । ଦାଦା-ବାପାଙ୍କ ପୁରୁଷର ଗାଁର ପେଟେ ମର୍ଦ୍ଦ ସମସ୍ତଙ୍କ ତେହେରା ଲମ୍ବା ଚୌଡ଼ା; କିନ୍ତୁ ଆମ ପୁରୁଷର କୌଣସି ଭେଣ୍ଡା ବାପା-ଦାଦାଙ୍କ ପୁରୁଷର ଉଚ୍ଚତା ପାଇ ପାରିନ । ପୁଣି ଆମରି ପୁରୁଷରେ ଯେଉଁମାନେ ସେହି ଗାଁରେ ରହିଛନ୍ତି ଓ ଯିଏ ସହରରେ ରହି ପାଠ ପଢ଼ି ବାବୁ ହେଲେ, ତାଙ୍କ ଭିତରେ ତଫାତ୍ ବାରି ହୋଇ ପାଉଛି । ମୋର ଯେଉଁ ଭାଇମାନେ ଏବେ ବି କୃଷି କାମରେ ନିଯୁକ୍ତ, ତାଙ୍କର ପଖାଳ ଖିଆ ଦେହରେ ମୋର ଶରୀର ଅପେକ୍ଷା ଜୋର୍ ବି ବେଶୀ, ସୌଷ୍ଠବ ବି ବେଶୀ । ଥରେ ଛୁଟିରେ ଗାଁର ଏକ ପୋଖରୀର ପଙ୍କ ଉଦ୍ଧାର କରାଉଥିଲି । ମୁଁ କୂଳରେ ଗଛ ମୂଳେ ବସିଥାଏ । ତଳେ

ଗାଁର ଝେଙ୍ଗିଆ ଦଳ ପଙ୍କ ଖୋଳା ଓ ପଙ୍କ ବୁହାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ଖଣ୍ଡିଏ ଖଣ୍ଡିଏ ଗାମୁଛା ଅଣ୍ଟାରେ ଭିଡ଼ା, ଖଣ୍ଡିଏ ଖଣ୍ଡିଏ ମୁଣ୍ଡରେ ପଗଡ଼ି ଭାବରେ ଭିଡ଼ା, କାହା କାନରେ ଢ଼' ଢ଼' ପଟ ନୋଳି, ଅଧିକାଂଶ କିନ୍ତୁ ନିରାଭରଣ । ଗାଁରେ ସବୁବେଳେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ; ସଂକ୍ରାମକ ରୋଗ ବାରମ୍ବାର ଆସୁଛି ଯାଉଛି; ପୂରା ଫସଲଟିଏ ଦୁର୍ଲଭ, ୧୯୪୩ର ସାଇକ୍ଲୋନ୍ ସମସ୍ତଙ୍କ ଅଣ୍ଟା ଭାଙ୍ଗି ଦେଇଛି । କିନ୍ତୁ ସେହି ଅଭିଶପ୍ତ ଗ୍ରାମର ଅର୍ଦ୍ଧାଶନ ଯୁବକ ଦଳର ସ୍ନିଗ୍ଧ ତନୁମାନଙ୍କରେ ପୁଷ୍ଟକଳ ମାଂସପେଶୀମାନଙ୍କର ତରଙ୍ଗ ଲୀଳା, ସେମାନଙ୍କର ନୀରୋଗ ସବଳ ଶରୀର, ସୁଦୃଢ଼ ପଦପାତ, ଆନନ୍ଦ-ମୁଖର କଥାବାର୍ତ୍ତା ଦେଖି ଶୁଣି ମୁଁ ନୀରବରେ ଯାହା ଅନୁଭବ କରୁଥାଏ, ସେଥିରେ ଥିଲା ଗଭୀର ଦୁଃଖ, ଲଜ୍ଜା ଓ ଆନନ୍ଦ ।

ପିଲାଦିନେ ଏବଗରର ଜଳକଷ୍ଟ ବସାଦହ ସହଯୋଗରେ ମାଣ୍ଡିଆ ଯାଉ ଖାଉଥାଉଁ; କିନ୍ତୁ ଏହା ସବୁଦିନର ଖାଦ୍ୟ ନ ଥିଲା । ଭାତ ବା ପଖାଳ ନ ଥିଲେ ଏହା ଖାଇବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ଗାଁର ଗରିବ ଲୋକେ କିନ୍ତୁ ମାଣ୍ଡିଆ ଖାଇକି ବଞ୍ଚୁଥିଲେ । ଏବେ ବି ତାଙ୍କର ସେୟା ପ୍ରଧାନ ଖାଦ୍ୟ । ଯେଉଁମାନେ କିଞ୍ଚିତ ଧନୀ, ସେମାନଙ୍କର ଏକ ଧାରଣା ଯେ, ମାଣ୍ଡିଆଟା ଗରିବର ଖାଦ୍ୟ । ଏ ଧାରଣା ମୋର ବି ଅନେକ ଦିନ ଧରି ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ହାୟରେ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ, ଏବେ ଖାଦ୍ୟତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ କହୁଛନ୍ତି, ଚାଉଳ ଅପେକ୍ଷା ମାଣ୍ଡିଆ କେବଳ ଭଲ ଷ୍ଟଦ ଖାଦ୍ୟ ନୁହେଁ, ଏହା ବହୁ ରୋଗରେ ପଥ୍ୟ ।

ତେଣୁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ଶରୀର-ସୌଷ୍ଠବର ମୂଳକୁ ନ ଯାଇ, ଏଣେ ପ୍ରତିଵିଦ୍ୟାଳୟରେ ଲଭର୍ ଓ କଡ୍‌ମାର ଚାହ କାଟିଲେ ବା

ଖାଦ୍ୟତତ୍ତ୍ୱର ଏକ୍‌ଜିବସନ୍ କରି ଲଉଡ୍ ସ୍ପିକର ସାହାଯ୍ୟରେ ଓ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମୁଖରେ ଲୋକଙ୍କୁ ଅପ୍ରାପ୍ୟ ଅଣ୍ଡା, ମାଂସ ବା ଦୁର୍ବୋଧ ପ୍ରୋଟୀନ୍, କାର୍ବୋହାଇଡ୍ରେଟ୍ ଖାଇବାକୁ ପ୍ରଚାର କରିବାରେ କି ଲାଭ ମୁଁ ବୁଝିପାରୁନି । ପଧାନର ଦୁଇ ପୁଅରୁ ଗୋଟିଏ ରହୁ ଗାଁରେ ଚାଷ କାମ କରୁ, ଆଉ ଗୋଟିଏ ଆସୁ ଇସ୍କୁଲ୍‌କୁ, ହଷ୍ଟେଲ୍‌ରେ ରହୁ ଏବଂ ଫୁଟବଲ୍ ଖେଳି ବ୍ୟାୟାମ କରୁ ଓ ମାସ୍-ଡ୍ରିଲ୍‌ରେ ହାତ ଗୋଡ଼ ହଲାଉ । ଦେଖି କିଏ ଅଧିକ କର୍ମଠ, ଅଧିକ ଶ୍ରମ-ସହ, ଅଧିକ ସୁଶ୍ରୀ, ଅଧିକ ସବଳ ଓ ନୀରୋଗ ରହୁଛି । ବ୍ୟାଧିର ନିଦାନ ବାହାର ନ କରି ଇଂଲଣ୍ଡ କି ଜାପାନରେ ଯାହା ହେଉଛି, ଫୋଲ୍ ଫାଙ୍କିଆ ରୀତିରେ ତା'ର ଅର୍ଥହୀନ ଅନୁକରଣ କରି ଜାତିର ଯୁବକ ଯୁବତୀମାନଙ୍କର ମସ୍ତକ ଭକ୍ଷଣ କରନାହିଁ ।

ଆମର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ କବିଙ୍କର ବିଜ୍ଞତାର ପ୍ରମାଣ ଏହି ଯେ, ଆମର ସମଗ୍ର ସାହିତ୍ୟରେ ସେହିଁ ସ୍ପଷ୍ଟ କହିଛନ୍ତି, 'ଶରୀର ମାଦ୍ୟଂ ଖଳୁ ଧର୍ମସାଧନଂ ।' ଇହ ଜଗତରେ ଯାହା କିଛି ସାଫଲ୍ୟ—ଆର୍ଥିକ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ, ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ବା ଶୈଳ୍ପିକ,—ତାର ଆହରଣ ଓ ଭୋଗର ବାହନ ହେଲା ଶରୀର । ତେଣୁ କେବଳ ମୂର୍ଖହିଁ ଏହି ଶରୀରର ଅବହେଳା ବା ତା' ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାଚାର କରିପାରେ । ବାପୁଜୀ ନିଜ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକୁ କିପରି ଜଗିଥିଲେ, ତା' ଜଣାକଥା । ଏହା ମଧ୍ୟ ଜଣାଅଛି ଯେ, ବୁଦ୍ଧଦେବ ପ୍ରତ୍ୟହ କସରତ୍ କରୁଥିଲେ, କେବଳ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପାଇଁ । କିନ୍ତୁ ଆମର ଯୁବକ ଯୁବତୀ ସ୍କୁଲ କଲେଜରୁ ବାହାରିଲା ବେଳକୁ ନାହିଁ ରହୁଛି ତାଙ୍କ ମୁଖରେ ଶ୍ରୀ ବା ଶରୀରରେ ବଳ ବା ସୌଷ୍ଠବ । ସମାଜ ପକ୍ଷରେ ଏହା ଏକ ମାରାତ୍ମକ ବ୍ୟାପାର । ଡିଗ୍ରୀ ବା ପାଶ୍ ଅପେକ୍ଷା ସୁସ୍ଥ, ସୁନ୍ଦର, ନୀରୋଗ ଶରୀରର ମୂଲ୍ୟ କି କମ୍ ?

ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ସମାଜ ପ୍ରତି ମୌଳିକ ଦାୟିତ୍ୱ ଡିଗ୍ରୀ ହାସଲ୍ କରିବା ନୁହେଁ, ଦାୟିତ୍ୱ ହେଉଛି ସୁସ୍ଥ ନୀରୋଗ ପିତୃତ୍ୱ ଓ ମାତୃତ୍ୱର । ପିତୃତ୍ୱ ଓ ମାତୃତ୍ୱ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ବିଦ୍ୟା—ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଉପଯୋଗୀ କରିବା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଏବେ ଦେଖୁଛୁ ଆମେ ଠିକ୍ ବିପରୀତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ।

ଶରୀର ସୁସ୍ଥ ଓ ସବଳ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସୁନ୍ଦର ମଧ୍ୟ ହେବା ଉଚିତ । ପୁରୁଷ ଓ ନାରୀ ଉଭୟ ଶରୀରରେ କଳା ଓ କବିତା ଲେଖି ବିଧାତା ପଠାଇଥାଏ । କେବଳ ଆମର ଅଜ୍ଞତା ଓ ଅବହେଳାରେ ସେ ଶିଳ୍ପ ଲିଭିଯାଏ ବା ଲୁଚିଯାଏ । ହାମ୍ଲେଟ୍ ନାଟକରେ ସେକ୍ସପିୟର ନରନାମକ ପ୍ରାଣୀର ଏଇପରି ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେଇଛନ୍ତି—"ମନୁଷ୍ୟ, ସ୍ରଷ୍ଟାର କି ସୁନ୍ଦର କାରିଗରି ! କି ମହତ୍ତ୍ୱ, କି ଅନନ୍ତ ତା'ର ବିଚକ୍ଷଣତା ! ତନୁର ସୁଷମା ଓ ଚଳାଚଳରେ କି ପ୍ରଶଂସନୀୟ । କର୍ମରେ କିପରି ଦେବୋପମ ! ବୋଧଶକ୍ତିରେ କିପରି ଈଶ୍ୱର ପରି ! ସୃଷ୍ଟିର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ଜୀବ ଜଗତରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠତାର ଆଦର୍ଶ !"

ଶିଶୁର କୋମଳ ଲାବଣ୍ୟ କାହାକୁ ମୁଗ୍ଧ ନ କରେ ? କୈଶୋର ଓ ଯୌବନ ଦେଇ ସେହି ଲାବଣ୍ୟ ରୂପାନ୍ତରିତ ହେବା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ବିକୃତ ହେବ କାହିଁକି ? ଯେ ଶିଳ୍ପ ଓ ସୌଷ୍ଠବ ନିରକ୍ଷର କନ୍ଧ ସାନ୍ତାଳ ନାରୀ ପୁରୁଷ ଦେହରେ ବିକଶିତ ରହିଛି, ତାହା ଶିକ୍ଷା ଓ ସଭ୍ୟତାରେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟତର ହୋଇଥିବା କଥା, ମଳିନତର ଓ ଦରିଦ୍ରତର ହେବ କାହିଁକି ?

ପରିମିତ ଖାଦ୍ୟ, ବ୍ୟାୟାମ ଓ ସଂଯତ ଜୀବନ ଫଳରେ ଦେହର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ସୌଷ୍ଠବ ଓ କର୍ମକ୍ଷମତା ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟର ଶେଷାଂଶ

ପାଇଁ ଯେ ରହିି ହେବ, ତାହା ଅନେକଙ୍କ ଜୀବନରେ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଛି । ଆୟୁର୍ବେଦର ମୂଳତତ୍ତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ଏହିଠାରେ । ଏ ଶାସ୍ତ୍ରର ଆଦର୍ଶ ଅତି ସୁନ୍ଦର । ଏହା ରୋଗ ଭଲ କରିବା ନୁହେଁ, ଶରୀରକୁ ନୀରୋଗ ଓ କର୍ମକ୍ଷମ ରଖିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା । ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟର ହାତରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇବା ପାଇଁ, ଅନ୍ୟ କଥାରେ ଯୌବନକୁ ବହୁକାଳ-ବ୍ୟାପୀ କରିବା ପାଇଁ ହିନ୍ଦୁ ଭୈଷଜକମାନେ ବହୁତ ଚେଷ୍ଟା କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ତାର ଫଳ ହେଉଛି ଚ୍ୟବନପ୍ରାଶ, ମକରଧ୍ୱଜ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରସାୟନ ଔଷଧର ଆବିଷ୍କାର । ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ ଏହି କାମରେ ଅତି ମାତ୍ରାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥିବା ଖବର କାଗଜରେ ଯୌବନ ଫେରାଇ ଆଣିବାର ନାନା ଔଷଧର ବିଜ୍ଞାପନରୁ ଜଣା ପଡ଼ୁଛି; କିନ୍ତୁ ଯିଏ ପ୍ରକୃତ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଲୋଡ଼େ, ସେ ଏହି ବିଜ୍ଞାପନକୁ ଡାକିଲେ କଲେ, ବହୁ ହତାଶା ଭୋଗ କରିବେ ।

ଯାହାଙ୍କୁ ସେଦିନ ଦେଖିଥିଲି ଦିସେର ମାଂସ, ସେରେ ଘିଅ, ଦିଅଣ୍ଡା ଅଣ୍ଡା ଖାଇ ଫୁଟ୍‌କେ ମାରି ଉଡ଼େଇ ଦେବାର ଗର୍ବ କରିବାର, ଆଜି ସେ ଦନ୍ତହୀନ ଡିସ୍‌ପେପ୍‌ସିଆ ରୋଗୀ । କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷର ତରୁଣ ଭାବିବା ଉଚିତ ଯେ, ଆଜି ସେ ଯାହା ଖାଉଛନ୍ତି ବା ଯେପରି ଖାଉଛନ୍ତି ବା ଯେପରି ଭାବରେ ନିଜର ଜୀବନୀଶକ୍ତିର ଅପଚୟ କରୁଛନ୍ତି, ତାର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଆଜି ଯୌବନର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟରେ ଜଣା ନ ପଡ଼ିଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତି ତାକୁ ସାଇତି ରଖିଥିବ ୫୦ ବର୍ଷ ଆଉପଟକୁ । ଜୀବନ ଅଖଣ୍ଡ । ବାଲ୍ୟର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଯୌବନରେ, ଯୌବନର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟରେ ଭୋଗ ହେବହିଁ ହେବ । ଅନାଚାର, ଅପଚାର କରି ଯୌବନର ଶକ୍ତି ସାମର୍ଥ୍ୟକୁ ଶୀଘ୍ର ନିଃଶେଷ କରି ଦେବା ଅପେକ୍ଷା ମିତାହାର ବିହାର ଦ୍ୱାରା

ଯୌବନକୁ ଦୀର୍ଘସ୍ଥାୟୀ ଓ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟର ଆକ୍ରମଣକୁ ଦୁର୍ବଳୀକୃତ କରିବା ବଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ।

ଚାଳିଶ ବର୍ଷ ପରେ ପ୍ରତ୍ୟେକର ଶକ୍ତି ପତନୋନ୍ମୁଖ ହୁଏ । ଦନ୍ତ, ଚକ୍ଷୁ ଓ ଜଠରାନଳ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ଆସନ୍ତି । ଦନ୍ତ ଓ ଚକ୍ଷୁର ଚିକିତ୍ସା ବର୍ତ୍ତମାନ ସହଜସାଧ୍ୟ । ରୁଗ୍ଣ ଦନ୍ତ ଉପାଡ଼ି ଦେଇ କୃତ୍ରିମ ଦନ୍ତ ଲଗେଇବାରେ ଅନେକଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ଉନ୍ନତି ହୋଇଥିବାର ମୁଁ ଭୁକ୍ତଭୋଗୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଛି । ଆଉରି ବି କେତେକ ଭୁକ୍ତଭୋଗୀ କହନ୍ତି ଯେ, ଗୋଟିଏ ସ୍ୱାଭାବିକ ଦନ୍ତ, ସମସ୍ତ କୃତ୍ରିମଦନ୍ତ ଅପେକ୍ଷା ଭଲ । ରାତିରେ ଶୋଇବା ପୂର୍ବରୁ ଦାନ୍ତ ସଫା କରିବାର ଅଭ୍ୟାସ ମୂଳରୁ ରଖିଲେ ଦନ୍ତ ରୋଗର କରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ହାତରୁ ଅନେକଭାବରେ ରକ୍ଷା ମିଳିପାରେ । ବର୍ଷରେ ଥରେ ଅନ୍ତତଃ କୌଣସି ଦନ୍ତଚିକିତ୍ସକ ହାତରେ ଦାନ୍ତ ଗୁଡ଼ିକ ପରୀକ୍ଷା କରାଇନେବା ଭଲ । ଦାନ୍ତର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଉପରେ ଜୀର୍ଣ୍ଣକ୍ରିୟା ଓ ରକ୍ତର ଶୁଦ୍ଧତା ନିର୍ଭର କରେ । ଯୁଦ୍ଧବେଳେ ଡାକ୍ତରମାନେ ଦେଖିଛନ୍ତି ଯେ, ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଦାନ୍ତ ଭଲ, ସେମାନେ ରୁଗ୍ଣଦନ୍ତମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଶୀଘ୍ର ରୋଗ-ମୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଚାଳିଶ ବର୍ଷ ପରେ ଶରୀରର ପୂର୍ବପରି ଖାଦ୍ୟ ଦରକାର ହୁଏ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଖାଦ୍ୟର ପରିମାଣ ଓ ସ୍ତର ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ କମାଇବା ଭଲ । ମଝିରେ ମଝିରେ ବିଶେଷତଃ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା, ଅମାବାସ୍ୟା, ଏକାଦଶୀ ପ୍ରଭୃତିରେ ଉପବାସ କରିବା ଶରୀର ପକ୍ଷରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମଙ୍ଗଳକର ।

ଗଛକଟା, କୋଡ଼ହଣା ପ୍ରଭୃତିର ଦୈନିକ ଅଭ୍ୟାସ ରଖିଲେ ତ ଭଲ କଥା; କିନ୍ତୁ ତାହା ଯିଏ ନ ପାରୁଛନ୍ତି, ତାଙ୍କର

କୌଣସି ନା କୌଣସି ପ୍ରକାର କୁସ୍ତିକସରତ ବା ଆସନ ବା ଦଣ୍ଡ ବୈଠକ, କିଂବା ସୂର୍ଯ୍ୟନମସ୍କାର ପ୍ରଭୃତିରୁ କିଛି ଗୋଟାଏ ଅଭ୍ୟାସମତ ପ୍ରତ୍ୟହ କରିବା ଉଚିତ । ମୁଁ ନିଜେ ପ୍ରତ୍ୟହ ଆଜିକି ରଜାଙ୍କ ପ୍ରଥାମତେ ଗୁଡ଼ିଏ ସୂର୍ଯ୍ୟ ନମସ୍କାର କରେ । କୋଷ୍ଠବଦ୍ଧତା ଦୂର କରିବାରେ ଏହି ବ୍ୟାୟାମ ମତେ ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ କରେ ।

ଆମେ ଭୋଗ କରୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ । ବୃଦ୍ଧଶବର୍ଷ ପରେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସବୁ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇଆସନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ତା ସତ୍ତ୍ୱେ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ତୃଷ୍ଣା ରହିଯାଏ, ସେମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ଭାଗା । ଭିତରେ ବାସନା ପ୍ରବଳ, କିନ୍ତୁ ଭୋଗ କରିବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ— ଏହାହିଁ ନରକ ଯନ୍ତ୍ରଣା । ଏ ଅବସ୍ଥା ପାଇଁ ସମସ୍ତଙ୍କର ଆଗରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହିବା ଉଚିତ । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଭୋଗ୍ୟ ବସ୍ତୁ-ମାନଙ୍କରୁ ଆସକ୍ତି କମେଇ ଆଣିବାର ଅଭ୍ୟାସ ଏକାନ୍ତ ଉଚିତ ।

ଚିତ୍ତ ଯାର ପ୍ରସନ୍ନ, ଯାର ମୁହଁରେ ସଦା ହସ, ଯାର ପ୍ରାଣ ଖୋଲାଖୋଲି, ସେପରି ଲୋକର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଭଲ ରହିବାଇ ରହିବ । ମନର ଶରୀର ଉପରେ ଗଭୀର କ୍ରିୟା । ବାପୁଜୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଶୋକରେ ପଣ୍ଡିତ ନେହରୁ ଏକାଦିନକେ ଦଶବର୍ଷ ବୁଢ଼ା ଦେଖା ଯାଇଥିଲେ । ଏ'ତ ଆକସ୍ମିକ ଘଟଣା । ସବୁବେଳେ ଯେଉଁ-ମାନଙ୍କ ମନ ସନ୍ଦେହ, ଫନ୍ଦାଫିକିରରେ ଭରି ବା ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରତିକଥାରେ ଚିଡ୍ ଚିଡ୍ ହୁଅନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ରୋଗ, ଫଳ ଭାବରେ ବା କାରଣ ଭାବରେ ଲାଗି ରହିଥାଏ । ସେହିମାନେ ସବୁବେଳେ ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ ଓ ଜୀବନଟା ବୃଥା ହେଲା ବୋଲି ବିଳାପ କରନ୍ତି । ଯେଉଁମାନଙ୍କର ନିଜର ଗୁଣ ଅନୁଯାୟୀ

ଯେତିକି ପାଇବାର କଥା ତାଠୁ ବହୁତ ଅଧିକ ଆଶା କରି ବସି ଥାନ୍ତି । ଆମ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ, ଅଦୃଷ୍ଟ ଆମର ଯାହା ଯେତିକି ପାଇବାର କଥା ତାହାହିଁ ଦିଏ, ଆମେ ସେଥିରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହିବା ଉଚିତ । ନିଜର ବିଫଳତା ପାଇଁ ସବୁ-ବେଳେ ପରକୁ ବା ସମାଜକୁ ଦୋଷ ଦେଇ ନିଜର ଚିତ୍ତକୁ ରୁଗ୍ଣ କରିବାରେ ଏକମାତ୍ର ଫଳ, ନିଜର ଦୁଃଖକୁ ଘନୀଭୂତ କରିବା ।

ଜାତି ସୁସ୍ଥ ହେବା, ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ ଯେତିକି, ରାଷ୍ଟ୍ର ଉପରେ ସେତିକି ନିର୍ଭର କରେ । ଦେଶରେ ଯଦି ଭଲ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ନ ମିଳିଲା, ସରକାର ଯଦି ଖାଦ୍ୟରେ ଭେଜାଲ ମିଶାଇବା ପାଷଣ୍ଡମାନଙ୍କୁ ଶାସ୍ତି ଦେଲେ ନାହିଁ, ଦେଶରେ ଯଦି ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପଡ଼ିଲା, ତେବେ ବ୍ୟକ୍ତିର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ରଖି ପାରିବ କିପରି ? ଭାରତବର୍ଷରେ ଆଜ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ଉପସ୍ଥିତ । ଚୂଡ଼ କଳ ଓ ଡାଲ୍‌ଡା କଳର ପୁଞ୍ଜିପତି ମାଲିକମାନେ ଲୋକଙ୍କ ମୁହଁରେ ବିଷ ଦେଇ, କୋଟି କୋଟି ଟଙ୍କାର ମୁନାଫା ମାରି ନେଉଛନ୍ତି, ଏ କଥା ସରକାର ଦେଖି ଦେଖୁନାହାନ୍ତି । ସରକାରଙ୍କ ଗବେଷଣାମନ୍ଦିରରୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ, କଳଚୂଡ଼ର ନିନ୍ଦା କରି ବୁଲେଟିନ୍ ବାହାର କଲାବେଳକୁ, ସରକାରଙ୍କ କମର୍ସ ବିଭାଗ ତେଣେ ଚୂଡ଼କଳ ସ୍ଥାପନର ପରମିଟ୍ ଦେବା ସଇତାନ ଛଡ଼ା ଆଉ କ'ଣ ହୋଇପାରେ ? ଯେଉଁ ମାରୁଆଡ଼ି ଡାଲଡା ଟିଣରେ ବଜାର ଭର୍ତ୍ତି କରି ଦେଉଛି, ତା'ର ରନ୍ଧଣା ଘରେ ଯାଇ ଦେଖିବ ତା' ଘିଅ କଟୁରି କେଉଁଥିରେ ଭଜା ହେଉଛି ! ବିଶୁଦ୍ଧ ହୃଦ୍ପିଣ୍ଡ ଶରୀର ନ ହେଲେ ପୁଞ୍ଜିପତିର ପେଟ

ମୋଟା ହେବାରେ ବାଧା ଆସିବ; କିନ୍ତୁ ଜନତା ପାଇଁ ସେ ତିଆରି କରୁଛୁ ଡାଲଦାର ବନ୍ଧ ।

ଦେଶବାସୀଙ୍କର ଅନେକ ଦୁରଭ୍ୟାସ ମଧ୍ୟ ତୁରନ୍ତ ଛାଡ଼ିବା ଉଚିତ । ଦେଶରେ ଦୁଧ ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ ହେବାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ହେଉଛି, ସହରର ଗଳି ଗଳିରେ ଗୁଡ଼ିଆ ଦୋକାନ ଓ ସେ ଦୋକାନମାନଙ୍କରେ ଦୁଧ ଜିନିଷର ମିଠାଇ ତିଆରି । ଏ ବ୍ୟାଧି ବଙ୍ଗଳାରୁ ଆସିଛି ଓଡ଼ିଶାକୁ । ଓଡ଼ିଆ ଘର ପିଠା ପଣାରେ ଚାଉଳ, ଗହମ, ଚକ୍ଟା, ଗୁଡ଼, ଘିଅ ହିଁ ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ । ଜଗନ୍ନାଥ ଦେଉଳରେ ବି ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା; କିନ୍ତୁ ବଙ୍ଗାଳୀ ମିଠାଇର ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ ହେଉଛି ଛେନା । ପାଞ୍ଚସେର ଖାଣ୍ଟି ଦୁଧ ନଷ୍ଟ କଲେ ସେରେ ଛେନା ମିଳିବ । ଆଜି କଟକର ଗୁଡ଼ିଆ ଦୋକାନମାନଙ୍କୁ ମହଣ ମହଣ ଛେନା ଯୋଗାଇବା ପାଇଁ ଓ ସେ ଦୋକାନମାନଙ୍କୁ ଦୁଧ ଯୋଗେଇବା ପାଇଁ, ଶତ ଶତ ଗାଁ ଏକାବେଳେକେ ଦୁଗ୍ଧଶୂନ୍ୟ । ଏ ଏକ ଜାତିର ବିପତ୍ତି, ଯାହାକୁ ନାହିଁ ସରକାର, ନାହିଁ ଲୋକେ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଉଛନ୍ତି । ମିଠେଇ ଜିନିଷଟା ସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ କଣ୍ଟ ଯିବାର କଥା । ଇଉରୋପୀୟମାନଙ୍କର ପିଠା, ମିଠେଇ ମଧ୍ୟ ସେଇ ମଇଦା, ଚିନି, ମାଖନରେ ତିଆରି । ଓଡ଼ିଶାର ପିଠା ପଣା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି । ଆମ ଘରମାନଙ୍କର ଆରିଶା ପିଠା ମାସ ମାସ ଧରି ରହେ ! କିନ୍ତୁ ଛେନାର ମିଠେଇ ସଦ୍ୟ କରିବ, ସଦ୍ୟ ଖାଇବ । ଏପରି ସଦ୍ୟନଷ୍ଟ ଓ ଅପବ୍ୟୟଶୀଳ ମିଷ୍ଟାନ୍ନର ପ୍ରଚଳନ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଜନମତ ନିଜ କଲ୍ୟାଣ ପାଇଁ ଠିଆ ହେବା ଉଚିତ ।

ଗ୍ରୀକ୍ ଜାତି ସଭ୍ୟତାର ଉଚ୍ଚ ଶିଖରକୁ ଯେପରି ଉଠିଥିଲା, ଜଗତର କ୍ୱଚିତ୍ ଜାତି ସେପରି ଉଠିଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଏ ଜାତିର ପତନ ତା'ର ଉଠିବା ପରି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ । ଐତିହାସିକମାନେ ଗ୍ରୀକ୍ ଜାତିର ମାନସିକ ଶକ୍ତିର ଅଧୋଗତି କାହିଁକି ଓ କପରି ହେଲା ତା'ର ବହୁ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିଛନ୍ତି । ମୁଁ ଦୁଇଟା କାରଣ ପଢ଼ିବାକୁ ପାଇଛି । ଗୋଟିଏ ବହିରେ ପଢ଼ିଛି ଯେ, ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନଙ୍କର ଜୀବନ ଯାପନ ବଡ଼ ସାଧା ସିଧା ଥିଲା, ସେମାନେ କେବଳ ଭାତ ମାଛ ଖାଉଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ପରେ ସେମାନେ ମାଂସ ଖାଇବା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଏହାରି ଫଳରେ ହୁଏ ତ ସେମାନଙ୍କର ଜାତିସ୍ୱ ଚରିତ୍ରର ଅବନତି ଘଟିଲା । ଦ୍ୱିତୀୟ କାରଣ ଆଉ ଏକ ପୁସ୍ତକରେ ପଢ଼ିଛି । ତାହା ହେଉଛି ଏଇ ଯେ, ଗ୍ରୀକ୍ ପୁରୁଷ ଓ ନାରୀମାନଙ୍କର ଯୌନ ଜୀବନ ଆଦୌ ବିଶୁଦ୍ଧ ନ ଥିଲା । ଏଥେନସ୍ ପ୍ରଭୃତି ସହରରେ ପାରିବାରିକ ପବିତ୍ରତା ଏକ ଦୁର୍ଲଭ ଦ୍ରବ୍ୟ ଥିଲା ।

ଏ ଦୁଇଟିଯାକ ଐତିହାସିକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରୁ ଆମର ଶିଖିବାର ଅଛି । ଦ୍ୱିତୀୟ କାରଣଟି ଏଠାରେ ଆଲୋଚ୍ୟ ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରଥମ କାରଣ ସଙ୍ଗେ ଏବେ ଭାରତବର୍ଷ ବା ଓଡ଼ିଶାର ଆଧୁନିକ ଭୋଜନପ୍ରଣାଳୀ ମିଳାଇ ଦେଖିଲେ ଡରରେ ଆଶଙ୍କା ଆସେ । ଏବେ ଆମ ନିକଟରେ ସୁଭୋଜ୍ୟ, ମାଂସ ବିନା କଳ୍ପନାସ୍ଥ ହୋଇ ପାରୁନି । ହୁଏ ତ ୧୫ । ୨୦ ବର୍ଷ ତଳେ ଆମ ଅବସ୍ଥା ଏପରି ନ ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଭୋଜନରେ ଏକମାତ୍ର ଆମିଷ ଥିଲା ମାଛ । ପନିପରିବା, ଦୁଧ ଘିଅରେ ଲୋକେ ସୁଭୋଜ୍ୟ ଯୋଗାଇ ପାରୁଥିଲେ । ପନିପରିବା ଲଗାଇ ନାନାବିଧ ସୁସ୍ୱାଦୁ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାର ଅଭ୍ୟାସ ଦେଶରୁ ଉଭେଇ ଗଲାଣି । ଏବେ

କାହାକୁ ହେଲେ ନିମନ୍ତ୍ରଣଟିଏ କଲେ ପ୍ରଥମେ ଯାଅ କଂସେଇ-ଖାନାକୁ ବା ଗ୍ରାମପକ୍ଷୀର ବେକ ମୋଡ଼ । ଆମର ଗରମ ଦେଶରେ ମାଂସ-ଖାଦ୍ୟ ବିଶେଷ ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ । ଦୁଧ ଓ ଡାଲିରୁ ଯାହା ପ୍ରୋଟିନ୍ ମିଳିବାର କଥା ତାହା ଆମ ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ । ପୁଣି ମାଂସକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେପରି ରାନ୍ଧି ଖାଉଁ ସେଥିରେ ମସଲାମୁଧିରେ ପ୍ରୋଟିନ୍‌ରନ୍ ଜାହିଁ ଲୁଚିଯାଏ, ତାକୁ ଖୋଜି ପାଇବା ଦୁଷ୍କର । ଫଳ କେବଳ ଡିସ୍‌ପେପ୍‌ସିଆ ।

ଯେଉଁମାନେ କୋଣାର୍କ ଗଢ଼ିଥିଲେ ସେମାନେ ରସ-ଗୋଲ୍ଲା ଦେଖି ନଥିଲେ, ବା ପୁରି ମାଂସ ତରକାରି ଲୁଚି ନ ଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶା ମାଟିରେ ଯାହା ଜନ୍ମୁଥିଲା, ସେହି ଭାତ, ଦୁଧ, ମାଣ୍ଡିଆ, ଚିଡ଼ା, ନଡ଼ିଆ, କଦଳୀ ଖାଇ ସେମାନେ ଅଦ୍ଭୁତକର୍ମା ହୋଇ ପାରିଥିଲେ । ଦେଶର ଧନ ଦେଶରେ ରହୁଥିଲା, ଜାତିର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହୁଥିଲା । ଆମେ ତାଙ୍କ ତୁଳନାରେ କି ଛାର । ଆମେ ତାଙ୍କର ସାଧାସିଧା ଜୀବନର ଅନୁକରଣ ନ କରିବା କାହିଁକି ?

ଦେଶର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଯେପରି ଭାବରେ ଆମର ଯୁବକ ଯୁବତୀଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟହାନି କରାଉଛି, ତାହା ପ୍ରତି ସରକାର ତୁରନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା ଉଚିତ । ସ୍କୁଲର ମେସ୍‌ଗୁଡ଼ିକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଭାବରେ ପରିଚାଳିତ ହେବା ଉଚିତ । ଅଳ୍ପ ଖର୍ଚ୍ଚରେ ପିଲେ କିପରି ଦେହଗଠନର ସର୍ବପ୍ରକାର ଉପାଦାନ ପାଇ ପାରିବେ ତା'ର ପରିକଳ୍ପନା ଓ ପରିଚାଳନା ହେବା ତୁରନ୍ତ ଦରକାର । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଦୃଷ୍ଟିରୁ ସିଲାବସ୍ ଓ ସ୍କୁଲମାନଙ୍କର ଦୈନନ୍ଦିନ କର୍ମ-ନିର୍ଘଣ୍ଟ ମଧ୍ୟ ଆମୂଳଚୂଳ ଅଦଳବଦଳ ଦରକାର କରେ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍କୁଲରେ ପିଲେ ତାଙ୍କର ପାନପରିବା ନିଜେ ଉଠେଇବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହେବା ଉଚିତ ।

କୁମାରୀମାନେ ସ୍ମରଣ ରଖିବା ଉଚିତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଫୁଟେଇବା ଓ ବିକାଶ କରିବା ନାରୀର ପ୍ରାକୃତିକ ଅଧିକାର । କିନ୍ତୁ ସେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ମୂଳଭିତ୍ତି ଲିପଷ୍ଟିକ୍ ବା ପାଉଡ଼ର ନୁହେଁ । ମୂଳଭିତ୍ତି ହେଉଛି ନିଖୁଣ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟବତୀ ନାରୀ କନ୍ୟାରୂପେ, ପ୍ରଣୟିନୀ ରୂପେ ଓ ମା ରୂପେ ସମାଜର ସର୍ବ ଦିଗରେ କଲ୍ୟାଣ ଓ ଆନନ୍ଦ ବିସ୍ତାର କରେ । ଶାଢ଼ୀ-ଭୂଷଣସର୍ବସ୍ୱା, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟହୀନା ନାରୀ, ଏକ ଦୁର୍ବହ ଅଭିଶାପ । ଭବିଷ୍ୟତର ବିରାଟ ଜାତି, ଭବିଷ୍ୟତର ଗାନ୍ଧୀ ଓ ଜହରଲାଲ ଏବର କୁମାରୀମାନଙ୍କ ଅଙ୍ଗଲତାରୁହିଁ ଉଦ୍ଭବ ହେବେ । ଅନ୍ୟ ପନ୍ଥା ତ ପ୍ରକୃତି ରଖିନି । ତେଣୁ ସେ ଅଙ୍ଗଲତାକୁ ପବିତ୍ର, ସବଳ ଓ ସତେଜ ରଖିବା ଜାତିର ଭବିଷ୍ୟତ ମା'ମାନଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଓ ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହେଁ କି ?

କୁଟୁମ୍ବ

ଦୁଇରୁ ବହୁର ଉତ୍ପତ୍ତି । ଦୁଇର ରକ୍ତ, ବହୁଙ୍କୁ ଏକତ୍ୱ-ବୋଧ ଦିଏ । ସେଇଥିରୁ ହୁଏ କୁଟୁମ୍ବର ଉଦ୍ଭବ । ଇଂରାଜୀରେ ଅଛି, ପାଣିରୁ ରକ୍ତ ବହଳା, ଅର୍ଥାତ୍ ରକ୍ତର ସମ୍ପର୍କ ଥିଲେଇ ଲୋକ ପକ୍ଷପାତିତା କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଓଡ଼ିଶାରେ କୌଣସି ଏକ ସାମାଜିକ ଗୋଷ୍ଠୀକୁ ଲୋକେ ଅଙ୍କା କରି କହନ୍ତି, ସେ ଗୋଷ୍ଠୀର ଅଚହ୍ନା ଲୋକ ଦୁଇଟି ଭେଟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଶାଳକର-ମଉସାର-ମାମୁର-ଶ୍ୱଶୁରର-ନାତିଆଡ଼ୁ-ଭାଇ ବା ସେପରି କିଛି ଗୋଟାଏ କୁଟୁମ୍ବିକ ସମ୍ପର୍କ ପାତି ପରସ୍ପରକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ଏହାର ସମଗ୍ର ଜାତି ଉପରେ ଯେଉଁ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ହେଉନା କାହିଁକି; ସେହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୋଷ୍ଠୀ ପକ୍ଷରେ ଏହା ନିଶ୍ଚିତ ରୂପେ କଲ୍ୟାଣକର ।

ପୃଥିବୀ ପ୍ରକାଣ୍ଡ, ମାନବ ଜାତିର ବିସ୍ତାର ଅକଳ୍ପନୀୟ ଏବଂ ସମାଜ ଓ ଜାତି ନାନା ସ୍ତରରେ ବିଭକ୍ତ । ବ୍ୟକ୍ତି ଏହି ବିରାଟ ସମୂହ ଭିତରେ କାହାକୁ ନିଜର ବୋଲି ଧରିବ ? ପୁରୁଷ ନିଜର ସୁଖ ଦୁଃଖକୁ ଅନ୍ୟ ଜଣକର ସୁଖ ଦୁଃଖରେ ମିଶାଇବା ପାଇଁ ବିବାହ କରେ; କିନ୍ତୁ ଜଣେ ନାରୀ ଓ ଜଣେ ପୁରୁଷର ମିଳନ, ସଙ୍ଘର୍ଷ ଓ ବିପଦସଙ୍କୁଳ ଜୀବନ-ପଥରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଶକ୍ତିମନ୍ତ ନୁହେଁ । ଘରେ ପିଲାଟିଏ ଜନ୍ମ ହେଲେ ଆତ୍ମୀୟ ଲୋକଟିଏ ଦରକାର, ମୃତ୍ୟୁରେ ତ ସେହିପରି, ରୋଗ ବୈରାଗ ଅଛି, ଜୀବିକାର୍ଜ୍ଜନ ତ ଅଛି । ସମାଜରେ ବନ୍ଧୁ ମିଳିବେ, ଉପଦେଷ୍ଟା ମିଳିବେ, ମୁରବି ମିଳିବେ, ଭୃତ୍ୟ ମିଳିବେ, କିନ୍ତୁ ରକ୍ତର ଆତ୍ମୀୟତା ପରି ଆତ୍ମୀୟତା

ଆଉ କାହାଠୁ ମିଳିବାର ଆଶା କମ୍ । ମୋ ନିଜ ପରିବାରର ସାନ ମା, ଯା'ର ସ୍ୱାମୀ ନାହାନ୍ତି, କି ସନ୍ତାନ ନାହାନ୍ତି, ବାପଘର ଓ ସ୍ୱାମୀଘରର ପୁତୁରା ଝିଆରୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଯେଉଁ ସେବା, ଯେଉଁ ସହାନୁଭୂତି ଓ ଯେଉଁ ଅଶ୍ରୁତ୍ୟାଗ ସେ କରେ, ତାହା ଦେଖିଲେ ସ୍ତମ୍ଭିତ ହେବାକୁ ହୁଏ ! କିନ୍ତୁ ଅଧିକାଂଶ ଭାରତୀୟ ପରିବାରରେ ଆହୁରି ଦୂର ସମ୍ପର୍କିତ କେତେ ସାନମା, କେବଳ ଲେଖାପୋଖାର ପୁତୁରା, ଜ୍ୱାଇଁ, ଝିଆରୀ ପାଇଁ ଜୀବନ କ୍ଷୟ କରି ଦେଉଛନ୍ତି—କେବଳ ରକ୍ତର ଆକର୍ଷଣ ଯୋଗୁଁ; 'ନିଜର' ବୋଲି କହିବାର ମୋହବନ୍ଧରୁ ।

ବିଜ୍ଞାନ ଯାହା କହେ ଯେ, ଜଗତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଣୁ ଅପର ଅଣୁକୁ ଟାଣୁଛି, ତାହାର ପରୀକ୍ଷା ଆମରି ଦେହର ରକ୍ତ-ବିନ୍ଦୁରେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଣୁର ଆକର୍ଷଣ ଓ ଉତ୍କ୍ଷେପଣ ଏଇ ଦୁଇଟି ଗୁଣ ଥିବାଯୋଗୁଁ ଯେଉଁ ରକ୍ତ ଆମକୁ ପରସ୍ପର ନିକଟକୁ ଟାଣେ, ସେହି ପୁଣି ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ବିଦ୍ୱେଷ ଜାତ କରାଏ । ଭାଇ ଭାଇ, ପିତାପୁତ୍ର, ମା ଝିଅ ସେଥିଲାଗି ପରସ୍ପର ପାଇଁ ଅଶ୍ରୁତ୍ୟାଗ କରନ୍ତି, ପୁଣି ପ୍ରତ୍ୟହ କଳହ କରିପାରନ୍ତି । ଭାଇ ଭାଇ ଭିନ୍ନ ହୁଅନ୍ତି, ବାପପୁଅ ପର ହୁଅନ୍ତି ଏ ସବୁ ପ୍ରତିଦିନର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୀଭୂତ ଘଟଣା; କିନ୍ତୁ ସାବଧାନ ହେଲେ, ଅନେକ ଆଧି ବ୍ୟାଧି, ଯାହାକି ପୂର୍ବେ ବିଧି-ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବୋଲି ଧରି ନିଆ ଯାଇଥିଲା, ସେଥିରୁ ଆଜି ମଣିଷ ଯେପରି ମୁକ୍ତ ରହି ପାରୁଛି, ବୁଦ୍ଧି ଓ ବିଚାର ସହିତ ଚଳିଲେ ଓ ଚଳେଇ ପାରିଲେ, ପରିବାର ବା କୁଟୁମ୍ବ ଶାନ୍ତି, ସୁଖ, ସହାନୁଭୂତିର ଆଧାର ହେବାର ଯଥେଷ୍ଟ ସମ୍ଭାବନା । କୌଣସି ଯୁବକ ବା ଯୁବତୀର ବୁଦ୍ଧି ଓ ବ୍ୟବହାର ପ୍ରୀତିକର ହେଲେ ଆମେ କହୁ,

'ସେ ଭଲ ଘରର ପିଲା ପରି ।' ଏଇ ବାକ୍ୟ ସୂଚନା କରେ ଯେ, ପରିବାର ଭଲ ହୋଇପାରେ, ଖରାପ ବି ହୋଇପାରେ ଏବଂ ତା'ର ପ୍ରତିଫଳନ ପରିବାରର ବାଳକ ବାଳିକାମାନଙ୍କ ଚରିତ୍ର ଓ ଚାଲି ଚଳଣରେ ଦେଖାଦିଏ ।

'ଭଲଘର' ସେହି, ଯେଉଁଠି ବାପମା ନିଜ ଧନ୍ଦାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି, ପରକଥା, ପରଚର୍ଚ୍ଚା ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ, ଯେଉଁଠି ଧନର ଆଡ଼ମ୍ବର ନାହିଁ, ପିଲାମାନଙ୍କୁ ବେଆଡ଼ଆ କାମ କରିବାକୁ ବା ଖରାପକଥା କହିବାକୁ ଦିଆଯାଏ ନାହିଁ; ଯେଉଁଠି ସତ୍ୟ କଥିତ ହୁଏ, ମିଥ୍ୟାଚାରକୁ ଭୟ ଥାଏ ଏବଂ ସର୍ବୋପରି ଯେଉଁଠି ପିତାମାତା ଘରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ହେଉ ବା ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ଥାଉ, ସର୍ବଶକ୍ତି ସର୍ବକର୍ମର ମୂଳସ୍ୱରୂପ ଭଗବାନଙ୍କ ନିକଟରେ ସମସ୍ତ କର୍ମଫଳ ସମର୍ପଣ କରି ନିରହଂକାର, ନିଷ୍ପାପ ଜୀବନ ଯାପନ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି ।

ଯେଉଁଠି କେବଳ 'ବଡ଼ଲୋକ' ହେବାର ଚେଷ୍ଟା ଅର୍ଥାତ୍ ଯାନ ବାହନ, ଖାନାପିନା, କୋଠାବାଡ଼ି ହିଁ ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ଆଦର୍ଶ, ସେଠି ଏ ସବୁ ହୁଏତ ଲବ୍ଧ ହୋଇପାରେ, କିନ୍ତୁ ଲବ୍ଧ ଯେତିକି ହେଉଥିବ, ଶାନ୍ତି ଓ ସୁଖ ସେତିକି ସେତିକି ଘରୁ ଦୂରକୁ ପଳାୟନ କରୁଥିବ । ପାଦାର୍ଥିକ ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ଘରେ ଯେତିକି ଯେତିକି ଆସି ପହଁଚିବ, ଶାନ୍ତି, ମମତା, ସୁଖ ସେତିକି ସେତିକି ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ହୋଇପଡ଼ିବ, ଯଦି ତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଘରେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଓ ମାନସିକ ସଂପଦ ଗଢ଼ି ନ ଉଠେ ।

ଘରକୁ ଆଧିପତ୍ୟ ବା ସମ୍ପଦ ସାଇତି ରଖିବାର ସ୍ଥାନ ମନେ ନ କରି, ଆଗାମୀ ପୁରୁଷର ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ର ମନେ କରିବା ଉଚିତ । ଏହି ଆଦର୍ଶ ଆଗରେ ରଖିଲେ, ଗୃହକର୍ତ୍ତା ଓ ଗୃହକର୍ତ୍ତ୍ରୀ ନିଜର ସବୁ କାମ ବିଷୟରେ ସାବଧାନ ରହିବେ । ଅନ୍ୟ ବଡ଼ ବଡ଼ କଥା ଥାଉ, ହସିବା, ବସିବା, ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ କରିବା, କଥା କହିବା, ଖାଇବାରେ ମଧ୍ୟ ସାବଧାନ ରହିବାକୁ ହେବ । କୌଣସିଥିରେ ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳତା ବା ଔଦ୍ଧତ୍ୟ ବା ମୁଁକାର—ଭାବ ଯେପରି ପ୍ରକାଶ ନ ପାଏ । ନିଜର ସୁଖ ସୁବିଧା, ନିଜର ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟଟି ପ୍ରଥମେ ଖୋଜିବା ଜୀବର ଲକ୍ଷଣ । କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟ ହେବାକୁ ହେଲେ, ଆମକୁ ପରର ସୁବିଧା, ପରର ଦୁଃଖ, ପରର ଅଭାବ, ପ୍ରଥମେ ସ୍ମରଣ କରିବାକୁ ହେବ । ଏଇ ଶିକ୍ଷା ଘରେ ଆରମ୍ଭ ହେବା ଉଚିତ । ଭାଇ ଭଉଣୀମାନେ ନିଜ ନିଜ ପାଇଁ ଦାବୀ ନ କରି ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥ, ଖେଳନା, ବହିପତ୍ର, ଲୁଗାପଟା ସମସ୍ତେ ସମାନ ଭାବରେ ନିଜେ ନିଜେ ବାଣ୍ଟି କୁଣ୍ଟି ଚଳିବାକୁ ମୂଳରୁ ଶିଖିବା ଉଚିତ । ସ୍ୱାମୀ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ପରସ୍ପରର ଅଭାବ ଅସୁବିଧା ପ୍ରତି ସତର୍କ ନଜର ରଖିଥିଲେ ଓ ସେଇ ଅନୁସାରେ କାମ କରୁଥିଲେ, ପିଲେ ସେହି ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହେବେ । ଘରେ କୁଟୁମ୍ବ ବା ଦାସ ଦାସୀର ବେଗମ ହେଲେ; ସମସ୍ତେ ସମଭାବରେ ସେବା କରିବାକୁ ମୂଳରୁ ଅଭ୍ୟାସ କରିବା ଉଚିତ । ସେହିପରି ସତ୍ୟ କହିବା, ଖାଇବା ବିଷୟରେ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ନ ହେବା, ଠିକ ଠିକ କଥାରେ ଅଭିମାନ ନ କରିବା ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ଘରେ ଅଭ୍ୟାସ ହୋଇଥିଲେ ବାହାରେ ଚଳାଚଳ ବିଷୟରେ ଲୋକର ଏକ ସହଜାତ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ଆସେ । ଯେଉଁମାନେ ନିଜ ପରିବାରରେ ସ୍ୱାର୍ଥପର ଜୀବନ ଯାପନ କରନ୍ତି, ସମାଜ ଓ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ସେମାନେ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ-ପରତା ଦେଖାଇବା ଅସମ୍ଭବ ।

ଚରିତ୍ର ଗଠନ ଶିଶୁର ପ୍ରଥମ ବର୍ଷରୁହିଁ ଆରମ୍ଭ ହେବା ଉଚିତ । ପ୍ରଥମ ବର୍ଷରୁହିଁ ଶିଶୁ ଜାଣିବା ଉଚିତ ଯେ, ଏ ଜଗତର ଅନେକ ନିୟମ ମାନି ଚଳିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ଜଗତଟାଯାକ କେବଳ ତାର ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ଯୋଗେଇବା ପାଇଁ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ନାହିଁ; ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପଡ଼ି ରହିଛି । ଯେଉଁମାନେ ଶିଶୁ ପାଳନ ବୃତ୍ତିବନ ଧରି କରିଛନ୍ତି, ସେମାନେ କହିବେ ଯେ ଛମାସର ଶିଶୁ ମଧ୍ୟ ଜାଣେ ଯେ କାନ୍ଦିଲେ କେହି ତାକୁ ଧରିବ ଏବଂ କେବଳ ସେଥିପାଇଁ ଅନେକ ସମୟରେ ଶିଶୁ କାନ୍ଦେ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦାର୍ଶନିକ ବେଟ୍ରାଣ୍ଡ୍ ରସେଲ୍ ଶିଶୁପାଳନ ବିଷୟରେ ଏକ ବହିରେ କହିବାର ମନେ ଅଛି, ଶିଶୁର କି କି ଅସୁବିଧା ଥାଇପାରେ ତାହାର ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି, ସେସବୁ ଦୂରକରି, ତଥାପି ସେ ଯଦି କାନ୍ଦେ ତେବେ ସେ କାନ୍ଦୁ । କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ସେ ଶୋଇପିବ; କିନ୍ତୁ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଦାବୀ ହାସଲ କରିବାର ଦୁରଭ୍ୟାସ ଯେପରି ଶିଶୁ ବୟସରୁ ସୃଷ୍ଟି ନ ହୁଏ ।

ଅତି ଆଦର କରି ବାଳକବାଳିକାଙ୍କୁ ବଢ଼େଇବାରେ ପିତାମାତାଙ୍କର ଏକ ପ୍ରକାର ଅହମିକା ଶାନ୍ତ ହୋଇପାରେ, କିନ୍ତୁ ସେଇ ପିଲାମାନେହିଁ ଏଥିପାଇଁ ପରଜୀବନରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖ ଭୋଗ କରନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ବାପ ମାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସୁରକ୍ଷିତ ହୋଇ ବାଲ୍ୟଜୀବନ କଟାନ୍ତି, ଜୀବନର କଠୋର ବାସ୍ତବତା ସଙ୍ଗେ ଯେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କର ପରିଚୟ ଘଟେ, ସେତେବେଳେ ସେମାନେ ସମୁଦ୍ରରେ ପଡ଼ିଲା ଭଳି ମନେ କରନ୍ତି । "ହାଁ, ହାଁ, ଖରାକୁ ଯାଆନା" "ଦେଖ, ବର୍ଷାରେ ଓଦା ହୁଅନା" "ଥଣ୍ଡା ପଡ଼ୁଛି କୋଟ୍ ଲଗା, ମୁଣ୍ଡରେ ଗୁଡ଼ିଦର, ଗଳାରେ ମଫଲର୍ ଦେ"—

ଯେଉଁ ମା-ମାନେ ପିଲାଙ୍କୁ ଏଇପରି ସହସ୍ର ନିଷେଧ ଭିତରେ ବଢ଼ାନ୍ତି, ତାଙ୍କର ପିଲେଇ ବହୁତ ରୋଗ ଭୋଗନ୍ତି, ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ହୁଏ ତାଙ୍କର ଡିସ୍‌ପେପ୍‌ସିଆ । ଅନେକ ସମୟରେ ବାପା ମାଙ୍କର ସାମାଜିକ ଅହମିକାରୁହିଁ ଏଇ ଭାବ ଜାତହୁଏ ଯେ, "ଆମ ପିଲେ ବଡ଼ଲୋକ ହୋଇ ବଢ଼ିବେ ।" ତେଣୁ ସେମାନେ ପିଲାର ଶିବାଶିବକୁ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି ଯାହା ତଥାକଥିତ ବଡ଼ ଲୋକ ଘରେ ଦେଖିଥାନ୍ତି, ତା'ହିଁ କରିବାରେ ଲାଗନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ବାଲ୍ୟକାଳ ରୁକ୍ଷ କଠିନ ଭାବରେ କାଟିଥିଲେ ପର ଜୀବନ ସୁଖ ହୁଏ, ଏହାହିଁ ଜୀବନର ପ୍ରକୃତ ତଥ୍ୟ । ନିଜକୁ ଚାଷୀ ମଜ୍‌ଦୁରଠାରୁ ବହୁତ ଉପରେ ବା ଏକାବେଳକେ ଭିନ୍ନ ମନେ କରିବା ଆଦୌ ଉଚିତ ନୁହେଁ; ବରଂ ବାପ ମାର ଯେତେ ଟଙ୍କା ପଇସା ଥାଉ ପଛେ, ପିଲାଙ୍କୁ ଗରିବ ଭାବରେ ଅନ୍ୟ ସହସ୍ର ଗରିବ ପିଲାଙ୍କ ପରି ବଢ଼େଇବାରେ ପ୍ରଚୁର ମଙ୍ଗଳ ନିହିତ । ବିଲାତ ଓ ଆମେରିକାର କୋଟିପତିମାନଙ୍କ ପିଲେ ବାପାର କାରଖାନାରେ କୁଲି ଭାବରେହିଁ ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ କରିଥାନ୍ତି ।

ସନ୍ତାନ ନଷ୍ଟ ହେବାପରେ ବାପା ମାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ପିଲାକୁ ସେରନ୍ଧା କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକ; କିନ୍ତୁ ଏହା ମଧ୍ୟ ଉଚିତ ନୁହେଁ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଐତିହାସିକ ରାଖାଲ୍ ଦାସ ବନ୍ଦୋପାଧ୍ୟାୟ ତାଙ୍କ ଉପରେ ଅନେକ ଭାଇ ଭଉଣୀର ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିବାରୁ ବାଲ୍ୟ କାଳରେ ଏପରି ସେରନ୍ଧା ହୋଇଥିଲେ ଯେ, ବଡ଼ାବଡ଼ା କରେନ୍ସି ନୋଟ୍ ଚିରି ପକେଇବେ ପଛେ, ତାଙ୍କୁ କେହି କିଛି କହୁ ନ ଥିଲେ । ଫଳରେ ରାଖାଲ୍ ଦାସଙ୍କ ଚରିତ୍ର ସାଙ୍ଘାତିକ ଖାମ୍‌ଖିଆଲି ହୋଇ ଉଠିଲା ଏବଂ ସେ ଏପରି ଅମିତବ୍ୟୟୀ ଥିଲେ

ଯେ, ପ୍ରଚୁର ଉପାର୍ଜନ ସତ୍ତ୍ୱେ କଲକତାରେ ତାଙ୍କର ପୈତୃକ ବାସଭବନ ତାଙ୍କୁ ବିକିବାକୁ ହୋଇଥିଲା ଓ ଶେଷ ବୟସରେ ସେ ଅର୍ଥାଭାବ ଯୋଗୁ ଯଥେଷ୍ଟ କଷ୍ଟ ଭୋଗିଥିଲେ ।

ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ବାପ ବା ମା କାହାରି, ପିଲାଙ୍କ ପ୍ରତି କଠୋର, ରୁକ୍ଷ, ନିଷ୍ଠୁର ହେବା ଆଦୌ ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଏପରି ବାପ ବା ମା' ପ୍ରତି ପିଲାଙ୍କର କୌଣସି ସମ୍ମାନ ବା ଭକ୍ତି ରହେ ନାହିଁ । ପିଲାଦିନେ ବାପା, ବୋଉ, ଖୁଡ଼ୀ, ମାଉସୀ ଯେ କେହି ପିଲାଙ୍କୁ ଆଦର କରିଥାନ୍ତି ପର ଜୀବନରେ ପିଲେ ବଡ଼ ବୟସରେ ସେମାନଙ୍କୁ ମନେ ପକାନ୍ତି ଓ ବେଳେ ବେଳେ ଅଶ୍ରୁତ୍ୟାଗ କରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ । ପିଲାଦିନେ ଯେଉଁମାନେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ସ୍ନେହାଦର ଦେଇଥାନ୍ତି, ପର ଜୀବନରେ ଆମେ ତାଙ୍କର ସବୁ ଦୋଷ ଭୁଲିଯାଇ, ତାଙ୍କର ସ୍ମୃତିରେ ଶ୍ରଦ୍ଧାର ଚନ୍ଦନ ଲେପନ କରୁ ।

"ଲାଳୟେତ୍ ପଞ୍ଚ ବର୍ଷାଣି, ଦଶ ବର୍ଷାଣି ତାଡ଼ୟେତ୍, ପ୍ରାପ୍ତେ ତୁ ଷୋଡ଼ଶେ ବର୍ଷେ, ପୁତ୍ରେ ମିତ୍ରବଦାଚରେତ୍"—ଚାଣକ୍ୟଙ୍କ ଏହି ପରିଚିତ ଶ୍ଳୋକରେ ଅନେକ ବିଜ୍ଞତା ଓ ଜୀବନର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦୃଷ୍ଟି ନିହିତ ଅଛି । କୈଶୋର ପାର ହେବା ପରେ ପରେ ଜୀବନର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସନ୍ଧିକ୍ଷଣ ଆସେ, ଯେଉଁଠି ବାପ ମା ଯଦି ପିଲାଙ୍କର ଏକାଧାରରେ ବନ୍ଧୁ ଓ ଗୁରୁ ନ ହୁଅନ୍ତି, ତେବେ ପିଲାଙ୍କର ବିପଥ ଯିବାପାଇଁ ଦାୟୀ ସେହିମାନେ । ସେହିକ୍ଷଣରେ ଯଦି ପିତା ଓ ମାତା ପିଲାଙ୍କର ଛୋଟ ଛୋଟ ସ୍ୱପ୍ନ, ଅଭିଳାସ ଓ ଅଭିମାନ ସହାନୁଭୂତିର ସହିତ ବୁଝିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି, ତେବେ ଜୀବନରେ ଭୁଲଭ୍ରାନ୍ତି ଅନେକ ତ କମିବ, ଏପରି ପିତା ମାତା ପ୍ରତି ପୁତ୍ରକନ୍ୟାର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଅଟଳ ରହେ । ବାଲ୍ୟ ଓ ଯୌବନରେ ପୁତ୍ର କନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ

ଉଚିତ ମାର୍ଗରେ ନେବାର କୌଶଳ ହେଉଛି ପିତା ମାତା ସବୁବେଳେ ତାଙ୍କର ବାଲ୍ୟ ଓ ଯୌବନ ଦିନଗୁଡ଼ିକୁ ସ୍ମୃତି-ପଥକୁ ଆଣିବେ । କିଶୋର ଓ ତରୁଣ ସବୁଯୁଗରେ, ସବୁ ପୁରୁଷରେ ସମାନ—ସେହି ସେହି ସମସ୍ୟା ଅଜା, ବାପା, ପୁଅ, ନାତି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମୁଖେଇବାକୁ ହୁଏ, ହୋଇଛି ଓ ହେବ । ତେଣୁ ତରୁଣ ପୁତ୍ରକନ୍ୟାମାନେ ଯେପରି ତାଙ୍କର ସମସ୍ୟାଗୁଡ଼ିକ ବିନା ସଙ୍କୋଚରେ ବାପା ବା ମା ଆଗରେ କହିପାରିବେ, ବାପା'ମା ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସେହିପରି ବ୍ୟବହାର କରିବା ଉଚିତ ।

କେତେଗୁଡ଼ିଏ କଥାରେ ଯଥା—ଘରକୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ପୂର୍ବରୁ ନିଶ୍ଚୟ ଫେରିବା, ପ୍ରତିଦିନର ଟାସକ୍ ସମୁଚିତ ପ୍ରକାରେ ସମାଧାନ କରିବା, ଘରେ ରୋଗୀ ଥିଲେ ତା'ର ସେବା କରିବା, ଘରୁ ବାହାରିଲେ ବାପା ମାର ଅନୁମତି ନେଇ ଯିବା ଇତ୍ୟାଦିରେ ଖୁବ୍ କଠୋର ଡିସିପ୍ଲିନ୍ ରଖି ଅନ୍ୟ ଅନେକ କଥାରେ ପିଲଙ୍କୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେଲେ ପିଲେ ବିପଥରେ ଯିବାର ସମ୍ଭାବନା କମ୍ ଓ ସେମାନେ ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମ ପାଇଁ ଠିକ୍ ଢଙ୍ଗରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବେ ।

ନାରୀହିଁ କୁଟୁମ୍ବର କେନ୍ଦ୍ର, ସେହିହିଁ କୁଟୁମ୍ବର ଶାସୟିତ୍ରୀ ଓ ବିନାଶିକା । ସେ ଏକାଧାରରେ ଘରର ମା, ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ, ଧାତ୍ରୀ, ଅର୍ଥମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ଖାଦ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୀ । କୁଟୁମ୍ବହିଁ ନାରୀର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ । ସେହି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଭିତରୁ ମହାନ ଜାତି ଗଢ଼ିଉଠୁଛି । ଯେଉଁ ଦେଶରେ ଯେତେ ସୁପରିଚାଳିତ 'ଗୃହ', ସେ ଜାତି ସେତେ ଉନ୍ନତ ଓ ସଭ୍ୟ । ଆମକୁ ମାନିବାକୁ ହେବ ଯେ, ଆମ ଦେଶରେ ଘରର ଶୃଙ୍ଖଳା ନ ଥାଏ, ପରିଚାଳନାରେ କଳା ବା ବିଜ୍ଞାନ ନ ଥାଏ,

ଭୋଜନରେ ବା ଉତ୍ସବରେ ସନ୍ତୃପ୍ତ ନ ଥାଏ । ନାରୀ ଶିକ୍ଷିତ ହେଲେ ଏବଂ ମାତୃତ୍ୱ ଓ ଗୃହିଣୀତ୍ୱର ଦାୟିତ୍ୱ ନେବାରେ ଶିକ୍ଷିତ ହେଲେ, ଆମ ଦେଶର ଘରଗୁଡ଼ିକ ସୁଶୃଙ୍ଖଳ, ସୁପରିଚ୍ଛନ୍ନ, ସୁବ୍ୟବସ୍ଥିତ ହେବାର ଆଶା । ବାପ ମା'ମାନେ କନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ କେବଳ ସଜେଇ ଧୁଜେଇ ବିବାହ-ବିପଣୀର କାଟତି ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ନାରୀତ୍ୱ ପ୍ରତି ଯେପରି ଅପମାନ; ସେହିପରି ଅକଲ୍ୟାଣକର କନ୍ୟା ପ୍ରତି ଓ ସମାଜ ପ୍ରତି । ଡିଗ୍ରୀ ଧରି ଓ ଡିଗ୍ରୀ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ହଳେ ଚଷମା ଓ ଗୋଟିଏ କଙ୍କାଳ ଧରି ଯେଉଁ ତରୁଣୀବର୍ଗ 'ଶିକ୍ଷିତା' ହୋଇ ବାହାରି ପଡ଼ୁଛନ୍ତି, ଏମାନେ କି ନୀରୋଗ, ଆନନ୍ଦମୁଖର ଗୃହରେ ସୁସ୍ଥ, ସବଳ, ନୂଆ ଜାତି ସୃଜନ କରିବାର ବିପୁଳ ଭାର ବହନ କରିପାରିବେ ? ଏଇ ପ୍ରଶ୍ନ ଉପରେ ଆମର ସମଗ୍ର ନାରୀଶିକ୍ଷା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା ଉଚିତ । ଯେଉଁ ଘରେ କର୍ତ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ବି.ଏ. ପାଶ୍, କିନ୍ତୁ ଆଜି ମୁଣ୍ଡବିନ୍ଧା, କାଲି ଜର, କାଲି କଲିକ୍, ପରଦିନ ଆଉ କଷ୍ଟ ଲାଗି ରହିଛି; ଫଳରେ ସେଉଁଠି କର୍ତ୍ତା ଏକ ହସ୍ତରେ ଔଷଧ ଖର୍ଚ୍ଚ ଓ ଅନ୍ୟ ହସ୍ତରେ ଶାଢ଼ୀ ଅଳଙ୍କାରର ଖର୍ଚ୍ଚ ତୁଲେଇ ତୁଲେଇ ନାକ୍ୟାନ୍ତ ଓ ଚେଙ୍ଗେଣେ ପିଅନ-ପୂଜାରୀ-ସିଦ୍ଧ ଅନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନରେ ତାଙ୍କର ଉପ୍‌ଟେପ୍‌ସିଆ ଆରମ୍ଭ, ସେଠି ଜୀବନର ଆନନ୍ଦ ଓ ଜାତିର ଭବିଷ୍ୟତ, ଉଭୟର ସମାଧି ହେଲା ବୋଲି ଜାଣ । ଯେଉଁଠି ସ୍ତ୍ରୀ ସୁସ୍ଥ, ସବଳ, ସୁନ୍ଦର, ହାସ୍ୟମୟୀ, ମଧୁରଭାଷିଣୀ, କର୍ମଠା ଓ ମିତବ୍ୟୟିନୀ, ସେ ଘରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଓ ଅଭାବ ସତ୍ତ୍ୱେ ସେଠି ସ୍ୱର୍ଗ । ଏ ସ୍ୱର୍ଗ ଆମେ ମଫସଲରେ ଓ ଗଡ଼ଜାତର ଜଙ୍ଗଲରେ ଦେଖୁଁ; କିନ୍ତୁ ସଭ୍ୟତାର ଅଭିଶାପ ଏହି ଯେ, ଆମେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟରେ ସ୍କୁଲ୍, କଲେଜ ବସେଇ, ସେଠୁ କିଣୁ ରୋଗ, ଅସୁଖ ଓ ନାରୀତ୍ୱର ବିଦ୍ରୂପ ।

ଏକାନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ ପରିବାରର ଅନେକ ଗୁଣ ଅଛି । ଏହି ପ୍ରଥା ଯୋଗୁ ଆମଦେଶରେ ବୁଢ଼ାବୁଢ଼ୀଙ୍କ ପାଇଁ କଣ କରାଯିବ; ଏପ୍ରକାର ସମସ୍ୟାହିଁ ନାହିଁ । ଆମ ଦେଶରେ ଶୁକ୍ଳକେଶ ହେତୁ ବା ପରିତ୍ୟାଜ୍ୟ ନୁହେଁ, ସେ ସମ୍ମାନ ଓ ପାଳନର ଭାଜନ । ଶ୍ୱେତଜାତିମାନଙ୍କର ଟୋକା ଟୋକୀ ଏକାଠି ହେଲେ ତାଙ୍କ କଥା ତାଙ୍କର । ବୁଢ଼ା ବୟସରେ ବାପ ମା, ତାଙ୍କ କଥା ସେ ଦେଖନ୍ତୁ; କିନ୍ତୁ ଏ ଦେଶରେ ବାପା ବୋଉ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟରେହିଁ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ସବୁ ସାଧନାର ସିଦ୍ଧି, ସୁଖ, ଶାନ୍ତି ଓ ସମ୍ମାନ ପାଇଥାନ୍ତି । ପୁଅ ରୋଜଗାର କରି ବାପକୁ ବସାଇ ଖୁଆଏ, ବୋହୂ ଘରେ ଶାଶୁ ଗୋଡ଼ରେ ତେଲ ଲଗାଇ ଘଷି ଘଷି ତାଙ୍କୁ ସୁଖ ନିଦ୍ରା ଦିଏ । ଜୀବନର ଶେଷପାଦରେ ଏହାଠୁ ଆଉ ଅଧିକ କ'ଣ ଆଶା କରାଯାଇ ପାରେ ? ଏହା ମଧ୍ୟ ଏକାନ୍ତ ଉଚିତ । ପୁଅ ବୋହୂ ବାପ ମା'ର ଶେଷବୟସକୁ ସୁଖଶାନ୍ତିମୟ କରିବା ନ୍ୟାୟ ଓ ଧର୍ମତଃ ପରମ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣ ବିଶ୍ୱାସ ଏହି ଯେ, ଶାଶୁ ଓ ବୋହୂ, ଏଇ ଦୁଇ ନାରୀର କଳହ ଯୋଗୁଁ ଏକାନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ ପରିବାର ଅଶାନ୍ତିମୟ ହୁଏ ଏବଂ ଜା'ମାନଙ୍କର କଳହରେ ଏକାନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ କୁଟୁମ୍ବ ଭାଙ୍ଗିଯାଏ ଏହା ସତ, କିନ୍ତୁ ଅନେକାଂଶରେ ଏଥିପାଇଁ ଅଶିକ୍ଷାହିଁ ଦାୟୀ ବୋଲି ମନେ ହୁଏ । ଅନେକ ପରିବାର ଯେଉଁଠି ଶାଶୁ ଶିକ୍ଷିତ ଓ ବୋହୂ ବା ବୋହୂମାନେ ଶିକ୍ଷିତ, ସେଠି ଶାନ୍ତି ବିରାଜିତ ଥିବାର ଦେଖୁ । ଯେଉଁଠି ଶାଶୁ ଶ୍ୱଶୁର ନାହାନ୍ତି, ଯେଉଁଠି କେବଳ ଜା-ମାନଙ୍କ ମେଳା, ସେଠି ଏକହାଣ୍ଡି ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ, କାରଣ ସେ ଘରେ କେନ୍ଦ୍ର ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ

ବାପା ମରିବା ଆଗରୁ ପିଲାଙ୍କର ପୃଥକାନ୍ନ ପାଇଁ ସବୁପ୍ରକାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଯାଇଥିବା ଉଚିତ ।

କେଉଁଠି ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭୋଇ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୁଅ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକର ପିଲାପିଲି ଅର୍ଜନ-ନିର୍ବିଶେଷରେ ସମଭାବରେ ପାଳିତ ଓ ସମ୍ମାନିତ ନ ହେଲେ ଅସନ୍ତୋଷ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ । ବହୁତ ହେଉ, କମ୍ ହେଉ ସମସ୍ତଙ୍କ ଅର୍ଜନ ଏକାଠି କରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସମଭାବରେ ପାଳିବାହିଁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଲେଖକ ଏକ ଏକାନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ ପରିବାରରେ ବଢ଼ିଥିଲା । ଏ ପରିବାର ପରେ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ଭାଙ୍ଗିବାର ଏକମାତ୍ର କାରଣ ହେଉଛି, ଯିଏ ଘର ବୁଝା ସୁଝା କରୁଥିଲେ, ସେ ତାଙ୍କ ହାତରେ ସକଳ କ୍ଷମତା ପୁଞ୍ଜୀଭୂତ ରଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ । ଅନ୍ୟମାନେ କେବଳ ଭାତ ଖାଇ, ଲୁଗା ପିନ୍ଧି କେତେଦିନ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହିବେ; ତେଣୁ ଏ ଜା କହିଲା, ମୁଁ କାହିଁକି କାମ କରିବି, ସେ ଜା କହିଲା ସେ ଦେହ କାମ ହେଉଛି । ବରାବର କଳି, ବରାବର ଅସନ୍ତୋଷ । ତଥାକଥିତ କର୍ତ୍ତା ହାତରୁ ଅଧିକାର ଛାଡ଼ିବାକୁ ନାରାଜ । କଳି ତକରାଳ ଫଳରେ ପରିବାରଟି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହୋଇଗଲା—ଯାହା କି ସ୍ୱାଭାବିକ । ଉପଯୁକ୍ତ ବିଚାର ବିବେଚନା ପ୍ରୟୋଗ କରିଥିଲେ, ଏ ପରିବାର ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥାନ୍ତା, ଅଥବା ବିନା ତକରାଳରେ ସମସ୍ତେ ଭିନ୍ନ ହୋଇଥାନ୍ତେ ।

ଅନେକ ପ୍ରତିଭାବାନ୍ ପୁରୁଷ କୁଟୁମ୍ବର ସଙ୍କୁଚିତ ବେଷ୍ଟନୀ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହୀ ହୋଇ ଉଠିଛନ୍ତି । ଅନେକେ ତରୁଣ ବୟସରେ ଓ ପରଜୀବନରେ ଘରର ଜଞ୍ଜାଳ ଓ ଅତ୍ୟାଚାର ସହ୍ୟ ନ କରିପାରି ଘରଛାଡ଼ି ପଳାନ୍ତି । 'ମତେ ଖଣ୍ଡ ହେଉଛି',

‘ରମ ମୋ ଖାତାରେ ଶିଆଇ ପକାଇ ଦେଲା’, ‘ତାର କୁର୍ତ୍ତା ମୋଠୁ ଭଲ ହୋଇଛି’; “ତା ପାଟିରେ ମଣିଷ ଏଠି ରହିପାରିବ ନି”, “ଏଘରେ ମଣିଷ ନ ଖାଇ ମରିବ”, “ଏ ଘରେ ମଣିଷ ମଲେ ବି କେହି ପଚାରିବେନି”—ଏପ୍ରକାର ଅଭିଯୋଗ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘରେ । ବାପ ମା ଏ ସବୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ଅଭିଯୋଗର ସମାଧାନ କରିବେ । ସମସ୍ତ ଅଭାବ ଓ ଅଭିଯୋଗ ସତ୍ତ୍ୱେ ଘରଠାରୁ ପ୍ରିୟତର କେଉଁ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ଅନେକ ମନ୍ତ୍ରୀ, ଅନେକ ବୈଜ୍ଞାନିକ, ଅନେକ ଧନପତି, ବଡ଼ ଲୋକ ହେଲା ପରେ, ବହୁ ସମ୍ମାନ ପାଇଲାପରେ ସହରର ସମସ୍ତ ସୁଖ ସମ୍ଭୋଗ ସାରି ସାରିଲା ପରେ, ବୃଦ୍ଧାନ୍ତ ସୁଦୂର ମଫସଲର ଜନ୍ମମାଟିକି ଫେରିଯିବାକୁ, ଯେଉଁଠି ପୂର୍ବପୁରୁଷର ଚିତାଭସ୍ମ ଅଛି । ଅଶୀ ବର୍ଷ ବୟସରେ ବୁଦ୍ଧଦେବ କୁଶୀନଗରର ଉପକଣ୍ଠରେ ଶାଳବନରେ ଦେହତ୍ୟାଗ କଲେ । ଏବେ ଅନୁମାନ କରାଯାଉଛି ଯେ, ତଥାଗତ ବୋଧହୁଏ ଜୀବନ-ଦୀପ ନିଭିଆସିବାର ଜାଣି ଶିଷ୍ୟ ସମଭିବ୍ୟାହାରରେ ନିଜର ଜନ୍ମଗ୍ରାମ କପିଳବାସ୍ତୁକୁ ଯାଉ ଯାଉ ବାଟରେ ଏ ଜଗତରୁ ବିଦାୟ ନେଲେ । ସର୍ବତ୍ୟାଗୀ ଯୁଗାବତାରଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଘରମାୟା ଥିଲା ।

ବରଂ ପୃଥିବୀରେ ଅସହାୟ ମନୁଷ୍ୟର ଘରହିଁ ପ୍ରଥମ ଓ ଶେଷ ଆଶ୍ରୟ ।

ମୁଦ୍ରାକର—ଶ୍ରୀ ଘନଶ୍ୟାମ ଦାଶ, ନବ ସ୍କୋୟାର ପ୍ରେସ୍, ବ୍ରହ୍ମପୁର ୧୯୫୭